

Värske
RÕHK

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

e. g. S.

*

siin on minu köögilaud
 on granaatõun antidepressantide karbi kõrval
 on rasvane taldrik
 mille peale toetub kahvel
 ja nutsakuks kortsutatud salvrätt millega mu isa oma suud pühkis
 on kaks tassi kohvi
 pooleldi joodud
 mustad rõngad settinud tassi ülemise serva külge

siin on mu köögilaud
 väikesed taldrikud
 pooleldi söödud koogilõikudega
 ja kann teega
 mu vanaema istub minu vastas
 me joome teed mis on liiga tuline
 ja kõrvetab mu keelt
 aga on siiski talutavam
 kui üritada üksteisega rääkida
 mu vanaema istub minu vastas
 silmad kinni
 nägu kortsus
 ja mu ema
 tema tütar
 värvib ta kulme musta kulmuvärviga
 mu vanaemal on seljas valgete
 ja tumesiniste triipudega kampsun
 ja ta ei võtnud oma jalanõusid jalast sest kummardamine on tema
 vanuses liiga vaevaline
 (ema alati karjub meie peale kui me jalanõudega toas käime ja
 mida vanemaks saan seda rohkem karjun ka mina)
 mu õde tuleb kööki ja valab endale teed
 mu ema toob väikese elektriraseerija ja hakkab oma ema
 lõuakarvu ajama
 need on needsamad lõuakarvad mis on minu emal
 need on needsamad lõuakarvad mis on ka minul
 need on needsamad lõuakarvad mida ma öösiti kitkun ja katkun
 sest mind häirib nende juures kõige rohkem see

et neid on nii vähe
et mul pole täishabet
ma istun
joon teed
vaatan kuidas mu vanaema näeb välja kuninglik

suursugune
ehkki ta ei tohiks
ehkki ta pea on kuklasse aetud
ja ta suu on täis kooki
ta tütar hoiab ühes käes habemeajajat
ja teises käes paari näpitsaid
ja tema kulmudest on saanud kaks musta ristkülikut
ja ta pigistab oma silmi kinni

siin on asjad mis istuvad
minu vanaema kullatud trooni peal
kullatud kroon minu vanaema peas
kuldne kahvel kullatud taldriku peal
kuldsed kullerkupud õues rohu seas

*

kõik mehed mu suguvõsas surevad noorelt
ja kõik naised jäävad vanaks
ja lähevad hulluks
ma arutlen öösiti
kumb saatus mind ootab

*

pea on segi
pea on hull
pea pole mitte kunagi mu sõber olnud
ja nagu loll laps mänguväljakul
olen ma raisanud kogu oma elu tema järel joostes
olen teda anunud
teeselnud
kui ta mind selja taga mõnitas olin vait
olen valetanud kasvatajale
ja nutnud söögitädi põlle sisse
olen andnud talle oma kõige paremad lelud
ja vabandanud ennast madalamaks kui muru kui ta neist tüdines
olen matnud oma näo sügavale padja sisse lõunauinaku ajal
lootes et kogu maailm lõpetaks minu ja minu piinlikkuse
pealtvaatamise

kasvataja hüüab
et ma magaksin selili
et ega ma siin rannas leba
ma keeran end küljele
ja vaatan enda kõrval oleva poisi pruunidesse silmadesse
ta näeb hirmunud välja
üles ärgates ma teda enam ei leia
ja ma kardan
et oma suures üksinduses
mõtlesin ta välja

*

sa kõnnid mööda tartu tänavaid
 mööda ülikooli raamatukogust kus töötab su tädi
 kui kuuled lennukit taevaalotuses tiirutamas
 sa kangestud keset tänavat
 sa ei taha vaadata üles taevasse
 aga sa ei suuda ka mujale vaadata

ainus mõte su peas on
 palun ärge olge venelased
 ja kui olete
 siis palun mitte praegu
 sulle tuleb meelde kuidas su tädi rääkis
 paar päeva pärast kahekümne neljandat veebruari
 et raamatukogu arhiiv sobiks hästi varjendiks kui see poleks
 raamatuid pungil täis

sa oled alati armastanud keldrite lõhna

sa kõnnid mööda tartut
 tartu – see linn kuhu sügis jõuab kõige varem
 sa pole kindel kuidas seletada seda et lennukid tekitavad sinus
 paanikahooge

see kõlab naeruväärselt
 ja loogiliselt mõeldes sa tead
 et kõik lennukid sinu pea kohal on täis turiste
 näiteks venelasi kes kuhugi puhkusele lendavad

ukrainas on sõda ja sa oled kakskümmend
 putin on olnud võimul kauem kui sa oled elus olnud
 sa ei elanud nõukaajal aga sa tunned nagu oleksid
 sa ei elanud nõukaajal
 aga sa kannad ikkagi selle ajastu valu endaga kaasas
 nagu pindu sõrmes
 mida sa ei raatsi välja tõmmata
 sest sa kardad väljatõmbamise valu rohkem
 kui seda valu
 mida praegu
 hõõrad ristis
 kannatad

ja kannatada sa juba oskad
 sa oled eestlane
 vahepeal sa tõesti vihkad oma kodumaad nii nagu see vihkab sind

sa ostad latte kaerapiimaga
 neli eurot ja nelikümmend senti
 sa kuuled kuidas keegi tudeng räägib töölisklassi solidaarsusest
 aga tema küüne- ja silmaalused näevad välja nagu ta poleks
 oma elus päevagi töötanud
 sa ootad kuni barista selja pöörab ja libistad viieka tipipurki
 kolm päeva tagasi oli see viiekas
 jäetud koogitaldriku alla
 pooleldi välja turritama
 kui sa läksid lauda koristama
 raharinglus

kodus sa kuuled ikka lennukeid
 kuuled neid taeva all tiirutamas ja su hirm ei vaibu
 sa poed oma kirjutuslaua alla peitu ja üritad ära hoida
 paanikahoogu

su ema vaatab sind
 ja enne kui sa jõuad midagi isegi öelda
 ütleb ta sulle
 kallid
 need on meie poisid
 neil on täna õppused

tartuffil ühel õhtul keset filmi
 lendab üle teie kõigi peade helikopter
 sa värised oma matkatoolil
 pigistad oma saialilleteega täidetud termost
 üritad kõigest väest keskenduda filmile
 sa üritad mitte mõelda sellele kui sümboolne oleks
 surra raekoja platsil
 armastusfilmide festivalil

keegi sinu ema sõber ütleb
 et saksamaal ei soovitata turistidel eestisse tulla
 ta ütleb

et kõik see kaerapiim mida sa endale sisse kaanid ei muuda

lääne meelt

ta ütleb
 et nad ikkagi ei näe eestit nii nagu sina näed eestit
 ta ütleb
 et sa võid oma kodu täita heleda skandinaavia mööbliga
 võid pürgida põhja-euroopa poole
 võid joosta ära
 võid minna välismaale tööle
 aga sa sündisid tartus
 ja sa arvad et siin sa ka sured

vahepeal sulle isegi natuke meeldivad need annelinna majad
 need kõrguvad su kohal nagu lossimüürid
 nende vahel tunned end kaitstuna aga mitte turvaliselt

sa armastasid äikest
 selle madalat mürisevat laulu mis kõlas
 nagu maakera kõht koriseks näljast
 isegi lapsena ei kartnud sa äikest
 su ema pidi su akna alt eemale tirima
 miks sa siis nüüd teki alla poed
 ennast kallistad
 ja üritad mitte nutta
 kas su kõrv ei tee vahet äikesel ja pommidel
 kas su aju on veendunud et sel ööl
 on sinu koduaia õuel kümneid tuumajaamu
 mis ükshaaval plahvatavad

sa surud oma näo patja ja korrutad
 see on äike
 see on äike
 aga sa ei julge välja vaadata ja sa ei usu iseennast
 ja sa kardad et sa ei suuda enam ealeski äikest armastada nii
 nagu varem

sa oled nagu närviline koer vana-aastaõhtul
 iga kõuemürinaga sa võpatad ja mässid end tugevamini teki sisse

sa kõnnid mööda riia tänavat ja mõtled et peaks rohkem leedu
 kirjandust lugema kui

väike laps sikutab sind varrukast ja kui sa vaatad
 tema suurtesse
 märgadesse
 silmadesse

hakkab ta sinuga rääkima
sa pole kindel kas eesti või vene keeles sa saad tast aru ikkagi
ta ütleb
minu lemmikmänguasi võeti ära
sa küsid talt missugune see mänguasi oli
ta ütleb et see oli suur ja uhke tank
külje peale maalitud suur punane täht
sa tahad küsida et mis kuradi ajast on tank mänguasi
aga sulle tuleb meelde et psühholoogid on ju alati rääkinud
et sõjaajal üles kasvanud lapsed mängivad sõjamänge
ja nüüd kus sa seda last lähemalt vaatad ei saagi sa aru kas ta on
8 või 80
ta nägu on krimpsus ei tea kas need on kortsud või ta lihtsalt nutab
sa küsid kes mänguasja ära võttis
ja ta ütleb kersti ja urmas naabermaja trepikojast
ta nutab valjusti ja sa üritad oma kätt eemale tõmmata aga ta
hoiab su varrukast kõvasti kinni
sa üritad teda lohutada
ära nuta
ära nuta
issi toob sulle kindlasti uue
ära nuta
ära nuta
issi toob sulle sada uut tanki
palju suuremad ja uhkemad
külgedele maalitud suur Z
ära nuta
ära nuta
issi saadab sulle tankid
need tulevad üle võidu silla
mine jõe äärde ja oota seal

e. g. s. (21)

Sinu tekstidest jäävad kõlama täpsete, argieluliste kujundite abil sõnastatud soosegadus, sõjahirm ja taju, mida ei saa usaldada. Ütlesid toimetuspotsessi käigus (vabandamaks oma kaootilist komakasutust): „Kes oleks arvanud, et noores eas Virginia Woolfi ja Ene Mihkelsoni üheaegsel lugemisel võivad olla tagajärjed?” Millised loomeinimesed – kirjanikud, kunstnikud, režissöörid... – on su luulele kõige tugevamat mõju avaldanud?

Minu suurimaks inspiratsiooniks on vaieldamatult tšehhi kirjanik Bohumil Hrabal, kelle kirjutised on mulle viimase paari aasta jooksul väga kalliks saanud. Ta suudab haarata oma lugeja ja hüpata temaga üheainsa lause jooksul läbi tosinajaajärju ja asupaiga, hetkekski laskmata lugejal hinge tõmmata, aina jookseb edasi ja

edasi, ei karda ühestki teemast rääkida, mitte miski pole tema jaoks tabu, vahepeal tekitab tunde, nagu sa oleksid tema sõnade vahel lõksus, oled alistatud ja sunnitud iga ta mõtet kuulama, nagu vana mees oleks mõnes pärapõrgu bussipeatuses otsustanud rääkida sulle terve oma eluloo, sa ei saa teda peatada, sa ei saa lauset pooleli jätta, sa ei saa põgeneda, ja kui ta lõpuks sulle halastab ja lause lõpetab, tunned, nagu oleksid ühe terve eluaja ära näinud.

Pea igas möödunud aastal ilmunud Värske Rõhu numbris on keegi avaldanud oma luuleloomingu varjunime alt. Mis võib olla sellise sageda pseudonüüminduse taga? Miks eelistada varjunime?

Ma ei oska küll öelda, mis põhjus on, võin üksnes öelda, mida loodan. Ma loodan, et oleme mõistnud, tänapäeva tehnoloogia kiuste, et me ei ole kohustatud jagama iga viimset kui tegu või mõtet laia maailmaga, ei ole kohustatud selgitama iga oma sõna võhivõorastele, ei ole ära teeninud pidevat ärakasutamist sotsiaalmeedia hiiglaste poolt, meie nimede ja andmete müümist, meie iga mõtte meile tagasimüümist. Ma ei kasuta pseudonüümi häbi pärast või selle pärast, et mul midagi varjata oleks, pigem üritan ma kogu maailmale, aga ennekõike iseendale, meelde tuletada, et mul on õigus privaatsusele, mul on õigus seada piire, ja mul, inimesel, kes on alatihti jaganud liiga palju liiga paljude inimestega, on viimane aeg õppida hoolitsema iseenda hingerahu eest.

Anastassia Kuznetsova

***

Ma ei mäleta, millisel suvel see juhtus. Või õigemini, millisel suvel see võib-olla juhtus. Väiksenä sulasid aastad kokku, nagu kaerahelbepuder moosiga, ja sügis oli lihtsalt vihm ja kuldsete lehtede poolroiskunud lõhn, kevad oli lihtsalt vesine asfalt ja talv oli kokkusurutud lumepall. Suvi oli eriline. See köitis, sõi, määris leiva peale moosi ja tõstis sind maast üles, kui sa jalgrattalt maha kukkusid. Suvel polnud nädala- ega kuupäevi, polnud kell üheksa magamaminekut ega pimedaid hommikuid. Suvi oli. Oli niikaua, kuni ma olin laps, kuni ma mõtlesin, et päike tiirleb ümber maa, ja teadsin, et metsas elavad suurte, helendavate sarvede ja niiskete ninadega hirved, kelle selja peal kasvavad sinililled.

Ma elasin pisikeses linnas. Öeldakse, et väikelinnas teavad kõik üksteist, kuid minu jaoks polnud see tõsi. Ma teadsin ema ja naabrinaist Mallet, kes kuivatas oma aias kurke. Teadsin Heinot, kes käis meil akent parandamas, Onu Kiievit ja veel paari last, kellega ma Kiievimajas klaaspudeleid ja kõrke otsimas käisin. Vahel tundus mulle, nagu me otsiksime midagi veel. Ah jaa! Kass Kriasooni teadsin ka. Temast ju kõik algaski.

See juhtus vihmasel päeval. Kui sügis võib rahulikult vihma poetada, ilma viha ja mureta, siis suvi kallab kõik oma veevarud ühe valanguna välja. Suvevihmad on raevukad ja pühendunud, nad lõhuvad teed ja koorivad aedadelt värvi. Kui niimoodi kallas, ütles naabritädi Malle alati, et lõpuks tuleb maailma lõpp ja Jeesus ja inglid tulevad taevast alla otsustama, kes on hea ja kes on halb. Ma teadsin, et inglid ei ole tegelikult ilusad valgetes kleitides olendid, vaid koletised, kellel on palju silmi ja käsi ja imelikud loomanäod. Sander näitas mulle neist üht pilti, kui ta külas käis. Sellest hetkest peale nägin ma tihti unes, kuidas nende veidradsid näod vihmast esile kerkivad ja mind oma nukrate koerasilmadega vaatavad. Ma mõtlesin, et neil on vist taevas igav, nii et rääkisid neile oma päevast, sellest, et ema jälle nuttis ja keegi löi vana lasteaia seina sisse augu.

Niisiis, Kriasoon. Kriasoon oli räbal, triibuline(?) ning äärmiselt pikkade vurrudega kass. Ta hulkus linna peal ringi, elades prügist ja vahel mõnest uksest välja pistetud piimakausist. Nagu on enamiku meie linnas olevate asjadega, teati ka tema päritolust väga vähe. Iga kord, kui ma kelleltki küsisin, miks ta nimi

Kriaseen on, sain erineva vastuse. Kriaseen pole ju üldse kassinimi. Miks talle Villem või Miisu nimeks ei pandud? Ainult ema vastas alati samamoodi. Ma ei mäleta, mida ta ütles. Ma arvan, et kui ma talt praegu seda küsiks, ei mäletaks tema ka. Ma ei tea, kas ta mäletab üldse, et me selles linnas elasime. Et minul oli lapsepõlv.

Juhtus aga see: Kriaseen kadus ära. Ta haihtus. Ja kõik unustasid, et ta oli kunagi eksisteerinud. Mõtlesin, et kõva vihma tõttu ei kuulnud keegi seda klõpsu, seda maailma nihkumist, kui teda enam ei olnud. Või äkki ta siiski veel oli? Lihtsalt keegi ei teadnud seda enam. Järgmisel hommikul märkis naabritädi Malle, kui ta piimakausi uksest välja tõi, et: „On vast üks imelik tava! Mis tondile ma seda piima ikka annan?” Ma olin ikkagi õnnelik, et Kriaseenist midagi järele jäi. Iga kord, kui keegi piimakausi ukse ette välja pani, mõtlesin ma tema peale, kuigi peale tema nime ei tulnud enam midagi meelde.

Meie linn koosnes üksnes vanadest hruštšovkadest ja veel vanematest poollagunenud puumajadest – kaks vastamisi seisvat arhitektuurivõimu, mis kuidagi maalisid ühte ja sama pilti. Linna keskosas, justkui selle pensionärikeha südameks, seisis Kiievimaja. Kiievimaja oli see sellepärast, et seal elas Onu Kiiev. Kiiev polnud kohe kindlasti ta päris nimi. Ilmselt tuli ta kunagi ammu Kiievest või mainis seda lihtsalt jutu sees, aga igal juhul jäi nimi külge. Onu Kiiev oli järgmine, kes kaduma läks. Nüüd tagasi vaadates ei tundu see imelik. Lihtsalt jõi ennast täis ja läks metsa hulkuma, kukkus seal mõnest suuremast künkast alla. Aga mina teadsin. Ma tundsin, kuidas linn läks nagu klõpsuga tühjemaks, kui teda enam ei olnud. Kiievimaja jäi aga püsima, nagu midagi poleks juhtunud. Ma arvan – ei, ma olen kindel –, et see oli viimane asi, mis püsima jäi. Viimane tükike sellest linnast. Kui see haihtus, siis haihtus ka meie linn.

Järgmisena läks tädi Malle. Ükski kadumine polnud dramaatiline, pigem haihtusid nad vaikselt, märkamatu, pooleldi unustatud juba siis, kui nad veel olemas olid. Malle oli eriline. Ta hoidis kõvasti kinni. Päev enne kadumist kutsus ta mu enda juurde, istutas maha ja valas haisvat kassinäeriteed. Ta pigistas väga kõvasti mu kätt ning siis ütles... Ütles midagi. Mul on raske meelde tuletada, mida need, keda nüüd ei ole, öelnud on. Kuid ma tean, et ta rääkis mälestustest. Jah! Ta rääkis mulle oma elust. Ta rääkis, kuidas tema ema küüditati, et kui ta oli seitseteist, tõi keegi Teodor talle Jaltast ananassi ja uue Zarja käekella, kuidas ta kahekümne viie aastaselt veebruarijääl libises ja jala murdis, kuidas ta tappis vihahoos ööliblika akna peal ja siis nuttis terve öö. Kuidas ta kõike seda unustama hakkab. Siis pigistas ta mu kätt

veel kõvemini ja palus, et ma kunagi ei unustaks. Siis pani ta oma tassi köögilauale maha ja läks magamistuppa. Rohkem ma teda ei näinud. Ma olen talle tõeliselt tänulik. Ilma selle vestluseta oleksid kõik mu mälestused linnast lahkudes kadunud, täpselt nagu mu ema omad. Vahel mõtlesin, et tädi Malle uskus ka minu hirvedesse. Et tegelikult ta teadis.

Üks oluline asi, mis ilmselt põhjustaski meie linnast lahkumise, oli elutoa seina peal rippuv vana, tammepuust kell. Kui ema ütles, et varsti hakkab öhtusöök valmis saama, siis istusin ma kella all lebava vaiba peale ja jälgisin pendli sujuvat liikumist: vasakule, paremale, vasakule, paremale, vasakule, paremale, vasakule... Vahel julgesin elutuppa tulla siis, kui kedagi kodus ei olnud. Olla üksi selle raske pidevalt tiksuva kellaga oli justkui seista silmitsi iidse jumalaga – hävitav ja püha. Minu rekord oli 11 sekundit. Kui aina rohkem asju kaduma läks, proovisin ma võimalikult kaua kodus olla. Võib-olla tundsin, et kui kedagi kodus ei ole, siis kell haihtub. Paari nädala pärast kukkus mu missioon lõpuks läbi. Ema võttis mind kaasa pikale jalutuskäigule läbi linna (nüüd juba tühjade) tänavate. Kui tagasi tulime, kella enam ei olnud. Ma saan emast aru. Pärast selle kadumist muutus toas õhk raskeks ja nätskeks. Iga tuppa toodud elus asi tundus kohe närtsivat. Ka meie närtsisime aeglaselt. Mu ema tundis nagu minagi, kuidas tema kopsud kokku kleepuvad, ta lihtsalt ei teadnud seda.

Augustis, kui kased vana bussipeatuse juures hakkasid kollaseid lehti langetama nagu pisaraid, sõitsime emaga ära. Kuni ta autos telefoniga rääkis, jooksin ma kaskede juurde maha ja surusin peotäite kaupa roiskuvaid, augulisi, kuldseid lehti oma taskutesse, kotti, kapuutsi sisse. Kui linnapiirist üle ja edasi, aina kaugemale sõitsime, nägin ma tahavaatepeeglist, kuidas ema järjest rohkem ja rohkem unustama hakkas. Ma lugesin oma peas mälestusi, samal ajal kui nad tema näolt kadusid – kuumad plekk-katused, grafiti lasteaia seinal, lõpmata tilkuv kraan, aknaparandaja Heino, tolmulõhn, metsas ringi hulkuvad sirelilillad varjud. See oli vist mu viimane suvi. Jah, nii oligi. Pärast seda sai kõik otsa – ja sündis uuesti. Mul kulus kaua aega, et oma mälestused tagasi saada. Kui nad üldse on mälestused, kui ma ei mõelnud seda kõike lapsena välja, et kodukaotusega hakkama saada. Kuid ühte asja ma tean: kui oma taskutes lehtede järgi kompisin, oli seal alles vaid kollakas, veidralt soe tolm.

Anastassia Kuznetsova (15)

Sinu tekst tegeleb mäletamise ja unustamisega – kuidas sa sellise teemani jõudsid? Mida unustamine sinu jaoks tähendab? Alguses kirjutasin lihtsalt midagi suvest: sellest veidrast, tardunud tundest, mida vaid sellel ajal kogeda saab. Seejärel hakkasin mõtlema, kuidas seda pisikest kirjutist arendada, mis sündmus seal aset leiab. Pärast mõningast urgitemist jõudsin lõpuks unustamise ja mäletamiseni. Mingil hetkel sain aru, kui hästi selline teema selle looga, selle linnaga, mis on igas mõttes ajast maha jäänud, tegelikult töötab.

Mälestused on minu jaoks olnud alati äärmiselt kõitev teema. Tihti vaatan maailma enda ümber mitte otse, vaid mälestuste ja nostalgia häguse kardina tagant. See muudab arusaamise maailmast pehmemaks, subjektiivsemaks, just nagu impressionistlikuks maaliks.

Nii vaatab ka peategelane häguse filtri kaudu enda minevikku. Teda takistavad mälu muutlikkus, lapsepõlve teadmatus ja selle veidra olukorra üldine segasus, kuid ta jutustab selle loo siiski meile just sellisena, nagu see tema jaoks oli.

Kui kaua oled kirjutanud?

Kuidas sa kirjutamiseni jõudsid, millised tekstid on sind selle teekonnal inspireerinud?

Päriselt hakkasin kirjutama umbes neli aastat tagasi. Alguses kirjutasin lihtsalt niisama väikeseid lugusid, kuid protsess toimus pigem minu enda peas. Mida rohkem ma endale lugusid ja tegelasi – vahel isegi luulet – ette kujutasin, seda rohkem hakkasin ennast siduma sõnadega, sain aina rohkem aru, kui suur võim neil on. Kui aus olla, siis toimub suurem osa minu loomingust ikka veel pea sees – ma ei kirjuta pooltki nii palju kui tegelikult tahaksin.

Ma arvan, et tegelikult on mind kõige rohkem inspireerinud lastekirjandus. Või kirjandus, mis teeskleb, et on lastekirjandus. Mulle meeldivad raamatud, mis kasutavad lapse vaatepunkti (nagu osalt ka minu novell), kuna nad avavad uue akna, mille kaudu kõike vaadata – tihti palju ausamini ja selgemalt kui kirjanduses tavaks on. Heaks näiteks võiks tuua Tove Janssoni muumitrollide lood.

Mõni värskem lugemiselaamus? Virginia Woolfi „Lained“, mida hetkel loen. Ma imetlen Woolfi stiili, tema oskust luua sügavaid ja mitmetahulisi tegelasi. Kindlasti soovitan midagi tema loomingust lugeda.

Janika Läänemets

*

sihid sõrmega
esimest heledat
täppi taevas
ja küsid
kas teadsid
et veenusel on
päev pikem
kui aasta
tule tagasi
voodisse
nurun
külma hakkab
kisun teki
üle pea
terve tuba
väriseb
kui naerad
surun hambad
põlve
vahel tundub
et sinu sisse
mahub
kogu kosmos
minusse
vaid mina
ja sedagi
suurivaevu

*

joome siniste ööde
vohavat vaikust
kui mustasõstraveini
heidame pühapäevariietes
märjale rohule
naerame ja luksume
putked kiiguvad kaasa
udu varjab meid
unetute silmade eest
surume põsed vastu mulda
kaevame küünte ja keeltega
teineteise sisse
ürgpimedusest koopa
kuni käed on nõrgad
ja huuled katki
kuni unustame õhtu
ja hommiku
taevasse ulatuvad ukсед
ja küünlad
mis ei anna sooja
selle, et on olemas õige
ja vale
et oleme ühesugused
ent ei sobi kokku
kas sinagi usud
et õndsaks võivad saada
vaid õnnetud
su hääl väriseb
ma ei vasta
suus on äkki
hallitanud leiva maitse
idas juba hahetab
udu kulub me
hingetõmbeist hõredaks
ärkame sookurgede
tühja kaevuna
kumisevaist karjeist
valgetel pluusidel
punased plekid
sääred sääsekuplades
teeme ristid peale

*

peame piknikku
sinu euroremontimata köögi linoleumpõrandal
lihapiirukad ja limonaad
keerad korgi pahinaga pealt
sakslastel olla kõige jaoks sõna
a vot jaapanlastel on ka
on isegi sõna puude jaoks hirosimas ja nagasakis
mis tuumapommiplahvatustes ellu jäid
hibakujumoku
haukan mõttesse vajunult piirukat
kui uus sõda tuleb
tahan mina esimeses pommirünnakus hukkuda
ei tea
kas jaapanlastel on ka minusuguste jaoks sõna
sa ei vasta
kohendad punast kilekotti tagumiku all
vana hea rimi
hyper super mini
kesklinna poolt kostab sireen
pilvede taga loojub kaadmiumkollane kevadpäike

*

kõik need ööd
mil luude kasvamine
ei lasknud magada
ja mu peas
keerlesid mõtted
kas ka puudel on valus?
kui jalg otsast lõigata
kas siis saab luu pealt
aastarõngaid lugeda?
või öörõngaid?
puusüü –
lapsesüü?

kõik need ööd
on mu kontides
endiselt alles
raskuseks jalgades
mis hoiab mu hinge kinni
nagu juured puid
ja puude hingi
suurekskasvamise süü-
tunnet täis
ja ööd, ööd, ööd

Mia Raud

*

koidik köidab sisse uusi tunge
kohtlemata nägusid
kompamata teid
uusi lauseid mida korrata
näost näkku end
valge saatel kannan
pausideta

vean end voodist välja
nad söövad öö jäänuseid
kolmas hommik
koston seni lausumata read
/korraks elan samaviisi edasi/koidikuni ema, uuesti/

*

pole end kunagi segasemalt tundnud
inimene keset teisi
keset inimesteveerge
pea täis
palju ohutuid mõtteid

ujud
rasvas vihas ja vaenus
näpud kleepuvad
iga kättesaamatu poole

ümber ringleb kallistavaid naisi
kes teavad
kas olla või mitte
kes arvavad endast vähem
kui rändlindudest taevas

hingepaelad sõlmes
palun ütle et sa tead
keerasid mu ümber sõrme

*

juhututtav valus tunne
raevud teises toas
unes
vaevud nimetama mind
nõrgun halastust ja higi

kui koht on külm
istud soojaks hingeavaruse
nõtked väärmõtlemise piiril
paiknevad valusamad hetked

hüppan omal volil
nullisesse vette
teen Raadi järves
ristimisretke

ma avan purgi
neelatan
olen jälle umbes
kell seitse õhtul

*

II. Andante

kolm kätt hoiavad
süda
luises verevas embuses
armastuse embleemiks
vankumatu viha

siirdesoo ei _ südameid
ütlen pseudointellektuaalid mõistavad
ma ütlen, sarisuitsetajate kopsud
on lubivalged

kardad karjuvaid pilvi
see on viimistletud paranoia
kui alla lähen
lähen tammeokstest vooder taldadel

kainestav liivane tuul
kadunud kaotusvalu kesine

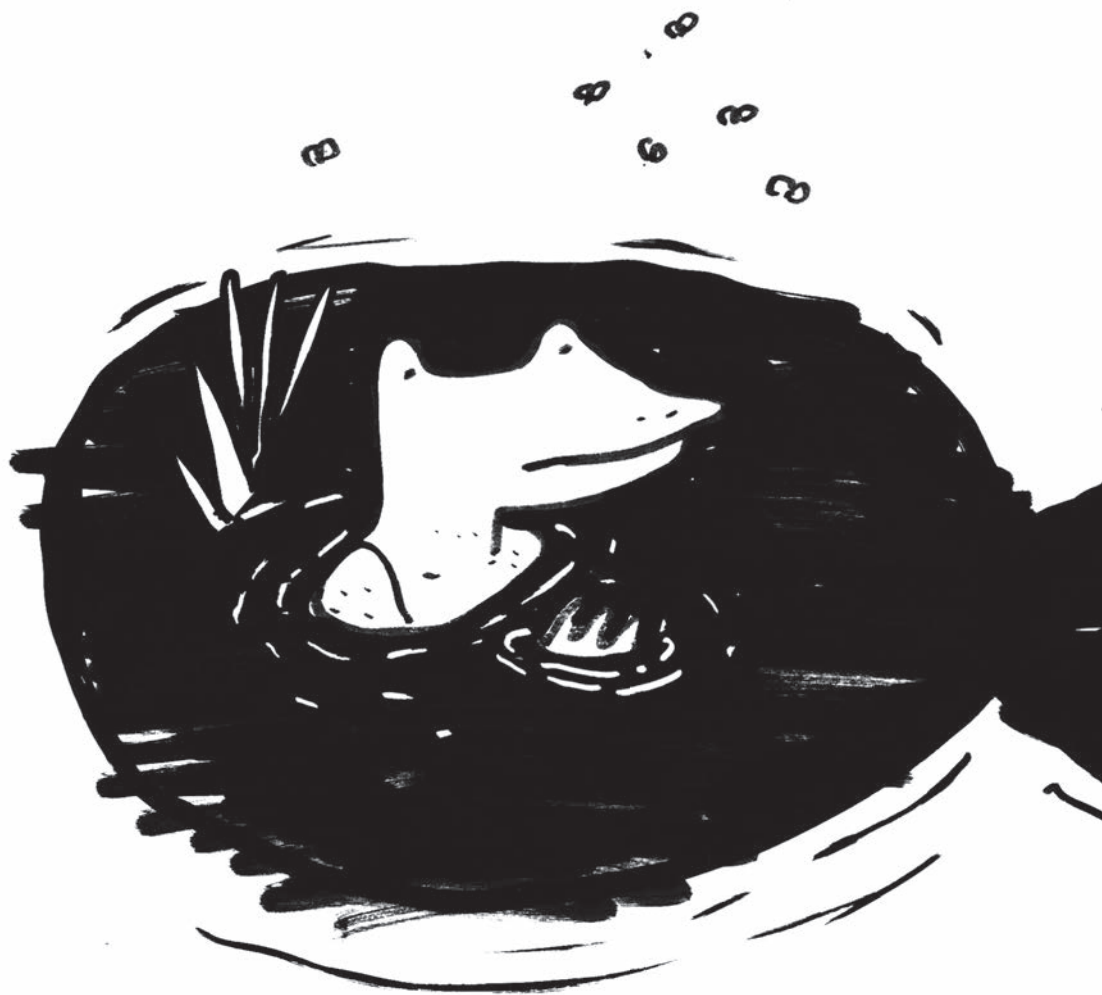
tundub olevat juuni
see viimane

*

hammustan huulde
pipramaitse suus
istun kraanikausi all
palvetan kui kannan kaasas
sinu nime

uksel nõjatun
vastusel on alati rõhk lõpus
ma valutan su kuuldel
spontaansed
ei lahku eal liigvarakult

License no. 00251900 - e

Lapsepõlvepiltide luulekodu. Intervjuu Maryliis Teinfeldt-Grinsiga

2023. aasta kevadel ilmub *Maryliis Teinfeldt-Grinsi* debüütluulekogu „Kivi alla kükakille“. Luulekogust vestles autoriga *Saara Mildeberg*.

Saara: Mis on sinu lugu Koplimesa külaga? Kui kaua oled sa seal elanud ja milline on teie suhe praegu?

Maryliis: Koplimesa küla enam ei eksisteeri ega ole minu eluajal eksisteerinudki, aga see paiknes praeguse Ridaküla alal, kus elasin 20 aastat. Koolis käisin Tapal — see on päris lähedal. Kuna mu ema töötas (ja töötab tänaseni) Tapal kaitseväes, siis sai temaga iga päev kooli ja koju. Pärast kooli lõpetamist läksin igale poole mujale — Tartusse, Tallinnasse, Helsingisse, Londonisse, Portugali, Riiga... Ma olen viimase kümne aasta jooksul igal aastal kolinud ja palju liikumises olnud, aga see tuleneb pigem õpingutest ja erialaga seonduvatest praktikatest, ning võib-olla sellepärast olengi ma lapsepõlvekoduga mõtetes nii seotud. See on nagu raske kivi, mis on mul kogu aeg seljakotis kaasas, sest teist püsivat kodu ei ole mul täiskasvanuea jooksul olnud.

S: 2022. aastal kaitsesid EKAs magistritöö „Kuidas lugeda maastikku? Loomuurimus ühe kaduma läinud küla näitel“, 2023. aasta kevadel ilmub luulekogu. Miks naased sa mõtteliselt koju just nüüd, pärast kümme aastat kestnud rännakuid?

M: See on pigem kokkusattumus, mitte kuidagi mõtestatult ajastatud. Eks see ole vist ka inimese elukaare osa, et kui jõuad 20ndatest eluaastatest läbi, hakkad natuke rohkem kodu poole tagasi vaatama.

- S: Ma ütlesin ennist „Koplimetsa“, kuigi seda küla enam ei ole. Minu vanematekodu on Läsna, külas, mis on samuti 1977. aastal mitmest väiksemast külast kokku liidetud, ja ka praegu sulandatakse meid vajadusel naaberkülaga ühte, nii et Läsna mõiste on aina avardunud. Sinu luulekogus on palju põlde ja rabasid, aga mingil hetkel on mainitud ka pea neljakümne kilomeetri kaugusel olevat Võsu randa. Kuidas sina oma kodu piiritled?
- M: Luulekodu...¹ Luulekogu kokku pannes lähtusin oma lapsepõlvepiltidest ja pigem sellest, et paiga moodustavad teed. Sa võid minna eemale, seljakott seljas, ja tagasi tulla, sa võid käia kuumal suvepäeval Võsul peesitamas – ja tagasi tulla. Just see teede ämblikuvõrk on minu jaoks selle luulekogu ja kodu enda kese, sest ma olen nii palju ringi liikunud ja teedevõrgustikku loonud, aga lõpuks jõuan ikka sinna võrgu südamesse tagasi.
- S: Kellele su luulekogu mõeldud on? Ma leidsin sealt vähe üldistavaid õpetussõnu, aga päris palju isiklikku avastamisrõõmu ja piiride katsumist. Näiteks „paljalt lauka põhja vajun / katsun vajuda / paljalt katsun / lauka põhja katsuda“, või „ei tia, kus oli ia. / liiga mitu kord pand ajama“. Tunnistada vastandlikke tundeid, mis tekivad, kui oled pikalt ära olnud ja tuled siis tagasi, on väga julge. Kes sellega suhestuda võiks?
- M: Kadrina murdes ei ole varem peaaegu üldse ilukirjandust avaldatud. Ainsaks erandiks on Kristen Suokass, kes on avaldanud ühe luulekogu, „Tagassi inglite juure“ (2014), mida ma lugesin paar aastat tagasi Riias elades. Tundsin, justkui oleks selles hiigelsuures Riia korteris ühtäkki olnud minuga mu isa ja ema ja pliitasuu esine – lihtsalt sellepärast, et see luule oli kirjutatud keeles, mis on olnud mulle alati niivõrd kodune ja isiklik, justkui salakeel või kodune släng või mugandus. See äratundmisrõõm oli nii tore, et soovisin seda tunnet ühes oma kodu seinte, tubade ja ruumidega, kus seda keelt räägitakse, kellegi teisega ka jagada.
- S: Ka sõnad on paberi peal justkui teed ja iga läbitud tee otsas on mälestuspilt. Minu peas on sõnade ja visuaalkunsti vahel väga tugevad seosed. Milliseid seoseid sa ise oma tekstide, tekstiilitööde ja kunstimaailma vahel näed?

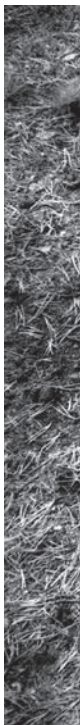
- M:* Ma arvan, et see on hetkel veel tore müsteerium. Seda, kas sõna ja tekstiil kuidagi kokku saavad või kuidas nad seda teevad, on mu käest tegelikult päris palju küsitud, aga mulle tundub, et praegu jäävad nad kuidagi kaugeks. Ma arvan, et aeg mõtestab selle lahti.
- S:* Kuidas valmisid luulekogu illustreerivad fotod?
- M:* Fotod tegi mu elukaaslane, animatsioonikunstnik Francesco Rosso. Francesco kunstipraktika põhiteema on tühjaks jäänud kohad, mis haakub väga hästi ka selle luulekoguga, nii et tema fotode ja käekirja kaasamine tundus igati loogiline.
- S:* Kui palju on sinu luulekogus kohal neid inimesi, kellega sa oma magistriprojekti jaoks intervjuusid tegid? Kuidas — kui üldse — on su magistriprojekt ja luulekogu omavahel seotud?
- M:* Päris palju. Ühel hetkel hakkasin ma murret teadlikult dokumenteerima, tegin märkmeid ja lindistasin, hiljem transkribeerisin ja lõin endale käepärase sõnaraamatu. Seal on väljavõtteid sellest, mida keegi on öelnud. Rääkisin just luulekogu toimetajale, et vahel ütlevad mu isa, ema ja vanaema mingisuguseid sõnu või lausejuppe, mille kasutamise peale ma ise Tallinnas või Tartus olles eal ei tuleks. Kui varem jäi mulle arusaamatuks, miks mingis kontekstis just neid sõnu kasutatakse või mida see tegelikult tähendab, kui ma mõnd teatud sõna kasutan — näiteks ütleb mu ema pidžaamade kohta „saamad“ ja vanaema päevalilleaseemnete kohta „seemuskad“ —, siis nüüd on need minu jaoks võtmesõnad. Piisab ainult ühest sellisest sõnast ja olengi tagasi kodus, köögilaua taga, ema teeb pannkooke ja isa tuterdab kuskil ringi... Sellest piisabki.
- S:* Su luuletused on üsna lühikesed ja tabavad. Üks, mis eriliselt meelde jäi, on nii vormilt kui sisult lausa naljakas — „mää otsast paistab iijumaa“. Luulekogu lugemine oli minu jaoks kohati nagu ristsõna lahendamine, pidin terve lause endale valjusti ette lugema, et aru saada, mida see tähendab ja mis selle sisu on. Kohati oli see ka lihtsalt visuaalselt paeluv — dramaatilised laused või tükid, millest ma aru ei saa, aga mis näevad graafiliselt ilusad välja, nagu kirju kari valgel väljal. Mulle tunduvad need tahtliku müsteeriumina, võõrale arusaamatu omakandi tarkusena. Sa annad kogus konkreetseid vihjeid, viitad näiteks Lindakivile,

mis on Kadrina vallas ka päriselt olemas.² Aga kivid, nimetud kivid on samuti korduv motiiv, need on raskused või armid, samas ka miski, mille alla peituda. Ja veel järved, mida tuleb ületada, päike, vihm, uni ja unenäod, lilled, tubaseid stseene valitsevad ämbrid... Mis sind inspireerib ja kuidas kirjutamisprotsess sinu jaoks välja näeb?

M: Mul on kaht tüüpi luuletusi. Ühed on sellised, mis sünnivad, kui ma käin kodus ja püüan end eemale asetada, natuke nagu kõrvalt vaadelda, mis toimub. Keelekasutuse dokumenteerimine saigi alguse sellest, et hea sõber tuli minuga vanematekoju kaasa ja kuna ta on eesti filoloog, ütles kohe: „Oo, te räägite nii toredat Kadrina murret.“ See vastas minu jaoks nii paljudele kummalistele küsimustele. Näiteks: miks mul oma eesti keele õpetajaga alati hirmsad arusaamatused olid. Ma mäletan mitut korda, kui ma olen öelnud, et minu isa räägib nii, ta kasutab seda sõna, ja õpetaja on vastanud, et see ei ole võimalik: „ma ei usu, et ta nii räägib, ma arvan, et sa oled valesti kuulnud“. Mulle tundus alati, et mu eneseväljendusoskus on just kirja pildis ligadi-logadi, ja siis ütles hea sõber, et meil on nii tore murrak. Kartsin, et kodust tuleb kaasa niivõrd kesine eesti keele oskus, et ei tahtnud grammatikaharjutusi tehes vanematelt eriti abi küsida.

Aga vaadata korra kõrvalpilguga, mis toimub su kodus, mis toimub su perekonna keelekasutuses, millised on need motiivid, mis korduvad, kuidas inimesed kurjustavad, kui midagi valesti läheb — näiteks mis sõnu sa kasutad siis, kui oma varba ära lööd —, või millistele väljenditele sa pidama jääd ja millistele mitte ning mis seda mõjutab... Mulle tundub, et peamine sütitaja, miks ma tahtsin kirjutada luulet just sellises vormis ja dokumenteerida, mis mu ümber toimub, oligi just see, et astusin korraks eemale, meenutasin ja vaatasin kõrvalt. Nüüd, kui lähen kodust ära, saan need read kaasa võtta ja end niivõrd lihtsate võlusõnadega tagasi koju manada. Teised luuletused — või mulle endale tundub nii — on melanhoolsed. Mulle meeldib kirjutada pigem siis, kui asjad ei lähe hästi.

S: Nojah, mulle jällegi tundub, et suur osa eesti luulest ongi melanhoolne. Aga sinu luules on üsna palju vaimukusi või sõnamänge, mis on kuidagi kerged või panevad oma puändiga muigama. Mingi üksindus paistab sealt läbi, aga mitte tingimata kurvameelne. Me ei pea olema samast külast pärit, aga see

tähelepanu, mida sa tänapäeval maal elamisega kaasnevale eraldatusele pöörad, on meile sama oluline. Ka su tegelased on enamasti lilled, kivid või heinamaad, inimesi on vähe. Kui sa ütled, et su perekond ei ole sind „õige” eesti keelega toetanud, aga leidsid luule kaudu viisi ennast ja oma peret kehtestada, siis: kuidas nemad su luulet näevad? See, millest ja kuidas sa kirjutad, on nende jaoks igapäevane, aga kas ja kuidas nad tajuvad seda, kui eriline on keele dokumenteerimine ja luuletamine sinu jaoks olnud?

M: Kindlasti on oluline küsimus, kas see on üldse luule ja kas see — paar naljakat pilti ja looduslühilist mõlgutamist, nii igapäevane ja tavaline — vääriski raamatukaante vahele panemist. Mu vanemad löid väga noorena pere, ehitasid kodu ja on seal aastaid kõpitsenud. Ma ei tea, kui palju nad on üldse saanud ennast kõrvaltvaataja positsiooni asetada — nad ei ole niimoodi ära käinud. Iseasi, kuivõrd minagi nende eest kõneleda saan. Nüüd, kui käsikiri valmis sai ja me sellega vaikselt toimetame, olen aru saanud, et nad vaatavad kuidagi ääri-veeri, mis tuleb ja kas tõesti luule- raamat. Praegu on nad väga ettevaatlikud. Eks see on ka väga isiklik ja koduoksi avav raamat, mulle tundub.

S: Kas sa kavatsed luulekogu ka kuskil siinkandis — Tapal või Kadrinas — kohapeal esitleda? Ma kujutan ette, et see oleks oluline just neile noortele, kes on sarnases situatsioonis: nad ei taju, kui lahe väärtus see on, kui sa räägid kodus teistmoodi kui kirjakeeles.

M: Jah, kindlasti. Värske Rõhk pakkus muidugi, et esitleme raamatut Tartus ja Tallinnas, aga minu jaoks on kõige loogilisem koht tegelikult Kadrina. Muidugi on üks asi esitleda ja tutvustada seda kaugel suures linnas, aga kuna minu jaoks on töö kogukondadega niivõrd oluline ka kunstipraktikas, siis tegelikult oleks mul endal uhke tunne, kui ühel päeval oleks see väike raamat ka Kadrina raamatukogus. See oleks imetore võimalus uks avada, lugusid jagada ja seda keelt esile tõsta. Ma arvan, et see oleks just kohaliku keele säilitamise, edendamise ja esiletõstmise mõttes ääretult oluline.

S: Jah, ma olen täiesti nõus. Ja küsin veel viimase küsimuse: kuidas Kadrina murret ära tunda? Kas on mingid nipid, mille järgi kohe aru saada, et inimene räägib Kadrina murret?

M:

Sellest on meil ka toimetajaga hästi palju juttu olnud: kas luuleraamatus peaks olema ka mingi selgitus, või kas sellesse projekti peaks kaasama filoloogi? Tegelikult ütlen ma omavoliliselt, et ma töötan Kadrina murdega, kuigi mu ainus tunnus on see väikene pitsar, mis mu sõber ütles: „Oo, te räägite nii toredasti Kadrina murdes.“ Ma olen temaga mingeid asju arutanud, näiteks sedasama, kuidas mõningaid häälikuid, mis on ä ja e vahepeal – või siis, kui h-tähte sõna alguses välja ei öelda –, kuidas seda luulepildis korrektselt kajastada. Kindlasti on mu tekstides ka „vigu“, mis ei ole Kadrina murdele omased, aga ma ei tea seda, sest me ei ole sellesse projekti filoloogi kaasanud. Seetõttu on mul sinu küsimusele raske vastata. Ma saan sellele vastata keelekõneleja positsioonist, aga kuus aastat tagasi ma ei teadnudki, et ma seda keelt kõnelen. Võin sulle lihtlabaselt öelda, et näiteks h-tähte on väga-väga raske kuulates tabada ja päris palju on palatalisatsiooni, aga rohkem ei julgegi ma seletada, mis see Kadrina murde ABC on.

✱ SOOME VIHIK

Atte Koskinen

soome keelest

Mona Tärk

Fragment teosest „Pilgelisus” („Silmittömyys”)

Märkad: on mitmeid viise mõista.

Ning vaid osa neist on ette teada.

Rõõm annab kõigele vormi, igast eelnevast laiema.

Piiritus, ent huulitsi ja küütsi.

Ja kui otseselt rõõm küll tähendab
kahtluse lõputut kustumist.

Õhtu ehitamist
sellesse, mida armastame.

Sestap otsus võtta juhus avasüli vastu
ning teda jäävalt eitada,

valida usaldada
paratamatuse võimalust, mille ta ilmsiks toob.

Need iha vallalaotused,

võrreldamatu kergus.

Teisest inimesest alati tulvav mõõtmatus.

Justkui ruum ise, asjade vahemaa,
oleks puhkenud õide.

Kuidas küll avarusekogemus muutub
nii tihti, ja enamasti märkamatu
kogemuse avaruseks.

Ja saab oma koha kõiges, mida elatakse.

Mida hingatakse. Laiuvana.

Kulged, kandes endas uuelaadset mahtu.

Kui vaid meeled on piisavalt avatud,
saab neid veeta nagu mistahes hetke.

Viimane kitsus, mis alles on: et miski pole liiga kaugel.

Ja ilu, justkui vastus.

Vaid ükskord ta enam ei kustugi.

Kaarna Tuomenvirta

soome keelest

Mona Tärk

Miks sa ei taha naiste trennis käia?

Miks sa ei taha naiste trennis käia?

Miks sa ei

taha

taha

taha naist

naist

sa ei taha

Miks sa ei taha

naiste trennis käia?

Miks taha n ?

M ei e

tah e

naiste

tah e

ei taha s a

sa ei taha trenni

sa ei taha naist

ei taha trenni ?
 Mi s ?
 Mi s tah e s ?
 Mi s
 sa ?
 n i k a
 na k a
 nais i
 Mi n e
 naiste trenni
 taha
 tah t a
 e h e
 i h a
 taha
 ks
 naiste trenni

Aaro Sakari

soome keelest

Mona Tärk

Hilisemaid vaateid

Torm vintsutab oksi ja identiteete. Murdub puid, käriseb sõnu. Elektrikatkestused. Keegi pakub midagi välja, kusagil ulub tuul nurka surutud keeles. Mälukatkestused. Mõttekatkestused. Välg lööb silbiserva, sahmatab suhu ja lööb hamba läikima, põletab keelt. Metsatukas murrab tuulepuhang puu mis murrab puu mis murrab puu mis murrab puu mille

all teatud struktuur lössi vajub,

ja sellesse vaatesse ilmub sooisik.

Torm on endaga kaasa viinud ujula katuse ja seinad ja pilvede seas lendlevad metall-, betoon- ja klaaskonstruktid, mille pinnalt valgus murdub sooisiku koduoru suunas. Seal on kõnniteid, künkaid, marlit, kaltse, ja oru serval, mäe otsas, too katuse ja seinteta ujula, ja oru põhjas, teel ülespoole, sooisik, kes jalutab lamaskile vajunud võilillede keskel, paludes neid endale pärjamaterjaliks.

Nagu iidne sukeldumisbassein suubuks iidsesse suurde basseini mis suubub iidsesse supusbasseini mis suubub iidsesse külmaveebasseini mis suubub iidsesse õppebasseini mis suubub iidsesse lõõgastusbasseini mis suubub mööda mäenõlva alla orupõhja oja. Kas sinnamaani ujuda saaks? Kas basseinidele on juba uued nimed antud?
Kas uusi nimesid on vaja?

Kahest riietusruumist on saanud üks suur pilliroostik kus näivad igatahes pesitsevat roohabekas ning hallhaigur. Sooisik jätab vettinud võilillepärja basseini äärele ja ronib liumäkke ja kui ta alla laseb ja plärtsatab, hõiskavad ka teised sooisikud. Leitakse aardeid ja adru, plaatidele uhtunud plastikut. Keegi proovib pärga pähe. Aurusaun puhub suplejate peale pehme ja katva pilve, suigutab oru eukalüptilõhna.

Hanna Storm

soome keelest

Reijo Roos

Mu sõber CR7

Kui Ronaldo tuleks kylla,

avaksin ukse ja ytleksin:

„wadAP-
 Bitš ?
 //”

„Kamin
 kamin!“

Kui Ronaldo tuleks kylla,

kysiksin, kas talle meeldib **rukki**leib
ja ega pole hullu, et leidsin selle prygikastist

ja võid ei ole,
õigemini **margariini**

aga on ka

õunu & banaane

need on ikkagi head sysivesikud, eriti see

**SOOME
RUKKILEIB**

Kui Ronaldo tuleks kylla,

kysiksin, et kuidas tal on õnnestunud yhendada töö- ja pereelu,

vauuuu, nagu tõesti

TÄIEGA

huvitav!!!

Kas sa tahad lähemalt rääkida?

Kuidas sellise paleti kõksimine, tähendab, veeretamine yldse võimalik on?!

A no jaa, õigus, sa oled ju nagu masin,

mäšiin

legendaarne myyt-ikoon!

(suurepärane!)

Nii hea eeskuju paljudele, kes mõtisklevad samade kysimuste yle!
Millestki, mitte kui millestki pole vaja loobuda, mkmm!

(jaa, just nii!)

Imetore, et sul on nii hästi läinud, sa oled täiega õnnistatud! Sa oled
teinud karjääri, tuled päris hästi toime, sul on pere ja armastus,

(ah, kui imeline!)

Kui Ronaldo tuleks kylla,
söandaksin kysida talt paar teenet:

Kas ta paneks esikusse yhe riiuli yles ja kas ta laenaks 300
eurot mu sõbrale, kellel pole praegu väga raha, ning ostaks mulle
Lidlist yhe paki kylmsuitsutofut?

Ronaldo nõustub.

Oh issand, ma olen *nii* liigutatud.

Kõik jutud su heasydamlikkusest on siis tõsi! Sa oled
nii hea inimene! See ei ole mingi iseenesestmõistetavus sellisel
tasemel, kui ollakse nii kuulus ja edukas! Ma olen väga uhke su yle!

Pärast hakkas Ronaldo nutma.

Alguses ma seda ei märganud, ma arvasin, et ta lihtsalt higistab, ta on ju sportlane. Ta ytles, et ta ei oska armastada ja et siiani igatseb oma isa, et keegi ei hooli temast peale tema laste ja et ta ei jaksa enam mängida.

„Aga ma olen ka ainult inimene, mitte mingi masin! Ma maksin oma esimese lapse eest, sest mul soovitati nii teha, ma ostsin emaka, sest ma tahtsin rohkem lapsi, ja tundus, et aeg on otsa saamas, kuigi ma olen mees...“

Ta vananeb, ta lihtsalt ei jaksa enam...

„Siis, kui sa lähed sinna platsile, kui mäng algab. Sa mõtled, kas sa jaksad... et mis kogu selle asja mõte yldse on... sa ei jaksa, ei jaksa teha yhtegi sammu...“

Ronaldo ei ole kaua aega midagi öelnud. Siis ta ärkab, kuigi ta ei maganudki, tema pilk elavneb, ta ei vahi enam põrandaliiste, ei veereta enam palli siia-sinna.

„...siis sa tead, et lõpp on käes... mõtled, et kui vaid saaks sellele murule selili heita ja siis tuleks öö ja tähed ja tuleks päev ja päike, aga sa ei tõusekski pysti... tead seda tunnet?“

Ronaldo auto on kollane ja on suvi.

Sõidame luidetele. Ma ei ole seal kunagi käinud. Ronaldo on, lausa mitu korda, kuigi ta isegi ei ela Soomes!

„Nii tore sind jälle näha!“ Ronaldo naeratab.

Ronaldol on vanaaegne valge suveylikond, koguni Panama kaabu, suisa jalutuskepp. Ta tundub rahulikum ja näitab õhinal oma uute laste pilte.

On ikka ilusad lapsed, ytlen, täitsa sinu nägu. Ronaldo naeratab veel laiemalt ja lööb ruskat.

Ta annab mulle kaks tofupakki. „Eelmine kord ununes...“ ytleb Ronaldo.

„Ja mul on sulle teinegi kink.“

Ronaldo sirutab käe auto tagaistmele ja võtab riidekotist helesinisesse siidpaberisse mähitud raamatukujulise paki.

Hoian pakki korraks syles, see on kerge, ma ei tahaks seda avada.

Avan paki ja selles on Maggie Nelsoni „Bluets“.

Mul tuleb nutt peale. Kuidas võis Ronaldo teada, et see on praegu mu lemmikraamat?

„Miks peaksin tundma end üksildasena? Kas me taevakehad pole mitte Linnuteel?“ *lausub Ronaldo mulle.*

Luited hakkavad paistma. Need on just nii ilusad, kui ma olen ette kujutanud ja piltidelt näinud.

✎ VÄLGATUS

Debyytkirjandus 2022 – valgusfoor, mis näitab kõiki värve korraga*

*Markus Laanoja, Piret Tänava,
Greta Võsu*

Kui saime Värske Rõhu toimetuselt pakkumise kirjutada 2022. aasta noorte autorite debüütteoste ülevaade kolmekesi, oli meie esimene küsimus, kuidas tekstiloomele läheneda. Oleme ju kolm eraldiseisvat indiviidi, kellel on oma seisukohad ja maitse-eelistused. Milleks neid siis peita? Seetõttu istusime 2022. aasta eelviimasel päeval Tartu ülikooli raamatukogu rühmatööruumi maha, tekitasime loetud teoste põhjal intuiitse tüpologia ning panime Pireti telefoni laua keskele arutelu salvestama. Kirjasõnasse on jõudnud selle vestluse toimetatud transkriptsioon. Nõnda on teie ees sissevaade sellesse, kuidas kolm kirjanduse ja kultuuriteaduste tudengit debüüdimaastikku peegeldada proovivad.

Greta: Kui palju me neid debüüte siis lugesime?

Markus: Kaksikümmend kaks. Suur kogus tekste, mille kirjanduslik tase on hästi kõikuv. Enamik neist on luulekogud (18 teost), proosat on vähe (4 teost), Henri Puki postuumselt ilmunud luulekogu „Liblikate viimane tants“ otsustasime kõrvale jätta.

Selline hulk tekste paneb mõtlema, mis minu kui lugeja jaoks head teksti üldse defineerib. Kuidas ma seda teistest eristan? Kui miski mulle meeldib, siis miks? Kui ma mitme teose kohta ütlen, et need on halvad, siis kuskil peab olema minu ideaal – mida ma tegelikult luulest või kirjandusest laiemalt otsin?

Greeta: Minul võttis kehvade tekstide analüüsimine ära jõu lugeda ja raamatuid üldse kätte võtta... Teisalt tekitas tuhinat ka, et kes need uued autorid siis on.

Piret: Umbes kolmandik teostest on autorite endi kirjastatud; tekstid on sageli kirjutatud pika ajavahemiku jooksul ning kaante vahele on koondatud pea kogu senine looming. Kirjutamisel paistab olevat autorite jaoks teraapiline funktsioon, kuid isiklike kogemuste tõlkimine kirjanduslikku keelde ei ole paljudel juhtudel eriti õnnestunud. Mõne teose lugemine oli seetõttu ebamugav, tundsin puudust teadlikust kirjanduslikkusest ning kunstilisest üldistusest.

M: Jaa, kohati tekkis mul lugedes küsimus, et kuhu mina nende tekstide puhul kriitiku või lihtsalt lugejana paigutun. Kas mind on tegelikult sinna vaja? Eriti luulekogud mõjuvad (kohati) riimistatud-rütmistatud päevaraamatutena, ent puudu jääb üldistusjõust ja vormilisest väljapeetusest, mistõttu on kõrvalise isikuna keeruline tekstidest kinni haarata.

G: Alustaks kategooriast, mida me nimetame *millennial*-proosaks. Üks viis seda piiritleda on muidugi autorite sünniaasta põhjal, kuigi tundub, et see omab ka sisulist kaalu.

P: Tänapäeva kirjastuse krimiromaanide konkursil sai äramärkimise noorteromaan „Rääkimine hõbe, vaikimine kuld“ (Tänapäev), autoriteks Evelin Alliksaar ja Sille Kerge. Lihtne ja haarav lugemine, mis on tervitav lisandus noorte- ja krimikirjandusse. Aga nagu noortekirjanduse puhul sageli, võib ka sellele raamatule ette heita tegelaste omavahelise suhtluse ebausufavust... mitte keegi ju päriselt ei räägi niimoodi. Samuti on kurikaela identiteet väga etteaimatav ning raamatu pealkiri paras kliše.

G: Z-põlvkonda nad eriti hästi ei taba.

License no. 00251900 - e

M: Triin Talgi romaan „Auhind õigesti elatud elu eest“ (Postimees Kirjastus) pälvis Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistlusel

Postimehe kirjastuse eripreemia. Teemaatika on ajakohane, probleempüstitus esmapilgul paeluv: kuidas ühe 1980ndatel sündinud naistegelase elu sõltuvalt tema valikutest kujuneda võiks, millised sotsiaalsed või poliitilised tingimused teda mõjutavad. Kahjuks hakkab teos ennast kiiresti kordama, sest lugude süžeed on väga sarnased ning edastavad ühte ja sama sõnumit.

- P: Kui ma esimese loo läbi lugesin, sain juba kõik kätte, mis autoril öelda oli, ning ülejäänud jutud on kosmeetiliste muudatustega versioonid esimesest tekstist – teos muutub üha nõrgemaks.
- M: Ma võib-olla läheksin isegi sammu kaugemale ja ütleksin, et ma sain raamatu mõtte kätte juba siis, kui olin tagakaanelt sisukirjeldust lugenud. Edasine ei avanud eriti mu silmi, vaid mängis läbi etteaimatavad stsenaariumid.
- P: Proosateoste hulgast paistis enim silma Riste Lehari novellikogu „Kafe“ (Tuum), mis pani mind mõtlema, et ehk mulle ikkagi meeldivad novellid. Lehari tekste iseloomustab intrigeeriv teemaarendus, mille kõrval jäävad lõpplahendused kahjuks pisut lahjaks – ometi on puänt novelli puhul eriti tähtis. Need on katsetuslikud ja kiiksuga novellid, maagilise realismi stiilis. Esile kerkivad tugevad paralleelid Mehis Heinsaarega ning selget autorikäkirja veel välja ei joonistu. Ometi leidsin Lehari loomingust juba praegu loovaid ideid: intertekstuaalsed seosed näiteks „Sügisballi“ või Guillermo del Toro filmikunstiga, numbrite poeetilised kordused. Lehari on kindlasti paljulubav uus novellikirjanik.
- G: Neljandat proosateost käsitleme hiljem, selle autor on ikka tuntavalt Z-põlvkonnast. Praegu liiguks edasi luulekogude juurde, mis on meie meelest „päris raamatud“: kvaliteetsed, hästi toimetatud ja kujundatud kogud, mida loeksime niisamagi. Minu lemmikuks kujunes Kadi Singi „Merelt pohli“ (UUF). Selle teose sürrealistlik maailm on kontrastis mulluse debüütluule peamiselt realistliku üldpildiga.
- M: Võrreldes teiste debüütteostega on selles luulekogus palju eneseteadlikum hääl või lüüriline mina. Eriti nautisin Singi keelekasutust: mitme autori puhul tundsin poeetilisusest puudust, „Merelt pohli“ paistab teiste üsna argikeelsete luulekogude kõrval silma.

- P: Singi raamatu teevad poeetiliseks just poolulmelised vinjetid või miniatuurid, samas kui lühemad tekstid jätsid mind pigem külmaks. Miniatuurides avaldub teatav kehalisus, vägivald ja tumedus, mis seostuvad ka Janika Läänemetsa luulekoguga „Vihma ja kurbuse maja“ (Värske Raamat).
- M: Minu luulekogu-ideaalile jõudis Läänemets kõige lähemale. „Vihma ja kurbuse maja“ moodustab kontseptuaalse terviku – sombuse, mudase, hämara omailma. Looduskirjeldus tekitab fooni lüürilise mina eneseotsingutele ning (luhtunud) armastussuhetele. Luulekogu nõtked ja kujundirohked keeled jätab lugejale võimaluse tekste ise lahti mõtestada, hariliku debüütikogu kohta seda kahjuks öelda ei saa.
- G: Mul on selle koguga vastakad tunded. See omailm saab juba esimeste luuletustega selgeks ja muutub lõpuks igavaks. Silmad, kuu, öö, vesi – need kujundid on mind ära tüüdanud. Mõnes kohas lausa krimpsutasin nägu, näiteks „see siin ongi paradüüs / aga meie tahame pörgut“ (lk 22) – see on ju nii äraleierdatud vastandus!
- M: Mulle meeldis, et „Vihma ja kurbuse majas“ on selged ja läbivad kujundid, mis tekitavad tervikliku teose.
- G: Sellega ma nõustun, et ta on terviklik, aga see tervik on kahvatu.
- P: Luulekogu üldmulje on ühtlane, ent samas ei tõuse ükski luuletus eraldi esile. Natuke mõjus nii, et kui võtaksid mõne Värske Rõhu numbri lahti, siis võiksid näha selliseid luuletusi – väga rõhuliku identiteediga tekstid. Läänemetsa luuletused sarnanevad ka mõne teise nüüdisautori, näiteks Triin Pajaga: looduskeskne, natuke mütolooiline või mütolooiseeriv vaib.
- G: „Vihma ja kurbuse majaga“ võrreldes teises äärmuses on Joonas Veelmaa „Alaska“ (Puänt). Ma pole ammu lugedes nii palju naernud – see on minu meelest tõesti üks kaval ja vaimukas kogu.
- M: Ma olen ka nõus, et Veelmaal on naljakad luuletused, ent ta järgib kõigis tekstides ühesugust mudelit: lühike teemaarendus, millele järgneb tabav puänt. Vormilise korduse tõttu väsitab nali end ühel hetkel ära ja luuletused muutuvad

etteaimatavaks. Samas on „Alaska“ debüütide hulgas pea ainuke, mis inimese ja ühiskonna suhteid põhjalikumalt käsitleb ning sotsiaalselt kriitilisi sõnumeid esitab.

- G: Näiteks ironiseerib Veelmaa lääneliku sotsiaalmajandusliku kihistumise üle: „ameerika on miljoni / võimaluse maa / mis tähendab et sealsed ülejäänud / 328 miljonit inimest peavad kuidagi / teistmoodi hakkama saama“ (lk 42).
- P: „Alaska“ lühike ja naljakas luule on hästi ligipääsetav, ilma et ta oleks infantiilne. See luulekogu teeb maitsekalt seda, mida instaluuletajad teha üritavad. Veelmaa ongi tegelikult varem avaldanud sotsiaalmeedias (FB-lehel „Pöial on jala Alaska“) – kindlasti on „Alaska“ lootustandev näide teiste trükki jõudnud netiluuletuste kõrval.
- G: Vaata ka Rattus 2022.¹
- P: Tegelikult leiab ühiskonnakriitilisi sõnumeid ka Sanna Kartau luulekogust „Ma hääletan selle sõja poolt oma kehaga“ (Tuum). Mulle meeldis raamatu mitmekihiline kujundikasutus, kus haiglad ja haigused võisid olla nii üksiknimese (mentaalse) haiguse, ühiskondliku haiguse kui ka sõja metafoorid. Haiguse kujund kandis tervet teost. Kartau luulekogu maailm on suitsune, tume ja mädanev, olulisele positsioonile asetuvad kehalisus, vägivald, veri ja seksuaalsus. Lüüriline mina võtab tugeva, kuid varieeruva naispositsiooni, mis mõjus selles valimis värskendavalt. Alveri kirjandusauhind läks õigesse kohta.
- M: Järgmine kategooria on seevastu justkui eelmise vastand: „mitte-päris raamat“, tähenduses, et puudub kirjanduslik tõsiseltvõetavus.
- G: (Kriitilisemast) toimetajast oleks kasu olnud.
- M: Hedvig Ammurgase luulekogu „Ma olen vikerkaare viimane värv“ (Hea Tegu) puhul häiris mind vormiline külg: mitmes luuletuses on taotletud lõppriimi, kuid peamiselt jäävad need algelisteks samariimideks, näiteks „ära mind täna / sest täna ei olnud täna / ja kohe kindlasti ei tule see ka täna“ (lk 71).

- G: Minu lemmikosa sellest raamatust leiab esimeselt leheküljelt: „Teose sisu eest vastutab autor“. Ma pole sellist lauset raamatus varem näinud.
- P: Minu arvates on see uus žanr – ilmastikuluule. Kohal on vikerkaared, kalendrikuud, päikesed, kuud, pilved, vihm. Kõik selles luulekogus taandub ilmastikunähtustele.
- G: Võib-olla peaks seda korrelatsioonis aastaringiga lugema, äkki muutub tähenduslikuks. Nüüd palun aga tsiteerida meie lemmikvärse Angeelia Pedaja „Palvete portaalist“ (Pilgrim).
- P: „Mu süda on õrn, / hing on habras, / ent vaim on suur, / hoides neid ühes // Võin olla kristlik, / veidi budistlik, / kuid eelkõige inimlik // Ma pole Jumal, / vaid osake Loojast / Olen armastusest“ (lk 29).

Paus kannab.

- G: Aga ta on vist nagu kinkeraamat?
- P: Väline pool sobib küll riulile.
- M: „Palvete portaal“ on siinsest valikust minu jaoks kõige ebasümpaatsem, sest esindab üht esikteoste omast tüütut suundumust – universumit selgitav eneseabiluule. Et ma peaksin olema rohkem kontaktis oma kaheksanda silmaga ja iga mullakübeke on osa minu juuksekarvadest, et tegelikult maailm on mina ja mina olen maailm ja me kõik kokku oleme Looja. Selline aforistlik tendents luules jätab mind täiesti külmaks. Samas ütleb ka autor teose esimesel lehel, et kirjutab luuleid, mitte luuletusi, nii et äkki ei peaks seda luuleks üldse pidamagi.
- P: Aforistlikkus avaldub nii piibellike troopide kasutuses kui ka lugeja otseses kõnetamises, viimane on trend teistegi debüütide seas. Pedaja kutsub lugejat eessõnas teekonnale, aga ma ei tahtnud seda retke ette võtta...
- G: Nojah, sest ta kirjutab ka, et „kutse on mõeldud just neile, kes seda parasjagu vajavad“ (lk 5). Äkki meie lihtsalt ei vaja „Palvete portaali“ on sarnane Piia Põdra luulekoguga „Südamisopis peidus“ (Piia Põder), mis on kristlik luule. Kui Pedaja maalib pehme pildi spirituaalsest maailmast, siis Põder

on omajagu intensiivsem. Raamatust leiab ka ingliskeelset luulet, mis oli üllatav – võib-olla Jumal räägib siis inglise keeles...

- M: Ometi tekkis kohati imelik dissonants, kus jumalakeskne piibellik luule vahetus väga argise registriga: „Jeesus- loodan et see nimi / kõlab nagu hingekellad su südames / ilma et saaksid Temast eemale hoida / ma armastan filme- / tohutult ja igasuguseid / ainult õudukaid ma ei salli“ (lk 20). Autor ei kandnud pühalikku või ülistavat luulekeelt lõpuni välja.
- G: Tarmo Selter ütleb luulekogu „Lihtsad sõnad“ (Hea Tegu) alguses kohe ära, et ta kirjutab „lihtsate sõnadega elust ja emotsioonidest, mis meid ümbritsevad“.
- M: Ja need tõesti ongi lakoonilised ja lapsikud luuletused. Kui „Palvete portaal“ oli nii-öelda kingiraamat, siis minu meelest on „Lihtsalt sõnad“ selline kogu, mille ostad siis, kui otsid motiveerivaid luuletusi, mida sõpradele sünnipäevakaardi sisse kirjutada.
- P: Ka see raamat on aforistlik, peamine sõnum on midagi stiilis „päike paistab, naerata, käi oma rada, ole positiivne“. Läbivate suurtähtedega kirjutatud tekstid tekitavad mulje, et ehk viljelebki autor hoopis lasteluulet. Sellisena vaadates võiksid need täitsa hästi toimida. Vormiliselt on luuletused samuti lihtsakoelised, riimiskeemid sageli ebaühtlased.
- G: Ega luuletajad ei peagi vaatama riimiskeeme, seda vaatame ainult meie. Võrdlemisi lihtsakoeline on ka Robin Veikko Metsaotsa „Uni. Hea uni ja teadmine, et läheb veel paremaks“ (R.V Metsaots). Pealkiri on iseenesest ju lahe – see on juba luuletus.
- P: Poodi-toodi-voodi riimid. Kohati on tal huvitavad ideed, aga vorm ei tööta.
- G: Lisaks on autor mitmes kohas otsustanud luuletuste konteksti lahti seletada, mis on minu meelest halb märk: tekst peaks suutma ise end tähenduslikuks teha, lugejale võiks jääda tõlgendusruumi.
- M: Jäi arusaamatuks, kas lonkav keel on teadlik võte või apsakas? Vahepeal ei saanud ma luuletustest eriti aru.

- G: Sarnaseid luuletusi leiab Germa Saare kogust „Vaikus” (Hea Tegu), näiteks tekstis „Kahekesi“: „Kui ma kahekesi oleks, tean, et üksinda ma poleks. / Kahekesi üksi olles üksi kahe eest ma poleks.“ (lk 65) Pidevad mõttekordused ei mõju enam poeetilise võttena, vaid liigse sõnavahuna.
- M: Ühiseid jooni on Saarel ka Tarmo Selteriga. Mulle tegelikult väga meeldis luuletus „Laps on julge, kõige parem. / Laps on ise, tuleb varem. / Laps on teadlik, laps on kindel. / Laps on tubli igal rindel. See oli ju väga südantsoojendav!
- P: Minu rinda soojendasid värsid „Mu tundeid tundes kahtlus ikkagi poeb sisse: / kas südant tunda tahan või vaid Sinu tisse.“ (lk 42)
- G: Noorema põlvkonna esindajatest kirjutab sarnaselt Kristo Saarna, kelle armupalanguline luulekeel on pungil klišeedest.
- M: Saarna luulekogu „Egomaniakest enesearmastaja” (Kristo Saarna) meenutas keskmise suunamudija sotsiaalmeedia profiili. Tekstid sisendavad lugejale toredaid, ent kahjuks väga šabloonseid sõnumeid nagu „Armasta ennast!“, „Sa oled tähtis!“, sinna kõrvale veel lüürilise mina armuvaluheietusi. Kahjuks olen ma nende sõnumitega tuttav ning luulekogu ei lisa midagi uut diskursusesse, mis on juba ammu üleküllastunud. Ilmselt üritabki autor kirjutada läbi temale olulist arengukaart, aga vajaksin lugejana suuremat üldistusjõudu, et tekstid ka mulle tähenduslikuks muutuksid.
- G: Kõige enam jääb debüütidest meelde siiski Olivia Reimetsa noorteromaan „Hall meri, kus kord ujusin” (Olivia Reimets). Reimets meenutab mulle kümneaastast mind, kellele meeldis Facebookis järjejutte kirjutada.
- P: Reimets mahutab saja lehekülje sisse geitemaatika – kväär-suhted, bifoobia ja homofoobia –, seksuaalvägivalla, koroonaviiruse, enesetapu ja leina. Lisaks veel tavalised noortekirjanduse teemad, näiteks keerulised suhted vanemate, sõprade ja armsamatega.
- M: Kõiki neid teemasid avatakse ülimalt teatraalsusega: pinge on pidevalt laes ning süžee liigub ühelt sõlmpunktilt teisele, vahetel jäävad näiteks kirjeldavad lõigud, mis tempot pisut maha võtaksid. Lugemiskogemus on seepärast natuke hullumeelne, kõik juhtub nii kiiresti.

- G: See on nagu „The Room“ minu jaoks.
- P: Sarnane fenomen, jah.
- M: Mina päriselt arvan, et Reimets peaks saama „Õnne 13“ kirjutamisassistendiks, et teha sellest hoogne, tegevusterohke ja pädeva sotsiaalse representatsiooniga telesaade. Samas saaks Andra Teede noort kirjanikku pisut ohjeldada.
- G: Nüüd on meil veel hulk luulekogusid, mis on lihtsalt keskpärased, valdavalt vabavärsis ja mille temaatika on ikka armastus, linn ja eneseleidmine.
- M: Kõik need kogud on väga mahukad, nii mõnedki üle saja lehekülje, kuigi kandvat materjali nii paljuku tegelikult ei jätku. Riste Sofie Kääri „Elektrikujulisi asju“ (R. S. Käär) lugedes oli küll tunne, et sama tekst kordub järjest väikese variatsiooniga. Ükski luuletus ei tõuse seetõttu eraldi esile, kuid tervikuna on kogu sidus ning visuaalne pool efektne.
- G: „Elektrikujulised asjad“ haaras mind küll. Võrreldes teiste nii-öelda keskpäraste luulekogudega oli Kääri loomingus kujundlikku ruumi, milles liikuda, olgugi et kitsastes trammides ja paneelmajades. Sellest võib tekkida klaustrofoobne tunne, mida võimendavad illustatsioonid – ühest küljest esteetiliselt (ja autonoomselt) nauditavad, teisalt luuletusi lämmitavad. Täiesti külmaks jättis mind aga Hella Õitspuu „Armastus maailma vastu“ (H. Õitspuu). Igal sõnal on küljes maik, nagu oleks võetud eesti luule korpusest välja enim korduvad väljendid. Üldse mitte halb kogu, aga lihtsalt nii šabloonne.
- M: Üllataval kombel oli see üks vähestest teostest, mis käsitles selgelt ka koolielu ning noore inimese olmeprobleeme. Alguses oli küll kummastav lugeda muljeid geograafiatunnist, ent samas on selline teemadeväli igati mõistetav. Noor inimene käibki ju koolis! Uskusin neid luuletusi kindlasti rohkem kui metafüüsilis-aforistlikke tekste, mida kogus samuti leidis.
- P: Minu arvates on tal ka ühiskonnakriitilisi tekste. Kliima, feminism, kultuuriassimilatsioon, kapitalism – kõik need teemad tulevad Õitspuul välja. Kuid Veelmaa ühiskonnakriitilisest luulekogust eristab tema raamatut siiski nõrk luulekeel: „meid on õpetatud silmi ära keerama / kui keegi sigaretiga vene keeles / midagi karjub / kas pole veider see?“ (lk 26)

- G: Sarnast tüüpi luuledebüüt on ka Paula Palmiste „Kärbsed ongi kiusajad“ (Kaarnakivi Selts), mis paistab silma intertekstuaalsete vihjete rohkusega.
- M: Ühel hetkel hakkasid need mind tegelikult segama. Kohati paistis, et konkreetsed vihjed luuletuste lõpus ütlevad tekstide kohta liiga palju ära, muutes värsid justkui teisejärguliseks.
- G: Samas ta ju paigutab end intertekstide kaudu kultuuriloolisesse konteksti. Palmiste sünteesib klassikaga suhestudes luulemina ning igavikulisi teemasid, nagu kunst ja looming, armumine ja südamevalu.
- M: Reijo Roosi „kured kotkad kajakad“ (Näo Kirik) on debüütide hulgas üks vähestest, mille olemasolust enne teadlik olin. Mul on tunne, et Roos on pälvinud natuke liiga palju tähelepanu, sest pole põhjust, miks seda debüütikogu peaks kuidagi eriliselt esile tõstma.
- P: Eesti luuleväljal pole raske silma paista, kui väga tahta.
- G: Eriti, kui sa oled oskuslik eneseturundaja ja veel meessoost... Kvantitatiivselt on meesautoreid muide palju vähem.²
- M: Huvitav, minu meelest on Roos ja Käär väga sarnased luulekogud kirjutanud. Tallinna-keskne linnaluule.
- G: Kääri küllastunud visuaaliga võrreldes on Roosi linnukogu kujundus minimalistlikum ning laseb tekstil mõjule pääseda.
- P: Roosi raamatul on ka loogiline tsükliline ülesehitus, mis mõjus terviklikult. Nagu autor Tartu raamatuesitlusel ütles, aitas terviklikku üldpilti luua toimetaja Jürgen Rooste asjatundlik kõrvalpilk.
- G: Sellesse kategooriasse sobib veel Loretta Kaardi „Keetsin sulle teevee“ (L. Kaart). Ma vist ei mõista, kas tema luulekeel on ironiliselt või taotluslikult lihtsameelne... Esimeses luuletuses loetleb ta suvaliselt kõike, mis talle meeldib: Eplik ja Eminem, Rapla ja Viljandi, Karjase sai ja kaerapiim, ja muidugi ka nimekirju koostada...

- P: Lihtsus tuleb esile ka luuletuste vormis: teosest leiab palju paarirealisi hüüatusi, mis ei ütle väga midagi. Enamasti ei suuda autor vaid paari sõnaga kandvat ideed edastada, näiteks „ära võta mind kanda / ma aina astun sulle kanda“ (lk 11).
- G: Veel on siin kategoorias Jonna Kubu luulekogu „Kest, mine“ (s:n). Nagu ka Kadi Singi puhul, on Kubu raamatu tugevamad tekstid miniatuurid, mitte lühemad luuletused. Teatav piinlikkustunne, mis viimaseid lugedes tekib, jõuab pikemate tekstide jooksul lahustuda.
- M: Meeldis, et Kubu ei ole enda tundeilmas kinni, vaid vaatab ka kaugemale... või, noh, peamiselt vastasmaja akendest sisse. Naabrite olmeelu või linnaruumi poetiseerivad tekstid olid tugevamad kui lüürilise mina ja vanemate vahelised vaidlused.
- P: „NEMAD: „NÜÜD SAAME TEISTELE KA RÄÄKIDA, / KUIDAS MEIE TÜTAR KÄIB KIRJANDUSLIKEL / KOLMAPÄEVADEL JA HAKKAS ÜLEÖÖ / KIRJANEITSIKS!“ // IROONIA NENDE HÄÄLTES ON TALUMATU. / „KÄID KOLM KORDA MUSTA LAEGA SAALIS JA / KIRJANIK VALMIS. HÄMMASTAV. EI, NAGU / PÄRISEL, ME OLEME RABATUD!““ (lk 51)

Greeta: Valus. Sigadele pärleid. Aga, milline on siis debüütloomingu tervikpilt? Üldine tase oleks tegelikult võinud vist hullempi olla. Nii sisuliselt kui eriti vormiliselt on kõigil siinsetel autoritel arenguruumi. Noored luuletajad võiksid ehk katsetada narratiivsete luuletuste asemel lühemates proosavormides kirjutamist ja vaadata, kas mõte suudab ka kahest luulereast pikema teksti välja kanda. Praegu jäävad ideed algtasandile kinni.

Markus: Alternatiivselt võivad autorid tutvuda näiteks Arne Merilai luulekäsitlusega õpikus „Poeetika“.³ Aitab ehk keelelise väljenduse eri võimalusi avastada!

Piret: Eks siis jääme ootama *sophomore*-albumeid.

*Markus Laanoja (21),
Piret Tånava (22),
Greta Võsu (21)*

Markus mõtiskleb debüüdi-ülevaate alguses, et kui talle nii paljud tekstid halvad või ebakvaliteetsed tunduvad, siis mis tema kui lugeja jaoks head teksti ja kirjandust üldse defineerib. Ülevaatest sellele küsimusele aga selget vastust ei leia, niisiis küsin uuesti: millistele tingimustele peaks kirjandusteos õigupoolest vastama, et see teile esteetilist naudingut pakuks?

Markus: Ma pole kindel, kas debüüdid mind kindla vastuseni juhatasid, pigem kinnitasid üle põhilist: kirjandus võiks olla kirjanduslik. Mida rohkem saan teksti tõlgendada ja avastada, seda nauditavam teos minu jaoks on. Kui see algtingimus on täidetud, siis võin nautida väga erinevat laadi tekste. Samuti võiks tekstist läbi kumada teatav iseseisvus, omanäolisus – on lihtsalt võrdlemisi igav lugeda teost, mis varasematest lugemiskogemustest kuidagi ei erine.

Greta: Minu minimaalne tingimus on, et teksti keskmeks ei oleks üks meestegelane, kes vajab oma sisemise kire ülesleidmiseks *manic pixie dream girl*'i.

Piret: Kui hea kirjanduse valem on lihtne sõnadesse panna, siis kirjutatakse kindlasti ka vähem ebakvaliteetseid tekste. Mulle pakuvad naudingut sellised tekstid, mille peale mõtlen ka nädalaid, kuid ja aastaid peale

lugemist ning millel on potentsiaali käivitada intensiivseid analüütilisi arutelusid. Sellistel meeldejäävatel teostel on tihti peale mitmeid erinevad tõlgendusvõimalusi, ootamatuid üllatusmomente ja meisterlikku mängu keele ja vormiga. Eks ma neid vist otsingi.

Nii sellest kui eelnevatest ülevaadetest paistab silma tendents, et esikkogud ilmuvad aina varem ja aina nooremalt autoritelt (noorim siin käsitletud debütantidest on sündinud 2004. aastal). Mis te arvate, miks on noorte jaoks oluline võrdlemisi varakult just füüsiline raamat välja anda, ehkki sotsiaalmeedia pakub (esmapilgul) lõputult võimalusi luuletustega kuulsust koguda?

Piret: See meeletu avaldamistung on minu jaoks väga mõistatuslik ja on keeruline isegi spekuloida. Ehk aitab kogu avaldamine konkreetsemat või tõelisemat loomingulist identiteeti realiseerida. Et on kohe käega katsutav raamat ette näidata. Kui-juba-siis-juba-mentaliteet.

Greta: Mulle tundub, et see on sama fenomen, miks analoogkaamerad on *in*. Igatsetakse autentset väljundit, mis ei kaoks küllastunud infopanka.

Üks kultuurisooovitus
algavasse kevadesse!

Markus: Ellen Niidu
poem „Suur maalritöö“ (1971)
ning selle põhjal vändatud
animafilm (2013). See on küll
üks ideaalne kirjandusteos.

Piret: Innocentius III traktaat
„Inimolu viletsusest“, eriti just
Marju Lepajõe ees- ja järelsõna.
Kuna inimolu on alati vilets olnud,

siis on tegemist ajatu tekstiga.
Hästi tore oleks, kui sellest teosest
veel mõni noor inimene arvustuse
kirjutaks. Näiteks Värskes Rõhus!

Greeta: Soovitan eelmisest
aastast sellist albumit nagu
Nilüfer Yanya „PAINLESS“. See
kratsib mu aju õigest kohast.
Selline *cool indie*-mimmu kohtub
eklektilise instrumentaaliga.

Lihtsalt

Anna Birgitta Põder

Agnes keerab korgi sullepeale, paneb silmad kinni ning hingab mõnuga kaasa ymisedes sygavalt välja. Suvi on nagu lõputu laupäev, mõtleb ta. Tähendab, keegi on seda kindlasti enne teda mõelnud, aga kes – ei tea, ei mäleta. Semestrisised laupäevad veedab Agnes eelkõige molutades, yht-teist lugedes, n-õ aeglast toimetamist nautides ning, kui impulss on, läheb ta õhtul välja – tantsima. Ta armastab hullumiseni tantsida, eriti iseendaga – see on vahend mõne isepäiselt yles kerkinud intensiivse tunde-mõtte setitamiseks. Mõne päeva eest – keefirit lonksates – selgines Agnese teadvuses aastaid juuri ajanud arusaam, et just nõudliku koega tekno, mida ta varem arvas end võõrastavat, on säärases purgatooriumis õige kaasteeline.

Mõnusalt hämar reiviruum ning ideaalis mitte liiga palju rahvast ymberringi, et keha pääseks omasoodu liikuma. Oma 21 eluaasta jooksul on Agnes rännanud lugematutel psyhhoafysilistel aistingumaastikel (luuydini kurnavast lähisõltuvusest ja viduses aidas naela jalga astumisest bryleekreemi suhkrukooriku katki-toksimise ja aovineses rabajärvepehmuses ujumiseni) ning tänaseks on ta lihtsas piiripunktis, tundes end oma kehas lõdvestunu ja kohalolevana. Ta lubab muusika pealetykkivad rytmid oma intellekti kaitstud kambrisse ja alistub. Puhas, kontsentreeritud nauding. Eeter... parem kui eeter. Õhk on higiläägusest, helilainete vetruvast rägastikust ning ekstaasieltsusest täidlane. Vahel piisab kymnest minutist, teinekord tantsib ta tunde. Kannab ja kannab ja kannab ja kannab ja kannab ja kui yhel hetkel on selge, et tänaseks on tants end ammendanud, Agnes peatub, tervitab tuksleva keha heatahtlikku märguannet naeratusena. Veel korraks sulgeb ta silmad, hingab tänuga välja – kõik, tehtud. Praeguseks. Ta haarab seinä äärde heidetud asjad, kuivatab avara linase triiksärgiga hooletult higi, väljub yhtäkki nii lämbest ruumist elavasse hoovi, kysib värsket õhu tihedas embuses kellelki sigareti ning eemaldub õhe.

Agna täna on kolmapäev. Yks naabermaja tellingutel kolavatest ehitajatest keerab raadio valjemaks. Elmar. Agnes avab silmad ning poeb oliivroheliste pyyride vahelt välja. Tavaliselt võtab ta aega, et veidi venitada, võimelda ning tavalist eriliseks ristides ja teekausist pu erhi juues mediteerida. Agna täna on

kolmapäev. Kergelt päevitunud prink alasti keha liigub ruumikas korteris vilunult ringi: vanni kelmikad kraanid valla päästnud, yhes käes hambahari kärsitult edasi-tagasi nyhkimas, süttab ta teisega tumeda sandlipuuviiuruki. Enne akna avamist annab Agnes järele, heidab ylle ruuge kimonolõikelise yrbi (kaltsukast). Tuppa tungib vihmajärgselt toores kõikvõimalikkust töotav õhk. Esimene, mitmenädalase kuumalaine järgne vihm sel suvel. Vesi kannus hakkab ylemeelikult mulisema. On aeg: Agnese sisseõpitud, ent ärksate liigutuste juhtimisel niriseb Chemexisse sygispruun kohv. Ah, see lõhn! Järgmiseks avab parem käsi beežika kylmkapi ukse ja leiab kaerapiima, kirsiks tordile.

Agnes sulgeb enda järel vannitoa ukse, mahutab kohvitassi aknalauale ja astub sidrunheinaessentsist hāgusesse vannivette. Vesi on kuum – piki selgroogu sāhvatab oodatud-ootamatu judin, lahustudes yle keha kylmatāppideks laiali. Mōnus, mōtleb ta ja libistab end selili. Vann on vāike – tāhendab, yhele inimesele tāpselt paras – ja taitub kiiresti 21. sajandi nektariga. Korraks kajab Agnese peas vaid voolava vee sume kumin, kuid hetke pārast on ta taas mōtteniidistiku toapoiss. Toa-poiss. Miks just „poiss“? Meenuvad Claire'i ja Sonage'i kapriisid. Tahaks suitsetada... Meenub vannis kirja lugev Zooey. Zooey meenutab Agnesele E-d: kujutluspildis, mis tal lugedes tekkis, vōttis Zooey selgelt E piirjooned. Oi, kuidas ta keskkoolis E-sse kiindunud oli! Kōik need armuvalus vārisetud tunnid, igatsusest nōretavad kirjad, õne-jōnksatused, kui E teda loetud korrad kōnetas... Agnes lykkab kraanid varbaga kinni ja naudib korraga saabunud vaikust, kuni järjekordne auto akna alt mōōdub. Igatsus – see on yks veider kontseptsioon. Agnesele tundub, et enam ta ei igatse, ta lihtsalt on. On kellegagi kord kontaktis, misjārel jalle ei ole, aga ei igatse – kui, siis vaikust. Loodust. Seda tegelikku Kontakti. Ja yksinda on nii hea olla... Kui nnyd mōelda, siis ta on just vastamata armumisist enim kasvanud, avardunud: need on teda painutanud, haavanud ning johtuvalt sellest on ta nnyd pehmem, enesekindlam. See on yks pikk tunnetuslik teekond toonase ja tānase Agnese vahel – no ytleme siis, et areng. Ta on arenenud lihase tugevnemise printsiibil: lihaskude tuleb lōhkuda, et see tugevneks. Samas on ta enda puhul tāheldanud juba eos ambivalentset tendentsi armuda Kāttesaamatusse ning kannatada nagu yks eeskujulik romantik, aga kui too Kāttesaamatu ei olegi enam nii kāttesaamatu, kaotada huvi. Mida ta tegelikult tahab? Mingit... lihtsust vist. Ja mitte lihtlabasust vōi laisa looma mugavus- ja kergusihalust, vaid lihtsust kui omaette kvaliteeti, taju pretensioonitusest, kerguses. Kui vaid rahutus ja pysimatus ja praktilisus ja loogilisus ja maisus

ja madalus ja piiratus ja väiksus ja väiklus ja kibestumus ja roidumus ja kehalisus ja orjus ja illusoorsus ja kõhutyhjus ja inimlikkus ja mõistlikkus ja mõttetetus ja tuimus ja kinnisus ja ohverlus ja nukrus ja saamatus ja tagasihoidlikkus ja viisakus nagu ora perses noort naist lõdvestumast ei hoiaks.

Agnes paneb „Suveraamatu“ aknalauale, vesi on leige. Yhtäkki juhib miski yrgne tema sihvakad, hoolitsetud kyyntega sõrmed paremast rinnanibust haarama – ta erutub hetkega. Muidugi, see on lõppematu ring, ta on uuesti suves. Topeltsuvi, hihii. Peaks hakkama pesema, et postkontorisse jõuda, aga äkki tõesti enne... Iseendaga on alati ideaalne. Poisid on kõik nii isekad – olgu, see on yldistus, aga vähemalt need, kes Agnesele sattunud on, ei tea naistest vist küll midagi. Ja ega ta ei jaksa nende kõigiga ka kannatlik olla, taimed vajavad kastmist, raamatud lugemist – mul on muudki teha. Sest noh, poisid on toredad ja ta yldse ei alahinda tasakaalus paarisuhte potentsiaali, aga saab ka ilma (eriti, kui koolis on nii intensiivne... kursaõde ytles hästi, et ainus, kellega ta praegu suhtes jõuab olla, on ta faking eriala). Aga. Kuski kymme aastat vanemad mehed on see-eest palju lootustandvamad. Ja tegelikult tahaks ka teise naise... Vesi loksub yle vanniaäre heledale kahhelruudustikule. Agnes lykkab olulised otsused edasi ja keskendub kõikehaaravale lihtsusele, kuni avaras vannitoas hõljuvat viirikivinet läbibistab vali alistuv oie.

Samal hetkel valab E kahe inimese jagu basmatiriisi bambussõelale ning talle meenuvad yle mitme aasta Agnese kohvipruunid silmad.

„Lihtsalt“ pälvis novellivõistlusel Värske Novell eripremia.

Ekke Janisk

Arhitektuuripolitsei, kus sa oled?

Ivo laulis 2002. aastal et Tallinn põleb
 prohvet
 Tallinn põleb
 Tallinna puit põleb
 Tallinna maja laudis põleb
 Tallinna mereäärne kidur haljastus põleb
 Tallinna soojuselektrijaamas minu KOV sedel põleb
 kuid
 betoon ei põle
 tornkraana ei põle
 kaubanduskeskused ja parklad ei põle
 arhiivimaterjalid ja mälestused ei põle
 vundamendid ei põle
 haridustahe ei põle
 lähed õpid EKAs arhitektuuri
 sest karjud: Ma ei kannata halba arhitektuuri!
 ja sisimas tead et see on ainuke eriala EKAs millega midagigi
 teenib
 ja sisimas tead et sa tegelikult ei tea midagi sellest milline on
 hea arhitektuur
 ja GDsse ei saanud sisse
 ja büroos makstakse sulle sita arhitektuuri eest
 sest tellija on kinnisvaraärikas
 sest kaasaegset arhitektuuri ei tee arhitekt vaid tellija
 seesama ärikas kes aitab olla keskerakonnal võimul
 ja „vajame uut teed sest kikilips“
 ja sind ei koti
 teenid juba üliõpilasena neljakohalist palka
 korter Kalamajas
 kontor Porto Francos
 said just uue auto või võitsid järjekordse AS Riigi Kinnisvara
 konkursi
 kõnnid kliimastreigilt koju
 fair trade šokolaad pihus ja märkad et
 Üks väike maja on rannas maas

rannas maas
 rannas maas ja
 Kalal väike maja seal
 on veel seal
 on veel seal
 Kuid sellel puudub korralik soojustus
 ja parkla
 ja rödu
 aga tal on tükk merevaadet
 tükk nagu objekt või asi
 mida omada ja osta
 nagu raamatut või sokki või leiba
 mida müüa
 mille kultuuri ja ajalugu kandvad seinad
 saab asendada
 Megapolise-järgse ja Nekropolise-eelse inimasula
lemmikmaterjaliga

Raudbetooniga
 mille seinale saab riputada Kostabit
 põlema
 põlema
 põlema
 Kalamaja puit põleb ning nüüd saab sinna luua uue
gentrifikatsioonikeskuse

Patarei – hea lähedal kontoris käia!
 Karlova puit põleb ning kodukindlustus aitab sinna ehitada
betoonist ning klaasist pere- ja autosõbralikud korterid
 asfalteeritud parkla tagahoovis!
 Mustjala mõis põleb ning Euroopa Liit jagab toetust et selle
aselele ehitada liginullenergiahoone
 me loome jätkusuutlikku taristut!
 Taebla koolimaja põleb
 Kohtla-Järve koolimaja põleb
 Rakvere koolimaja põleb
 ametnikud otsivad usinalt mööda valdu lammutamiseks
hooneid et ise kolida uude kõigi mugavustega korterisse
 parkla maa all!

kui rohepööre oleks 2007. aastal teemaks olnud oleks aiaiai iga
Eesti linn Solarise keskuse saanud
 kui ainult raha poleks kaalul taastaks vanad ja väarikad hooned
 pooled muinsuskaitsealused objektid

lihtsam on kopeerida-kleepida võtan mahud eelmisest projektist
uus mannetu maja ehitada
see on jätkusuutlik taristu!
laske käiku kultuuri ja mitmekesise elukeskkonna kremeerimise
viimane etapp

mehitage tärpentinitehas
avage tsisternid
pistke põlema kõik kehad
masuudi mustad jõed toovad tänavatelt ninna
uusarenduse leha
Tallinn põleb
tõuske üles
Tallinn põleb
siukest kino pole näinud veel
Eesti põleb
see on 1905
Raikküla mõis põleb
Kolga mõis põleb
Sangaste loss põleb
barokkmööbel põleb
klassitsistlik kapp põleb
ja põleb
ja põleb
ja põleb
kuniks kolmas sügisvihm tuleb
kustutab leegid
peseb nõe ja vere tänavatelt
uhub suurte hallide kuhjade alt nähtavale betoonist ja klaasist
kastid
tuhastund „Olümpia“
tuhastund „Estonia“
taamal ehakumas mustab
seal oli Lasnamägi

Mustamäel. Siilis. Mõeldes sõpradele.

Ma tätoveerisin käele mooniõie
 õhkõrn nahk ja nähtavad veenid
 linad voodis on kolletund ja kõvad
 mõrad seinas ja
 augud tapeedis
 millest paistab makulatuur
 12 nov 1982 sovetskaja estonija
 obrashenie
 Brežnev on surnud
 tundub et suitsetan taas köögis
 sest õuest paistab naaber
 kellele ma võlgu
 kuid teispool paneeli on hoopis vanaema
 kes küpsetab patte
 kes praeb pannkooki oma lastelastele
 kes vahendavad näffi ja loivavad mööda pimedaid sügistanavaid
 kesklinn-põhjalinn marsruuti

otsivad kurbasid silmasid
 tunnevad kõiki hingesid
 see on peost suhu peost sugu
 ettevaatust! ta on eestivenelane
 me lukustame ennast mahajäetud industriaalhoonetesse terveks
 nädalavahetuseks et tunda kui kiiresti liigub aeg ja kui aeglased
 on hetked

kui tukastan siis palun vaata ega mu huuled sinised veel pole
 aga lase mul siis olla
 kas sa teadsid et
 see koht haiseb ja kopitab
 et me ei taha minna koju
 sest seal haiseb rasva järgi
 ja puudub anonüümsus
 ka minu vanaema haiseb
 kas keegi on veel kaine
 ma tahaks lihtsalt suitsu
 ja ehakuma saatel kuulata
 Joy Divisionit
 kõndida mööda tänavaid
 Manufaktuuri Paavli Ristiku Kaera Nisu
 Sõle McDonalds on Kolgata
 Hall on Kolgata

Pirogovi park on Kolgata
 jälle tõuseb kevadekuulutaja pingilt
 nägu paistes
 kaks sigaretti põues
 hari vajus juba üleeile lõmmi
 sa tõused
 kolm päeva on möödas ja sa tõused
 ma tahaks olla see jõud mis tõuseb sinus
 ma tahaks olla Kolgata mägi millelt tõuseb Jeesus
 ma tahaks olla Ginsbergi munn milles pakatab nooruslik energia
 ma tahaks olla makulatuur tapeedi all millel kajastub Stalini surm
 ma tahaks olla WC-pott millesse su okse ei ummistu
 ma tahaks olla klaas vett mida sa ei unustanud juua
 ma tahaks olla adrenaliin mida süstitakse sulle voodis punaste
 meeste poolt kiire abi

rabi kuskil palvet loeb ei ta mõtle sinule
 kuid ta ajastus on õige
 ja ma loodan et sa kuulsid kui ma hüüdsin
 et liigu üles ikka mööda vasemat poolt
 sest muidu võib sind fallorest hammustada madu
 ja ma juhatan sind nagu mind juhatas
 Apostel Andreas kui ma kõndisin Vladivostokis
 Muhammad kui ma käisin Kabulis
 Buddha kui ma käisin New Yorgi 7ndal avenüül
 AntsuSass kui ma käin Arsenalis keskuse taga
 ma olen näinud jumalat tema saabumise kohas
 ma olen näinud laipu nende hukkumise kohas
 mina olengi Sebastião Salgado
 dokumenteerin valu
 elustan valu
 jäädvustan valu
 edastan valu
 vaadake valu samal ajal kui te sööte disainerdiivanil betoonist ja
 klaasist valges kastis

kass süles
 Bekkeri saia NOPi hummusega
 vaadake kuidas piinleb ligimees
 kuidas valutab mu enese liha
 see ei toimu miskil maal vaid kõrvaltänavas
 ja miski pole valusam kui näha
 kui sinised on huuled trepikojas või kui paistes jalad bussipeatuses

kõnnid kohvitopsiga mööda ja teed telefoniga pilti
katsumata pulssi
keerata siis külili
sülitan vakstule
inimesed on ilusad ja hääd

*

ta jäi nutma
naljaloo peale mu lapsepõlvest
kõht kõveras

ma läksin kööki
kapist külma veini võtma
et õhtusöök oleks magusam

me ei näinud teisi
liivalaia teel kihutamas
pilgud pussitatud ehal

ta jäi nutma
peale minu kurba nooruspõlve lugu
uuel uhkel promenaadil

ma tundsin häbi
kandes endas seda sama iha
mida enne tedagi

me vaatasime laevu
lastes end unistuse manu
lubades pausidel end kanda

ta jäi nutma
kui läksin läbi värav nr 2
kohvris kaasas embused

ma õppisin villima
nukruse viljast punakat nurjatust
Santa Engrácia ees

me ei saatnud
sõnu mitte ühtki
margid jõin kõik maha

ta jäi nutma
diivanile krampi
ei saa hilineda rongile

ma panin kotti tema kaasa antud suudlused
need pudenesid lauale
kleepuvale vakstule

me ei lugenud neid üle
joomakaaslastega kraapisime kokku
ja tõmbasime ninna

ta jäi nutma
köögis õhtusöögi taha
tatar hapukoorega

ma juba magan
homme tuleb vara minna tööle
või aitas 7 klaasi veini

me omaette tõuseme
ja uinume ka siis
kui see tema eest või pärast

ta jäi nutma
toolil tammepuidust
nõnda palju valu

ma pühkisin nii pisarad
suudlused kui ka naeratused
vaiba alla peitu et

me ei peaks
neid hetkel nägema
elus toimub olulisematki

Madis Miikael Arro

*

ta tahaks kuulda et see on õige uks
 et ta ei ole kõikidele märkidele vaatamata ikkagi eksinud tulnukas
 nagu purjus sõnad mis huultelt vangidena põgenesid
 tahaks osata midagi öelda kuulates
 et isa on nüüdsest surnud
 või et see oli kellegi teise istekoht
 mitte jõllitada neid oma tummade kalasilmadega
 kus sõnad kondoritena ringe marsivad
 mõistus paaniliselt otsimas raamatust peatükki
 mis on unustatud kirja panna
 tahab et ka tema seljal pilgud murduksid
 ja kellegi mõtetes tal oleks oma kamber

*

seal ta lamab nagu vastsurnu
 päikesekarva kingipaberiga lapitu
 ära koori veel maha tema hella nahka
 ehk suudan mõttejõuga müürida end
 selle sekundi lõputusse lühidusse
 või just vastupidi plaastrina paljaks rebi
 nuga ta pehkinud südamesse suru
 otse, kiiresti, puhtalt
 kui kogenud kirurg
 sõrmedesse matan silmad
 ole mureta, ma saan hakkama
 muidugi ei tahtnud sa seda
 las võtan ta käekõrvale
 õõnes puidust nukk, hale katse Jumalast
 ja uputan end taas öö embusesse

*

üks mesilane maandus tänaval
 betoonist otsides lilli
 mis närtsinud
 nutmata taga

üks mesilane maandus mu jalal
 vana segane eksinu
 lahke naeratus ammugi
 kadunud

*

tahaks vajuda mulla alla
 tühjusesse pehmesse
 sõbralikul pimedusel ennast kanda lasta
 tunda kuuma tuult suudlemas mu sõrmi

tahaks et ei oleks tähtaegu
 et kaoks raskus
 kivid mullast õhupallidena taeva tõuseksid

kesk tähti ma ripuks siis kuukiirest
pesunööril
 juuksekiharad taeva lõuendile pritsitud
 vabalt

Mari-Liis Müürsepp

*

Huvitav, kui paljud mehed minuga kirjandusüritustele tuleksid, kui ütleksin neile kohe alguses, et mul pole nendega plaanis mingit teemat arendada? Suht ebaeetiline tundub niimoodi õrritada, vaprad sellid haigutavad end alati neil asjadel segaseks ega jõua ära oodata, millal see laval taidlev tont lõpuks ometi etteaste lõpetab. Alati haaravad nad telefoni, kui õlut ostma või vetsu lähen, ilmselt selleks, et sõpradele kurta, kui raske on ikka tänapäeval naistele püksi pääseda. Mida kõike peab ära kannatama, need luuletused ei lähe ju isegi riimi! Kahju on nendest, samas tahaks ikka luulet populariseerida ja loota, et äkki neile hakkab isegi meeldima, kui kogu aeg kaasas käivad. Või on see õel? Või peaks kultuuri nimel oma keha ohverdama? Näitama, et elu täis luulet on täielik *sex, drugs and rock'n'roll*? Kas see muudaks kultuuriinimeste maailma keskmise inimese jaoks ahvatlevamaks? Kas ma peaks seda üldse tahtma? Ma ei tea.

*

Põhimõtteliselt ühe päevaga on mu viimased vallalised sõbrannad endale kuidagi Tinderist mehed leidnud ja nüüd vaatavad kõik küsivate nägudega minu suunas. Et no millal sa? Kui ütlen, et mu esimene armastus on alati kirjutamine, tekib nende nägudele kaastundlik ilme. Korraaks. Siis räägivad nad edasi, kuidas Simo lõhnab naha ja metsa järele ning kuidas Mikk kallistab nii kõvasti, et hing jääb kinni. Ma ütlen, et mul tuli eile megaheha novelliidee. Kaastundlik pilk. Pole hullu, kullake. Küll sa leiad. *There-there*.

*

Kui saadad tuttavale noormehele ühe oma kõige rõvedamatest novellidest ja ta lõpetab sinuga pärast seda igasuguse suhtluse, oled ilmselgelt hea novelli kirjutanud.

*

*

Noppeid novellikirjutaja internetiotsingutest *vol 2*: kõige koledamad naisenimed.

*

Noppeid novellikirjutaja internetiotsingutest *vol 3*: kuidas pärna ära tunda. Pea raskus kilogrammides. Lahedad kassinimed. Kuidas maitseb koeraliha.

*

Iga päev tööle minnes möödun ühest bussipargist. Bussijuhtidele meeldib seal busside vahel suitsu teha ja muljeid vahetada, ilmselt räägivad sellest, kui lollakad on sõitjad. Ma küll räägiksin, sest noh, eks me võime ikka päris lollakad olla... Igatahes, eile jälle. Kaks bussijuhti rääkisid omavahel, kolmas oli neile vist võõras, seisis nukralt eemal. Äkki lõi üks nendest paari heitnud bussijuhtidest ägedas jutuhoos oma bussi jalaga. Tundsin end ära.

Ma pole see erak, kes üksinda suitsu teeb ja mõtlikult kaugusse vaatab. Ma olen hoopis see buss, kes saab jalaga ja kogeb närvilise bussijuhi sõimu, aga sõidab ikkagi iga päev mööda Tallinna lahtist asfalti, koerasitast ja loikudest läbi.

Ennast tuleb ikka ise võimestada.

#empowered #olenaguühistransport

*

Käisin eile hambaarsti juures. Okei, puurimine veits põrutab, aga mulle täiega meeldib pärast olla, kui tuimestus pole veel üle läinud. Hammustad keelt, midagi ei tunne. Katsud lõuga ja tunned puudutust ainult naha pindmistes, mitte sisemistes kihtides. Tekivad külmavärinad. Natuke selline tunne nagu siis, kui silmarõõm sul esimest korda käest kinni võtab, esimest korda kedagi suudled, keegi selja tagant kallistab. Uuh. Ei jõua oma järgmist visiiti ära oodata. Ehk lasen siis juba efekti mõttes mitu süsti teha.

*

Üks USA firma teeb megahuvitavaid lõhnu. Kõige populaarsem nendest olevat „Kassipoja kasukas“, aga kes soovib, võib end piserdada ka näiteks kutsika hingeõhu, vastsündinu, vihmaussi, päikesepaiste, äikesetormi või tomati meeldiva aroomiga. Mmm. Kutsika hingeõhk. Vastsündinu lõhna võite seevastu rahuga endale jätta.

*

Vastsündinutest rääkides. Nägin unes, et mul oli kaks beebit, kellest tahtsin lahti saada. Võtsin nad kaenlasse ja viisin maja prügikonteinerisse. Suht *fucked up*, aga millegipärast tundus see tol hetkel parima lahendusena. Vaevalt olin tuppa tagasi jõudnud, kui südametunnistus hakkas piinama. Otsustasin, et ma ei saa neid ikkagi sinna jätta. Iga hetk pidi tulema aga prügiauto ja oli oht, et beebid satuvad selle hammaste vahele. Kiirustasin konteineri juurde, avasin kaane. Beebid olid alles, oma tekkide sees, näod nalja täis. Võtsin nad uuesti kaasa ja läksin koju tagasi. Nii. Mis edasi?

*

Tänapäeva maailmas on raske leida internetist pühvlipilti, mis poleks joonis sellest, kuidas nimetatud isendit kõige paremini suupärasteks tükkideks lõigata. #reklaamiagentuurimured

*

Talvike kinkis mulle uue märkmiku ja see on nii ilus, et ma reaalselt ei raatsi sinna sõnagi kirjutada. Äkki jättagi see nagu mõtete märkmikuks, kus on ainult (nähtamatud) mõtted, mitte kirja pandud mõtted. Õhk on ju nii ilus. Nagu see märkmik.

*

Rubriigist „Kuidas reklaamiagentuuris kirjutajaid motiveeritakse“. Projektijuht *copywriter*'ile: „Kui sa aitad mul selle krõpsupaki kohta Facebooki postitused kirjutada, siis see pakk on sinu.“

*

Rubriigist „Töö reklaamiagentuuris“ vol 3: kui vajutad Youtube'is „jätta reklaam vahele“, et hakata teist reklaami vaatama.

*

Praegu on mingi värk unenägudega. Ei tea, kas asi on uues padjas või mis. Seekord oli Doris Kareval sünnipäev ja seda tähistati suurejooneliselt Kirjanike Majas. Tal oli, muide, hästi julge soeng, selline, kus juuksed on alt pardliga siilikaks aetud ja pealt pikad. Nagu meestel praegu moes on. Külalisi oli megapalju ja kõik armastasid teda.

*

Vahel, kui tööga liiga üle pingutan ja ise puhata ei märka, hakkab ümbritsev keskkond mulle saatma märke sellest, et tuleks veidi rahulikumalt võtta. Enamasti on indikaator füüsilise tervisega seotud, nagu külmetushaigus või närvivalu, aga vahel on märgid teistsugused.

Paar päeva tagasi kukkus mul hommikul unise peaga taldrik kildudeks, puhtalt põhjusel, et ma polnud veel täielikult ärrganud. Teisipäeva õhtul panin ühe T-särgi kogemata pesumasina asemel prügikasti. Olen paigutanud hambaharja külmkappi ja äsja ostetud Luunja kurgi viiulikohvrissse. Täna andsid loobumisest märku mu püksid. Kaua võib, Mari-Liis, meie enam ei jõua.

Nimelt läks mul teksapükste lukk hommikul töö katki. Sahtlis kaevates suutsin leida ühe haaknõela, mis päästis mu suuremast hädast, aga tole avause kinnihoidmine oli siiski mitme mehe töö ja vaesel üksikul haaknõelal oli tükk tegu, et selle pinge all mitte puruneda.

Käisin Koduekstras, et üksikut haaknõelasõdalast mõne kaaslasega sel raskel missioonil julgustada, tegin vajalikud parandustööd ja veetsin ülejäänud päeva haaknõeltega kokku tõmmatud püksiauguga. Joomist vältides, ise magamata ja ületöötanud, aga iga minutiga lähemal algavale nädalavahetusele, kus sisuliselt pole vaja pükse üldse kandagi. Kuulake oma keha. Aga kuulake ka asju enda ümber, sest vahel annavad needki märku, et kuule. Aitab.

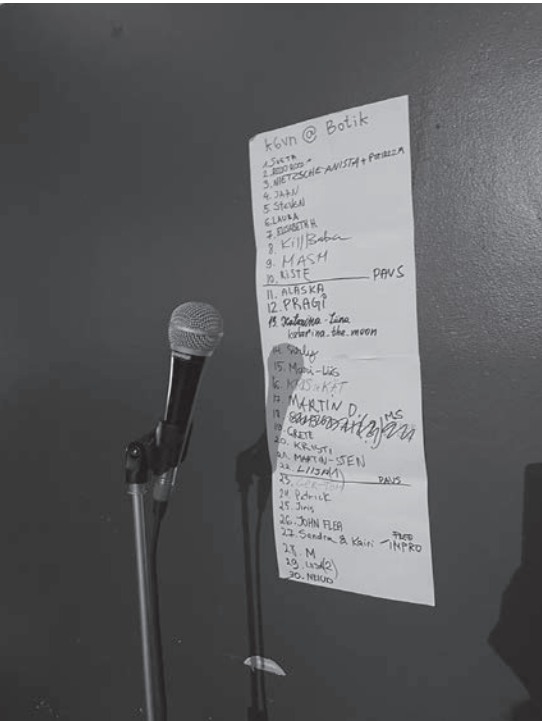
*

Rahvast oli, jõudu oli, eks veidi raske oli seda kõike töö kõrvalt korraldada, aga „Strippari pisarate“ esitlusega on nüüd ühel pool. 15-aastaselt kirjutasin elu eesmärkidesse, et tahaks kunagi musta laega saalis raamatut esitleda – selle saab nüüd maha tõmmata. Karl mängis superhästi kitarri, Avel olid ülihuvitavad küsimused ning isegi töökaaslased käisid toetamas. Ja fotograaf oli, üks tore praktikant, kes tahtis pärast endale ka ühte raamatut. Hiljem käisime veel Winkelis ja Nokus ahtekal. Süda oli armastust täis, nagu peakski.

*

Kurat, see tähelepanuvajadus...

Ma olen mõelnud enesereklaami peale. Et kas ikka sobib ja kui palju ja nii. See, et enesepromomisse kohati nii negatiivselt suhtutakse, tekitab päris raske olukorra. Nagu, kui sa oled näiteks alustav kirjanik, eks. Sa pead ju ennast n-ö üles töötama, oma loomingut levitama ja näitama ja tuntust koguma. Ega keegi teine sind ei reklaami, ikka ise pead, kui tahad, et inimesed üldse teaksid, kes sa niisugune oled ja et sa üldse oled. Kivisildnik on hästi öelnud, kuidagi nii, et luuletamine on armutu võitlus oma koha eest maailma kirjandusloos – sel juhul võiks ju enesereklaam ka täiesti okei olla. Aga alati on enda ilmunud kaastööd või – hoidku taevas – saadud auhinda üliimelik jagada. Et äkki oled liiga edev ja iga saavutuse jagamine on nagu edvistamine, mis inimesi häirib ja tüütab. Ega keegi ei ütleks ju ka, kui häiriks. Sinu ees teevad kõik head nagu ja siis tegelt mõistavad vaikselt hukka. Et on ikka kehkenpüks.

*

Kuidas (mitte) osaleda kriitikavõistlusel. Saa võistlusest varakult teada. Oota. Oota veel. Laiskle ja tee, mida iganes tahad (mitte arvustust kirjutada). Kui ärasaatmiseni on jäänud umbes kolm nädalat, hakka vaikselt mõtlema, mis raamatust võiks kirjutada. Koosta Wordi fail, kus on nimekiri umbes 30 teosest, mis arvustamiseks sobiksid. Vähenda valik kümnele. Hakka ühest kirjutama ja siis otsusta, et see ikka ei sobi. Käi sagedamini kui tavaliselt raamatupoes, põhjendades seda endale inspiratsiooni otsimisega, kui tegelikult tead, et see on lihtsalt vabandus. Osta mitu uut raamatut – vt varasemat põhjendust. Kui tähtaeg juba väga peale pressib, leia lõpuks teos, millest kirjutama hakkad. Tee eeltööd, aga muidugi mitte normaalselt: koosta ca 15-leheküljeline Wordi fail, mis sisaldab kõikvõimalikke mõttejuppe, tekstinäiteid, viiteid ja enam-vähem iga viimast kui asja, mis antud arvustusse võiks sobida. Mine vaikselt hulluks, püüdes kogu materjali kuidagi kokku võtta ja loogiliseks tekstiks vormida. Loobu. Hakka uuesti peale. Loobu veel. Joo veini ja mõtle, et tahaks puhkusele minna. Kui teksti ärasaatmiseni on jäänud täpselt üks päev, saa mingi esimese variandiga valmis ja avasta, et soovitusliku 10 000 tähemärgi asemel on sinu meistriteoses 16 000. Ahasta. Lühenda. Lühenda veel. Mine hoopis magama, sest see kõik on nii kuradi raske. Vähkre unetult voodis, sest see kuradi kell tiksuh aina edasi ja tähtajast lahutavad sind vaid mõned

tunnid. Otsusta, et pead end kokku võtma. Lülita telefon välja. Istu laua taha ja kirjuta. Lühenda veel, kirjuta veel. Paar tundi enne tähtaega saada arvustus ära ja premeeri end „You“ teise hooaja vaatamisega. Mõttele, et peaksid vähem veini jooma, ja kalla kõõgis endale klaas veini.

*

Üleväsimus on ohtlik. Sest väsinuna ei jaksa enam teeselda, kõik maskid langevad, sest lihtsalt ei jõua neid üleval hoida. Ei jaksa tööl rõõmsat ja energilist nägu teha, et kolleegid ei küsiks, miks nii kurb. Kui keegi komplimendi teeb, ei jaksa tagasihoidlikku mängida – see on eriti ohtlik, sest nii hakkavad inimesed sind vihkama. Ei jaksa teeselda, et ah, pole midagi, igaüks suudaks, tegelt see polnud üldse nii eriline, jne, jne. Väsinuna ütled lihtsalt jah kõige peale. Sa oled lihtsalt imeline, nii hea töö – jah. Ja siis imestad, miks arvatakse, et sa oled ennasttäis. Ei ole. Lihtsalt väsinud. Elegantselt komplimentide vastu võtmine on raske töö. Nagu ka normaalse inimese teesklemine üldiselt.

*

Ma avastas in just Goodreadsist, et ema on mulle „Blondiine armastava mehe“ eest neli täрни pannud. Neli, mitte viis – nii palju nüüd ka ei meeldinud. Aus. „Strippiari pisaraid“ hindas siiski viiega, olgu öeldud.

*

A ei taha minuga Estoniasse kirjanike liidu 100. juubelile tulla ja nüüd kardan, et äkki pean üksi minema. Ikkagi nii palju rahvast ja kõik need auväärased kirjanduskorüfeed seal koos... Ilmselt võtaksin julguse kokku ja lähaksin ikka, sest nii armas, et kutsuti. Hästi ei saa muidugi aru, miks, sest ma pole kirjanike liidu liige ega midagi. Aga kusagilt meediast lugesin, et kutsutud on liidu liikmed ja EKLi sõbrad. Ma olen siis vist see sõber.

*

Tellisin endale siidist padjapüüri, pidi juustele ja nahale kõige kasulikum olema. See maksis muidugi täielikku hingehinda, aga nii ammu olin tahtnud. Ja no minge metsa. Kui mu korter põlema läheks (ptüi-ptüi-ptüi), oleks see vist üks esimesi asju, mille päästaksin.

Tegelikult ei peaks ma kunstiinimesena end nii glamuurse elustiiliga harjutama, sest kui niimoodi jätkan, endale siidi, kulda ja kalliskive kokku ostan, olen varsti purupaljas. Ja siis magan kusagil prügikastide taga oma mäluvahuga padjal, mille ümber siidist püür. Ja kui mõni inimene möödub, küsin, kas heal härral või proual on ehk kübeke kaaviarit pakkuda.

*

Okei, ma lähen varsti Euroopa luuleprõmmule, eks? See projekt on mulle Eesti finaali võitmisest alates palju pinget pakkunud: täiusliku luuletuse idee leidmine, selle luuletuse koostamine, ülemõtlemine, ülemõtlemine, ülemõtlemine. Lõpuks, pärast kuudepikkust eeltööd, prõmmuvideote vaatamist ja analüüsi, rohkeid vaimseid kollapse ja pisaraid sain valmis luuletuse, millega täitsa rahul olen. Ja nüüd tuli korraldajatelt kiri, et ühe teksti asemel on tarvis esitada VIIS. Appi. Olgu taevas mulle armuline.

*

Inimene ei saa ikka rahul olla. Tekstid saadetud, sellega korras. Nüüd, mida rohkem valmis ma võistlusteks saan, seda rohkem hakkab kartma, et tuleb midagi, mis kõik ära rikub. Et jään just selleks ajaks haigeks (näiteks koroonasse), et võistlused jäävad ära, tuumasõda, tapjakoerte rünnak, perekondlik katastroof, tulnukate invasioon... Võimalusi on lõputult.

Hirmus, kui õrnad me võime olla, kui midagi nii väga ootame.

*

Kõik luuletajad, kellega tutvusin, olid väga sõbralikud ja toredad. Korraldajad ka. Tundsin, et tulevad head paar päeva. Tajusin juba esimesel öhtul, et luuletajad on ikka nii minu inimesed. Et olgugi me kõik erinevatest riikidest, igaüks siin armastab luulet sama palju kui mina, mõni palju rohkemgi. Vahet pole, kas ta on siis pärit Kreekast, Taanist, Sloveeniast, Hispaaniast, Iirimaalt või Poolast. Tundsin, et meil kõigil on ühed ja samad hirmud, unistused ja unetud ööd, tundsin, et saan minna suvalise konkurendi (!) juurde ja rääkida millest tahes. Et need on inimesed, kes lihtsalt kuidagi... saavad aru. Kui asi puudutab võhivõõraid, ei ole ma seda tundnud mitte kellegi teisega peale inimeste, kes kirjutavad. Ja näha, et see side ei piirdu ainult Eesti luuletajaskonnaga, vaid ulatub Küprosele ja Šotimaale; Luksemburgi ja Tšehhi, oli kaunis.

*

Ei juhtunud seda, mida kõige rohkem kartsin: luuletus ei läinud meelest ära. Ja mõnus oli seda esitada, sain head punktid ka. Kõige madalam oli vist 8,4 ja kõige kõrgem 9,4. Mõned minu poolfinaalist said aga veel kõrgemad punktid ja mingi hetk taipasin, et niimoodi ma finaali küll ei jõua. Minu poolfinaalist pääsesid edasi Belgia ja Itaalia. Eks ma olin nukker küll. Kõik need tunded, et oled oma riiki kuidagi alt vedanud ja enesehävituslikud mõtted seoses sellega, mida oleks saanud paremini teha... Muu hulgas panin ma teist luuletust alustades natuke pange,

hakkasin alguses inglise keeles lugema, kuigi tegu oli eestikeelse tekstiga. Pärast esimest rida sain oma veast aru ja alustasin uuesti, õnneks suutsin rahulikult jääda, kuigi tol hetkel oleks täiega tahtnud nutma hakata. Aga seegi tekst oli iseenesest meeles ja kui algus välja arvata, õnnestus vist ikkagi...

*

Mõistsin tegelikult, et niisugusel võistlusel ei piisa ainult sellest, et sul on head tekstid, tõlked ja esitus. Üks – kui mitte suurim – faktor on see, kui hästi su närv otsustaval hetkel vastu peab. Sa võid teha kodus vannitoas perfektse soorituse – ja nii mitu kuud järjest. Sa võid oma tekste une pealt osata. Aga kui see hetk on käes, korraldajad on karjunud „Estonia!“, sa seisad laval, prožektor paistab näkku ja pead hakkama oma 3-minutilist teksti peast ette kandma, siis on natuke teine lugu. Ma arvan, et arvestades stressi, mida enne seda konkreetset hetke tundsin, sain tegelikult isegi hästi hakkama.

Jah, ma pean seda endale ütlema.

*

Joonas ja Sirel lohutasid, et kõik läks ju hästi, subtiitrid slaididel jooksid õigesti, punktid olid väga head ja nii. Aitas küll. Nagu seegi, et mitmed konkurendid, korraldajad ja publikuliikmed tulid mulle hiljem ütlema, et

neile väga meeldisid mu tekstid. Itaalia esindaja ütles, et lahe, kuidas ma end iga kord justkui täiesti uuest küljest näitasin. Ja Taani esindaja sõnul tundusin laval nii enesekindel, nagu poleks üldse närvis olnud. Mulle on seda varem ka öeldud ja kummalisel kombel just nendel kordadel, kui olen tegelikult kõige rohkem põdenud... Igatahes tegi kiitus südame soojaks, sest tol hetkel oli häid sõnu tõesti vaja. Täna sin kõiki järgemööda, klomp kurgus.

*

Pärast kahte viimast poolfinaali koondus poetide pidu baari ette. Luksemburgi ja Prantsusmaa tüüp tegid biidi saatel *freestyle*'i lahingut, rahvas elas kaasa. Mõni tegi suitsu, mõned embasid ennastunustavalt. Itaalia mehed on väga vabameelsed ega häbene sugugi üksteist igal võimalusel musitada: kõik on omad, kõik on pere, kõik on luule.

*

Tuli meelde üks hea näide sellest Itaalia meeste kirglikkusest.

Poolakas, rootslane, sloveen, iirlane, austerlane ja eestlane istuvad hotelli baaris. Nendega on ka (kiilaspäine) korraldaja, kes istub laua taga ja töötab arvutis. Itaalia esindaja Filippo läheneb talle äkki selja tagant ja suudleb mõnuga töötaja läikivat pealage.

Korraldaja (kes ei näe selja tagant saabujat): *Hmmm... Who could it be... Filippo?*

Filippo (meile, rahulolevalt): *He recognizes my lips from everywhere.*

*

Superfinaali pääsesid Itaalia ja Hispaania ning võitis Pablowski Hispaaniast!!!

Kui lõputseremooniad-õnnesoovid-diplomijagamised tehtud, suundusime selle suure rahvamassiga tänavale ja liikusime kohta nimega Konteiner – seal pidi toimuma *afterparty*. Bondisin natuke Luksemburgi tüübi ja tema ülitoreda naisega. Varsti pandi Konteiner kinni ja purjus poeedid kupatati tänavale, kus pidu jätkus metsiku tantsulahingu ja kollektiivse laulmisega. Öhtu (ja kogu selle reisi) tipphetk oligi ilmselt see, kui me sel muidu vaikselt Rooma tänaval kõigi luuletajate ja karja itaallastega „Bella ciao“ laulsime. Hakkan seda endale meenutama iga kord, kui elu pettumust valmistab. Loodan, et kõigil on raskel ajal mõni niisugune hetk varuks.

Ja no eks me läksime tegelikult oma lõpupidustustega ka veidi ülemeelikuks, mistõttu hakkasid üsna varsti akendest välja ilmuma murelikud pead, kes ei saanud vist aru, millest niisugune mürgel. Mürgel aga ei lõppenud.

Järgmine päev ootas kojumine. Magada jäi 4 tundi.

Liisi Iling

Mäletan

ma ärkasin kuivanud põllul
närtsinud karikakarde asemel
lupjunud kroonlehed põlvedel

ma laulsin kurgede keeles
nutsin nende asemel
tuhmunud udusuled põlvedel

ma jooksin metskitsede radu
lamasin nende asemel
pehkinud karvatutid põlvedel

ma palvetan tühjal põllul
loitsin teie asemel
mälestused sosistavad silmadel

Surnud

Sa oled rannaliivale laotud eterniit
 mis ootab onniks kõrgumist. Kuid ehitaja on surnud.
 Sa oleksid saanud taeva viha hoidjaks
 tuulte embajaks. Aga ta rändab pilveradu.

Sa oled männioksal kobrutav sammal
 mis ootab linnupesaks tallamist. Kuid linnud on surnud.
 Sa oleksid saanud emaüsa soojuseks
 lootuse imetajaks. Aga nad lendavad pilveradu.

Sa olid asfaldil kuivav tammetõru
 mis ootas maha istutamist. Kuid mu käed on surnud.
 Sa oleksid saanud rohetavaks koduks
 hingetõmbe kandjaks. Aga ma uitan pilveradu

ma olen surnud.

Vila i Frid

Kuljuste laul helgib nurme kohal
 Till-tili-lili-lill
 Till-tili-lili-lill
 Metsahiiglased ei kõnni enam samblal
 kändudel lebab süü
 Till-tili-lili-lill
 Till-tili-lili-lill
 Hiiesalus palvetavad haldjad
 Oo-vila-i-frid
 Oo-vila-i-frid
 Kadunud on iidsed esivanemad
 kändudel lebab süü
 Till-tili-lili-lill
 Till-tili-lili-lill
 Till 'vila i frid' lill

Kartulikoore hall

Me maa on kaetud tuhaga, kaetud
vaaludes hall lumi
betoonhalliks võõbatud horisont
hööveldatud hambaorkideks

viskasin kartulikoored kraavi
sigadele jäänud jäänused, jäänud
ootama metseluka tulekut

Sa ei tunne enam valu
ega näe teetassis tulevikku
ka mina ei usu enam
kartulikoorte halli
ei soovi jänesekäppadelt

Mu käed on kaetud tuhaga, kaetud
vagudes hall tolmu
Te jäetud jäänused, jäetud
ootama metseluka mõiratust

Andreas Kübar

PALJAD INIMESED

Kolm herilast lendab ümber lambi ja täna on üks nendest hommikutest, kus terve maailm tuleb mulle voodisse. Saabub hiirvaikselt uksele ja poeb märkamatuks kaissu. Mingis üks võrdub miljon mõotkavas ja mina jätkuvalt samapikkune, üks ühele, mõtlen võidetud ajast ja masinatest, inimestest, logodest ja paarist fotost, mis mulle midagi meenutavad, justkui sedasama maailma, aga tegelikult midagi muud. Ja ma üldiselt võõraid enda privaatsesse ruumi ei taha, aga tere, maailm! Vaata, et herilaselt sutsata ei saa, muidu tuleb kiirabisse minna ja nendel pole aega, et terve maailmaga tegeleda. Siis on maailma lõpp ja kurat, mingi osa minust on kogu aeg aimanud, et maailmalõpp saabub lihtsalt ühe herilase väga õigesse kohta tehtud surakaga. Võibolla peaks rohkem enda vaistu usaldama. Saama aru lõhnadest ja helidest, sest ega maailm ongi üks meeltepundar paari raagus männi ja mõne sipelgapesaga. Kivine, gaase täis koht, kus üks armastab teist ja teine kolmandat ja üks sõidab rattaga ja teine jalutab ja üks on objektiivne ja teine subjektiivne ja kuskil looduskaunis kohas elavad paljad inimesed ja huvituvad vaid teistest paljastest inimestest.

spetsialist

Võtsime ikka õige naise autosse? Kuidas asjalood on? Töötad ikka Kommunaalametis?

kaljukits

Vahel on valetada lihtsam kui põhjendada midagi, mis pole põhjendamist väärt. Ja see äkki ongi igasuguste lõhede ja probleemide pind, ma ei tea, aga kurat, kõik valetavad natuke, lihtsalt tuleb saada aru, millal ja milliste tagajärgede huvides. Ma töötasin Kommunaalametis kolm aastat tagasi. Nüüd töötan lasteaias. Spetsialiste ei huvita enam lasteaiad, kui nende lapsed suuremad on. Kommunaalteenused huvitavad elu lõpuni. Mis on vist õige kah? Ma olen kaljukits ja niipalju kui tähtkujudest jagan, pidavat kaljukits stabiilsust hindama. See on **omadus**, mis mulle enda juures meeldib. Kindlus. Aga spetsialistile pole mõtet tõde rääkida. Või ehk ikka, meil on Raekojal Kommunaalameti kontor. Täna toodi kuusk.

spetsialist

Tean seda maja, olen käinud, jätan meelde. Tean ka naabermaja, olen käinud, jätan meelde. Tallinnas on vähe maju, kus ma käinud ei ole. Vähe projekte, mille tähtaegu ei tea. Tean projektijuhte, tean omanikke, tean, kuidas need asjad käivad. Kommunaalamet on samuti tuttav. Pagana igav töö, aga tunnen sealt paari lõbusamat inimest. Isiklikult ei kujuta ette, et peaksin pikemalt Kom-ametis töötama.

sääsk

Kuradi kuue-seitsmeni.

spetsialist

Nii kaua läheb jah. Ületundide eest ka makstakse? Seal on vaja inimestega suhelda, kirjadele vastata, kindlasti, tasuvusanalüüsid ja vaidlused, linnaprojekterijad ei taha eriti koostööd teha, näevad asju omamoodi, linnal pole raha, kus neil siis on, eino muidugi.

sääsk

Ei tee hästi järelkult. Siis lähebki kaua. Kui lööd ühe maha, tuleb kümme asemele, kui lööd kümme maha, saabub ärev vaikus. Ma tean, et sümboliseerin inimestele soojust ja suve, aga muutun kiiresti tüütavaks. Kui mind rohkem kuulda võetaks? Arvatakse, et lõõbin, aga tegelikult tean päris hästi, et Kommunaalametis kestab töö kuue-seitsmeni ning ületundide eest ei maksta. Kuradi riigiasutustes käivad asjad teistmoodi. Reisisid ja lähetused ja jumal teab.

kaljukits

Vaidlused tõesti. Linn tahab hinda alla saada ja siis peame hakkama põhjendama, et see pole võimalik. Mul on ausalt öeldes ükspuha, kust need torud jooksevad. Võin öelda, kuidas oleks kõige mõistlikum, kõige jätkusuutlikum, kõige parema juurdepääsuga, aga tegelikult on mul torudest kama kaks.

spetsialist

Eino muidugi tahavad hinda alla, kes ei tahaks, siis projekteerivad ümber ja lükkavad pikema aja peale. Pead ju lükkama. Pronksi tänav ootas mitu aastat uut lahendust. Ega head aega polegi.

sääsk

See Pronksi remont on ikka jumala perses. Jumala perses.

spetsialist

Aga millal sa teed siis?

sääsk

Kuradi liiklus on jumala perses. See Pronksi remont on jumala perses.

kaljukits

Edasilükkamist on palju. Nüüd on valimised. Siis tuleb suvi. Suvel saab puhata. Suvel lähevad projektid käiku ja sügisel saab jälle planeerida. Ühed süsteemid saavad valmis ja teised aeguvad. Tulevad kaasaegsemad. Nii läheb edasi.

vabakutseline

Kolisin just Liivamäele, Keskturu juurde, seal on pidevalt sooja veega jamad. Millest see tuleb? Kas torud on vanad? Kord on, kord pole. Hommikul ilgelt röve külma veega pesta, mõni ütleb, et äratab üles, aga mind ei ärata. Äkki viisteist minutit, siis on otsas. Ja ma ei keera kunagi maksimumi. Pärast siuke tunne, et juuksed seebised.

spetsialist

Eino torudes küll asi ei ole, kindlasti, pigem boileris, see ei jõua vett soojendada, vana boiler tuleb välja vahetada, torudes ei saa olla, päris kindlasti. Eramajas on võimalus vett eelsoojendada, siis boileril vähem tööd, aga korteris keeruline, ma ei tea. Peaks boilerit nägema.

sääsk

Viisteist minutit on kuradi vann juba.

spetsialist

Millal boileri ostsid? Mis firma?

vabakutseline

Üürikorter. Ei tea. Boiler oli seal enne mind ja on ka pärast mind.

kaljukits

Torutööd võivad olla küll, aga Kommunaalamet saadab alati teavituse.

vabakutseline

Ühtegi teavitust pole tulnud.

spetsialist

Eino boiler on vana, tuleb uus osta, või suurem, ma räägin, nägema peaks, ma ei oska muidu öelda, milles asi on, kuidas sa oskad. Hooldusesse saab ka viia, aga targem juba uus võtta, aga nägema peaks.

vabakutseline

Nähtud juba küll! Avastasin, et kui enne pesu juua pokaal veini, suudan paremini külma vett taluda. Kui joon kaks, suudan veel rohkem. Kolme pokaaliga võin karastust isegi nautida ning neljaga tundub pesu juba ebavajalik. Mul on alkoholiga sõna otseses mõttes praktiline suhe.

võlgnik

Joon siis, kui tahan. Probleemi ei ole. Minu joomine pole kunagi kedagi seganud ja mingis mõttes ongi au küsimus. Vahel joon nimme, et enda vaba voli kehtestada. Ma olen vaba inimene vabal maal. Nagu sinagi. Tahan – joon. Tahan – ei joo. Ma ei sunni teisi jooma, aga kui keegi peaks mind sundima mitte jooma, võtaksin seda rünnakuna enese au pihta. Au on kõige olulisem, sest lõppkokkuvõttes on see ainus, mis jääb.

vabakutseline

Ükspäev nägin, kuidas üks mees palus poes enda naiselt, või emalt, et too lubaks tal viina osta. Palus ja anus ja kükitas viinapudeliga alkoholileti kõrval. Naine ütles resoluutselt, et ei. Mees soovis siis väiksemat pudelit ja lõpuks hakkas end eiteamillega õigustama. Mõtlesin, et kuidas neil piinlik ei ole. Nii kõva häälega vaielda. Aga naise seisukoht on arusaadav. „Ei“ tulebki öelda kõva häälega.

võlgnik

Südamed on külmad. Südamed on jääs. Inimesed pole enam avatud ja siis kipuvad teiste elu kallale. Kui ma jooma hakkam, panen korteriukse lukku, kardinad ette, laualambi põlema, ei lase ennast segada. Joon nii palju kui vaja. Jään magama. Vahel joon hommikul edasi, aga enne loen igaks juhuks lehte. Leian joomiseks põhjuse. Teised tehku, mis tahavad.

kaljukits

Mees palub naisel viina osta. Naine ütleb, et kodus on viina. Mees ei usu. Kell saab kohe kümme. Mehel pole raha. Naine korrutab, et kodus on viina, sest vahel on valetada lihtsam kui põhjendada midagi, mis pole põhjendamist väärt. Mees juba peaaegu usub, aga küsib, kus see viin on, sest tema jõi enda oma ära. Naine käib psühholoogi juures. Mehel pole raha.

sääsk

Palju on palju, kes ütleb, aga napsu tuleb ikka võtta.

vabakutseline

Alguses kaks õlut, siis kaks pokaali valget veini, vahepeal üks õlu, siis kaks gin toonikut, kaks skinny bitchi ja lõpus punast. Õnneks on mu keha nii tark, et hakkab alati oksele. Oksendamine pole vastumeelne. Paljud ei suuda. Neist on kahju. Ma tihti ei joo, aga kui jooma hakkab, läheb lauluga.

võlgnik

Oksendamine käib mulle au pihta. Kui jood, siis jood, aga oksendada pole mõtet.

kaljukits

Ta ütles, et tegeleb oma probleemiga, aga ei tegelenud. Ta ütles, et tuleb koju, aga ei tulnud. Ta lubas helistada kohe, aga helistas tunni aja pärast. Ta lubas aidata, aga unustas ära. Pidime täna kinno minema, aga ta ei jaksa. Saaks veel paar tundi magada. Saaks veel veidi puhata. Käisin poes ja ostsin Värskat. Pood oli täpselt samasugune nagu alati. Selveris on laadapäevad.

spetsialist

Juba põhimõtte pärast ei istu purjus peaga rooli, aga eks kõik on vast ühe korra purjus peaga sõitnud. Sain litaka kätte ja mulle sellest piisab. Tegelikult on kiirused ikka suured ja kui maanteel pauku panna, siis mine tea, mis tagajärjed on. Võib vedada, aga kus ta siis veab.

võlgnik

Inimesed ei oska enam kuulata. Päriskäsitajatele pakutakse jaburaid lahendusi. Kui juua ei oska, pole mõtet juua. Autod ei puutu üldse asjasse. Omas kodus tee, mida tahad. Töö juures joomine on jälle teine asi.

Ivana

Töö juures ei tule mul ühtegi otsust langetada, sest kõik on minu eest juba otsustatud. See on kummaline. Aga pärast tööd, kui vaatan oma profiilid, on ainult küsimus küsimuse otsa. Kas Dima või Aleksandr? Dima või Aleksandr? No kuidas sa ütled? Mõlemad ju kompuud mehed. Dimal on nii lahked silmad. Oi. Nii pikad ripsmed. Vaatab nagu rotipoeg mulle ekraani kaudu otsa ja küll ta mahuks mulle kaissu, küll mahuks. Aga Aleksandr. Nii enesekindla rühiga. Oi. Tugevate õlgadega. Selge sihiga! Küll ta võtaks mind kaissu, küll võtaks. Aga kuidas sa ühe pildi põhjal otsustad? Värvidest ei saa aru. Tuleb pildid välja printida. Kõrvutada. Dima või Aleksandr? Dima või Aleksandr? Mis teie ütlete?

kaljukits

Üks päev kuulsin, et siit lähedalt, kujutate ette, minu kodu lähedalt leiti ürgse inimese kont. Mis kont täpsemalt, pole teada, aga arheoloog arvab, et luu kuulus noorele naisele. Kusjuures, sama mees on varemgi noorte naiste luid leidnud, aga mõelge, nii ilus oleks armuda inimesse, kes elas mitu tuhat aastat tagasi. Ja valus ka. Võibolla minu armastuslugu tuleb ka selline. Pean kaks tuhat aastat surnud olema, et keegi mind hindama hakkaks. Raadios lauldakse pidevalt, et Me and You, You and Me, Love Hurts. Kas teile tundub ka, et kõik armastuslaulud on just meile suunatud? Ja siis on tunne, et minu suu märgib, kus on põrand. Minu käed märgivad, kus on lagi. Jalad märgivad, kus on uks, mitte ei jookse. Armastust ei saa taga ajada, see tuleb ise õigel hetkel minuni ja isegi kui armastus paneb luuletama, siis argipäev on hoopis teistsugune.

Ivana

Aleksandr on autoomanik. Dima on korteriomanik. Aleksandr on nägusa pintsaku omanik. Dima on mugava diivani omanik. Aleksandr on restoraniomanik. Dima on kohvikuomanik. Aleksandr on reisibüroo-omanik. Dima on veinipoeomanik. Aleksandr on juveliäriomanik. Dima on raamatupoeomanik. Aleksandr on äkiseomanik. Dima on moosipalliomanik. Aleksandr on hallipassiomanik. Dimal on Eesti pass. Peaksin ikka moosipalli valima?

vabakutseline

Armukeste teemasse olen alati väga skeptiliselt suhtunud. See pole ju päris, või kui on, siis palun näidake mulle ühte päris armukest ja ühte päris inimest koos seadusliku elukaaslasega. Tundub nagu

oleks armukesed reaalsed ainult Lääne-Euroopas, aga Eestis – kõik need lõputud laulud ja anekdoodid armukestest riidekappides ja kardinat taga tunduvad mulle välja mõeldud. Mul seitse pruuti on, neid kõiki armastan, ja iga päev ma ühte neist külasthan – kus need inimesed elavad? Võibolla mõni üksik elab, aga lademetes?

Ivana

Kui valin Dima, ei saa kunagi teada, kuidas Aleksandr on. Kui valin Aleksandri, ei saa kunagi teada, kuidas Dima on. Võibolla peaksin end tööga tapma? End tööga ära lämmatama ja sussid püsti viskama? Või puhkusele minema? Kas ma läheksin pigem Aleksandri või Dimaga? Aleksandr tahaks minna soojale maale, Dima Pariisi või Viini. Oi. Kas päikesekreem ja arbuus või romantiline rõdu ja pillimäng. Kas ma olen üldse armastust väärt? No mida teie ütlete?

sääsk

Tänapäeval on nii lihtne keppi saada. Kõik saavad keppi! Isegi need, kes ei saa keppi, saavad keppi. Isegi siis, kui sa arvad, et sa ei saa keppi, saad sa keppi. Kõik saavad keppi! Isegi kui kepp tundub kõige ebatõenäolisem asi, mida saada, saad sa keppi. Sportlased saavad keppi, poliitikud saavad keppi, õpetajad saavad keppi, isegi kultuuriinimesed saavad keppi. Võibolla ainult see ei saa keppi, kes arvab, et kindlasti saab keppi. Nii oli muidugi juba omal ajal, aga siis ei saanud keegi keppi. Tänapäeval on nii lihtne keppi saada.

vabakutseline

Ja siis inimesed uhkustavad oma armukestega! Igal pool! Lauludes ja anekdootides ülistatakse armukest ja armukese pidajat. Neile elatakse kaasa ja lõpuks on armukesega vahele jäämine naljakas, sest see, kes komandeeringust liiga vara tagasi tuleb, on täielik oinas, tropp ja pime. Tuled uksest sisse ja saad kurikaga kõhtu. Kuidas sa nii loll oled? Sina olid tööl, aga mul oli samal ajal armuke külas. Istusid lamba näoga oma koosolekul ja mul oli armuke voodis. Aga ta ei ole ju loll. Kus ta teab, et armuke on riidekapis. Ma ei vaata ka esimese asjana kappi, kui koju lähen, ega kardina taha, ega voodi alla. Haiset teeb.

sääsk

Aga seda lugu tead? Mees sõitis komandeeringusse ning teades, et naine kutsub nii või naa armukese, lubas mees tal teda kaks korda petta. Naine tegigi seda. Esimene kord jalgpallimeeskonnaga ja teine kord puhkpilliorkestriga.

Ivana

Mul tuli plaan. Äрге teie öelge, kas Dima või Aleksandr, öelge lihtsalt, kas D või A. Küll ma ise nuputan.

vabakutseline

Ja vaata, kui halba valgusse see anekdoot kõik osapooled paneb. Jalgpallurid veel, aga puhkpilliorkestrimed peaksid küll peeglisse vaatama. Ptüi. Miks ei võiks olla normaalseid nalju? Miks peab pühapäeval paksu Pauliinekese juurde minema?

tipuründaja

Kui nüüd profikarjäärast rääkida, siis esmalt mängisin Tammekas, siis Vapruses, edasi Tulevikus, siis Legionis kaks aastat, edasi Kaljus, siis Levadias, lõpuks Flooras ja siis Poolas. Muidu olen läbi paksu ja vedela Tabasalu poiss.

Ivana

Kirjutasin mõlemale. Ei tea, kumb enne vastab? Dima tundub vabama graafikuga, aga tundub, et Aleksandr vaatab rohkem profiilisid. Oi. Äkki vaatab liiga palju profiilisid? Äkki Dima ei vaata üldse? Äkki Dimal nuputelefon? Võib-olla Dima ja Aleksandr on sõbrad ja juba arutavad minu kohta. Arvavad, et mina kopeerin sõnumit, aga tegelikult lihtsalt kirjutasin mõlemale eraldi sama teksti. No öelge nüüd ometi!

tipuründaja

Jalgpallis on otsustamiseks täpselt üks sekund aega. Kas söödan Dimale vasakule või Aleksandrile paremale äärelle. Täpselt üks sekund ja selle sekundi sisse mahub aastatepikkune kogemus. Ma näen, Dimal on mängija peal, söödan Aleksandrile, aga kui näen, et Sass on kinni, söödan Dimale. Tabasalus oleme alati öelnud, et usalda, aga kontrolli.

võlgnik

Kuradi lollid, ei tea, mida mingi lause tähendab, kuradi lollid, ei oska midagi valida. Eputavad siin ja liputavad seal. Mind ei huvita hoidid, mind ei huvita haridus. Elukaaslane peab olema truu ja avatud seltskonnale. Profiilid tuleks üldse ära unustada! Öeldakse küll, et armastus on hoomamatult suur, aga kuulake vahel, mida spetsialistid räägivad.

spetsialist

Inimene vajab endale kedagi, kes teda mõistab, ja mõnda ongi väga keeruline mõista. Mida lihtsam inimene, seda lihtsam partnerit leida, aga iga inimese jaoks on kuskil keegi, miks ta siis pole. Vali Dima!

IMRE PANN

Imre pann peatub Märjamaal. Circle-K. Ilus. WC-paus. Imre teeb viie minuti jooksul kaks suitsu. Hall Kent. Tankla ees on kolm lumist autot, millest kahes süüakse wrappi ja kolmandas istub esiistmel hundikoer. Tavaline värk. Ei söö wrappi. Eesti on sedavõrd maagiline paik, kus isegi koerad sõidavad kahekesi autot tankima ja pargivad viisteist sentimeetrit äärekivist. Varesed matsutavad tankla kõrval burxijäänuseid ja lõikav tuul puhub metsarahvale bensukast head ja paremat, Snickersit, Laysi ja Tuplat, mis peab paratamatult kassapidaja palgast maha minema, jälle üks hea näide inimese kängumisest looduse ees. Väike võimetu tanklatädi versus Eestimaa tuul. Ning ise olete rumalad oma liikumisanduritega – Circle-K ukсед avanevad suisa iseenesest ja tuul liigub edasi-tagasi, haarab riiulitelt kallist toidukraami ja ei kavatse üldse maksta. Tuulel ei olegi raha. Tuul on vaene, aga tuul on kaval.

Sixpack Sassi lendab kui tuulispask tankla kohale ja kandub leebe tuulega kaugemale Märjamaa metsa. Maandub hellalt samblale ja peatselt tulevad rebased, kitsed ja mägrad mõnusat külma Tartumaa sanga nautima. Vot kuidas loodus hoiab, vot kuidas tuul oskab tõmmata!

„Pange endale korralik uks ette,“ soovitab Imre ning astub otsustavalt Battery telgi alla. Parema käega kimub, vasak on no nii mõnusalt poolele persele vajunud teksade taskus, et seda tahaks isegi proovida. Tahan Imrelt pükse laenata ja mulle tundub, et Imre on selles mõttes täitsa ladna mees. Arvan, et laenaks. Ja täitsa kindlasti on Imrel sõpru, kellega nad teevad noid kastiväliseid semude asju, mis on sõpruse kõige suuremaks nurgakiviks. Panevad vundamendi paika, teadmisega, et selle tüübiga võib hästi väikeses vannis teineteist küürida või sõnagi kokku leppimata vahetada jooksvalt identiteeti ning isegi kui seltskond ei mõista, pole Imrel põhjust lõpetada.

Tal tundub taoliste asjadele soodumus olevat, sest kuidas muidu mina tema autos istuks, kuidas muidu ta minusugust kontvõörast usaldaks kui mitte üldisest heatahtlikkusest inimeste

vastu, mis sunnib märksa tõenäolisemalt ebaratsionaalselt käituma ja häälekalt elu nautima. Mitte et too häälekus peaks Imre seltskonnast kaugemale jõudma. Asi pole ringi suuruses, vaid sügavuses.

Imre seisab Battery varju all justkui turvalises kauguses kõikidest ebaloomulikest jõududest, mis tanklat ümbritsevad, aga loomulikult ei saa me selles kindlad olla. Vabalt võib mõni reka otse bensukasse tuhiseda või Imre konileegist alata lakkamatu tulemõll, mille tuuma jääb kaunistama vaid aimdus kunagisest elujõulisest mehest. Tema taustal hõljub tumeroheline kuusekontuur ja põllult taevasse tõusvad kristalsed jääsädemed. Imre on mõnusalt paks ja sümpaatne. See poos on sümpaatne. See tegevus on sümpaatne. Imrele ma usaldaksin saladuse. Ning kui teda poleks, tunneksin end siin märksa ebakindlamalt. Veider. Olen tema olemasolust teadlik täpselt 47 minutit kauem kui Circle-K kassapidaja olemasolust. Miks ma valin Imre? Sama nende wrappi söövate kaastankijatega. Miks Imre? Ilmselt seepärast, et Imre Audil on unikaalne omadus jõuda õigel ajal kõige ebatavalisemate sündmuste keerisesse.

Kohalik külamees ehitas kahuri ning suurest õnnestumisest vaimustuses vedas kolaka juba samal õhtul kohalikku tanklasse ja veidike eemal, ohutus kauguses, pani kahurisse paki krõpsu. KÕMM! tuhises krõpsupakk üle Märjamaa metsade ja maandus kaugel eemal soises kaasikus.

„Mis sa, kurat, jamad siin! Loll oled peast?“

Külamees ronis ise kahurisse ning suunas toru tankla poole. KÕMM! lendas mees läbi Circle-K ja haaras kaenlasse nii, kuis mahtus. Lendas paralleelselt maaga veel oma paarsada meetrit ning kui lõpuks seisma jäi, jõi rahulikult purgi Cocat ja hammustas pähklit peale. Eesti on maagiline!

Olen küll detailidele orienteeritud, aga vahel vaatan üldist ka. Imre pann peatub Raplamaal. Maakonna pealinnas. Coopi parklas. Mina jään panni valvama ning Imre võtab väikese ampsu, sest väikese ampsu tarvis too Coop ju üldiselt ehitatigi. Sealt saab muidugi muud hädavajalikku ka osta, isegi lilli, meeldetuletuseks saabuva naistepäeva eel, aga Imre tahab viineripirukat. Ta ei söö lilli. Viineripirukat ostab ta viineri pärast, nagu šokolaadimuna ostetakse üllatuse pärast ja moosipalli moosi pärast. Välimus pole oluline, sisu loeb. Ka Rapla Coopil, mida ei ehitatud mõttega võita arhitektuuripreemiaid, vaid et mahutada võimalikult vahva kogus söögikraami. Võidelda raplalaste koriseva kõhuga, mille heli täidab kohaliku supermarketi ja kõlab siiski melodiliselt, arvestades kohalike soodumust musikaalsusele. Näiteks Anne Veski kõht

koriseb harmoonilises mažooris. Siiski, Rapla Coopi välisilme on Tallinna Maximate ja Rimidega võrreldes igati tervitatav. Näiteks Telliskivi Rimi fassaadi kaunistavad mitmekümne meetri ulatuses suured maasikaprindiga postrid. Milleks? Nagu mujal maasikaid ei müüdaks. Rapla Coopi seinad on puhtad ning räästa all ripub armas sinine Coopi logo. See on kindlalt kinni. Ei kuku kaela. Eemalt saab lugeda, et Coop paneb raha kasvama ja teeb õnnelikuks. No täpselt see, mida vaja! Imre läks sisse ning enam välja ei tulnudki. Tähendab, tuli, aga mitte Coopist. Imre ilmus välja täiesti teisest kohast.

Rapla Coopis tuleb üks ise lahti tõmmata. Tekib ilus paralleel eluga. Imre tõmbas ukse lahti ja sisenes supermarketi helesinisesse valgusvihku. Edasist on keeruline kirjeldada, kuna ma passisin autos. Ei tea. Kas oleksin pidanud luurama minema? Vähemasti parklas jalgu sirutama? Vot, mis Eestis puudu on – tanklate parklates võiks olla võimlemise ABC plakatid. Rekameestele ja teistele pikamaasõitjatele. Imrele, kes ilmselt pole elus kordagi korralikult venitanud. Lihtsalt kolm harjutust, mis ragistaks selja paika ja jalad kaela tagant välja. Patent! Aga siin parklas pole vaat et kedagi peale minu. Ning miks ma üldse siin olen? Kuhu me Imrega sõidame? Liikuvast autos jään alati magama ning peatustel teeb tema suitsu või ostab ampsu ja magusjooki. Jälle ei saa küsida. Võiks ju kohe peale lennata, kui mees autosse istub, aga ei söanda. Iga asi elus vajab veidi liimi, või väga palju liimi, olenevalt teema raskusest. Näiteks kui tuleb tunnetest rääkida, panen kohe 7 kihti liimi ja kõige otsa ühe väikese metsmaasika. Kui tuleb niisama mõliseda, siis ilma liimita, veeren nagu diskokuul. Päris totter lugu. Umbes sama totter, et ma proovin autos olevate esemete järgi ennustada, kuhu me sõidame. Siin on lõhnakuusk ja Bee Geesi plaat. Ülejäänud nodi on minu oma. No selge. Sõidame vist Bee Geesi kontserdile mitte heli ega valgust, vaid lõhna tegema. (Jälle patent! Miks pole Eesti teatrites eraldi lõhnainimest. Heli, valgus, lõhn, aplaus.)

Rapla Coopis on palju pikkade jalgadega naisi, kes kõnnivad kiiresti ja haihtuvad silmapiiri taha. Kaovad lettide vahele ning Imre neid kinni ei püüa. Igas väikeses maakonnakaupluses on samamoodi. Pikkade peenikeste jalgadega naised jooksevad ringi ning pirukaleti tagant läheb salajane käik otse Hufu püramiidi alla. Seal saab tasuta lõunamaale. Toimub müstiline teleportatsioon, tihtilugu tõmmatakse ilusaid tõmmusid poisse hoopis siia poole. Sulpsti Dubaisse ja punasena tagasi. Coopis on hapukoosoodukas! Imret aga lõunamaa ei huvita, vähemasti senikaua, kuni pole naist, kellega minna. Minuga ju pole pointi.

Mida me kahekesi Balil või Sansibaril teeksime? Ilmselt ikka tikuks autos ja võtaks aeg-ajalt kohalikust Coopist ampsu. Mõttetu. Imre isegi ei pane letialust auku tähele ning kui poemüüja Tenerifelt tagasi potsatab, lausub:

„Võtaks selle viineripiruka.“

„Üks?“

„Jap.“

Kõrvale üks toredasti läbipaistev Sprite ning kui Imre Rapla Coopi välisukse lahti lükkab, vaatab vastu tihke kuusemets. Pood on selja tagant juba kadunud ning Imre seisab pirukaga üksi keset metsa nagu Fred Jüssi mägra peeru lindistamas. Imre pann ei hüüa tulles, aga selle poole hüütakse. „AEE!“

Imre pann seisab Estonia teatri ees, Solarise ja endise EKA disainiteaduskonna õppehoone vahel. Seal tibatillukesel parklaks asfalteeritud riskülikul, mida Ülemiste vanake juba aastatuhandeid vee alla matta on üritanud. Paraku edutult. Kõlvarti muskel on suurem. Austatud linnaisa sööb kohusetundlikumalt proteiini ning isegi kui Vanake ja Kõlvart käivad sama palju jõusaalis, loeb ennekõike see, mida muul ajal tehakse. Mis on ju ka loogiline? Iga inimene on selle nägu, millele suurima protsendi oma ööpäevast kulutab. Mida teeb, mida sööb, mida joob. Seetõttu näeb Misha välja nagu dattel, Vanake nagu vetikas ja mina nagu Imre auto – kohmetu, 25 aastat vana, natuke unine, ja Tallinn-Tartu ots nõuab tingimata kütsipausi. Ka praegu magan panni kõrvalistmel ja näen unes pealinnas puhkevat paanikat. Nagu teada, jõuab Imre pann sinna, kus peatselt toimub midagi äärmiselt saladuslikku, ja veereb seejärel kurjakuulutatavalt nagu Trooja hobune suurte kahjudega järgmisesse asupaika. Me räägime miljonitest, aga, kurat, kas tõesti Estonias? Imre pann on nagu hüljatud spordikott Solarise parklas. Seda nähes kutsutakse pommirühm koos robotite ja värisevate kätega kohale.

„Kas sinine või punane juhe?“

„Alati mõlemad!“

Sõber jättis Estonia valvelauda Imrelt laenatud musta kikilipsu. Tüüpiline orkestrant. Metsasarv alati olemas, aga proovi saabub lipsu ja viigipüksteta. Hea, et meil on Imre ja tema avatud garderoob. Nüüd on vaja vaid sõidutee turvaliselt ületada, valvekaprouga ühine keel leida ja lips tasku pista. No problem. Imre jaoks pole need erilised väljakutsed. Ta pole tavaline lihtsurelik äpard, kes suudaks frakisabaga prillilaua vahele kinni jääda või kartulit koorides pool näppu küljest saagida.

Ta pole selline. Sellistele on iga ettevõtmine kui surmasuust pääsemine. Iga hommik nagu uus elu. Aga sadagu taevast või pussnuge, Imre teeb mõistlikul ilmel parklas suitsu ning ületab Estonia puiesteed ka siis, kui parasjagu toimub kahekümnene ahelkokkupõrge. Ikka juhtub. Ühe korra. Juhtuks teise, vaevuks ka Imre asjale pilku heitma. Imre teab, et ühe korra peab maailmas kõike juhtuma ning selles pole midagi ebatavalist. Kui Solaris lendaks teist korda õhku, no vot, siis oleks asi pisut kummaline. Ühe korra sai Trump presidentiks, ühe korra kõndis Kristjan Jaak Peterson Tartust jala Riiga, ühe korra võitis Uku Suviste Eesti Laulu... Teine kord on alati viga ja kui tuleb teine, milleks siis juba kolmandat ära hoida? Nii edasi. Kõik asjad, mis ületavad ainujuhtumi staatuse, muutuvad seeriaks, aga elu ju seda ei ületa. Imre näeb ennast eluga võrdsel positsioonil. Teda on üks. Mitte mitu. Niisamuti kõiki nähtuseid. Päris ohtlik oleks end elust kõrgemale seada. Elu on inimese paralleel.

Küsisin Imrelt: millisel viisil võiks sinu auto hävida? Kõige põnevam viis? Olen enda korterist näiteks sama mõelnud ja mulle meeldiks plahvatus. Selline, et istun diivanil ja terve korter plahvatab minu ümbert minema. Viliseb paugu ja leekide saatel mustmiljoniks jupiks. Imre vastas, et müstiline haihtumine. Mida oligi oodata. Ta suudab isegi siis salapäraseks jääda, kui arvan teda läbinisti tundvat. Alati jääb üks ots õhku nagu kõikidel maailma majadel ja puudel ja inimpeadel. Uskumatu kiviaeg, mille tõestuseks sammub Imre kahel jalal Estoniast auto poole. Teeb ei-tea-mitmendat suitsu ja nurga tagant saabub kohalik külamees kahuriga. Seekord väikse ja ümmargusega. Veab kolaka Solarise ette. Annab süütenööri tuld ja kükitab, näpud kõrvades. KÕMM! tuhiseb kuul läbi vanalinna otse Koplisse ja haarab kaasa rahakotte ja päikesepillid. Siis ronib külamees ise kahurisse. KÕMM! lendab mees kauge kaarega üle Tallinna tornide ja unistab, nagu silmad valetaksid. Kujutab ette hoopis teistsugust vaatepilti. Kujutab ette, et Tallinna planeerimata linnaruumi tabab müstiline haihtumine.

Avasin silmad vahetult pärast Riisalat, kus Imre pann sõitis samuti ringi ilma riskita, aga Puuluubil uusi saapaid ei saanud. Küll aga hot dogi ja hääletaja. Pikkade tõrvavärvi juustega kleenukese mehe. Noogutas mulle tagaistmelt, päikesepillid peas. Autos mängis linnuhäälte plaat ja äkki ainult mulle paistis, et Imre üritab salaja kägu imiteerida. Ärkamine käib ruttu ja siis tundub kõik väga kuuu.

Mees ütles enese nimeks Ramones. Meeldiv tutvuda! Olen alati unistanud, et saaksin koos Ramonesega mööda Eestimaad sõita. Küllastada poode ja bensukaid. Lebada rannas ja nii edasi.

Lastel oleks kindlasti väga põnev ja mis saaks olla ilusam kui Ramones mängimas Võsu rannas kohalike vastu võrkpalli. Võibolla ainult Imre nägu, kui linnuhääleplaat hüppab järsult Lahemaa sookurelt Matsalu rääkspardile. See on vapustav!

Ramones ütles, et sõidab kalmistule, mis kõlas täpselt nii, nagu sõidaks ta surma suhu. Imre vähendas kaastundest kiirust ja andis kehahoiakuga meie selgetest plaanidest märku. Pöörasime vasakule. Pilk venis mööda otsatut sirget ja peatus. Mehed tegid surnuaia väravas suitsu. Ilus ilm. Kuulasid metsvintide vestlemist ja muigasid, et kas EKRE punt ikka teab, et metsvint tuleb Eestisse ainult mõneks kuuks peavarju otsima? Mina mõtlesin Ülemiste ummikute ja sellest, kuidas vanad kalmistud panevad inimese suuruse paika. Igale hauaplaadile on kirjutatud üks nimi ning Ülemiste ummikus on igas autos üks inimene. Vanad kalmistud toovad kahe jalaga maa peale ja suunavad pragmaatilisemalt unistama. Suruvad ego alla. Ja mul on hea meel, et kõik need maetud on kuhugi jõudnud, või vähemasti oli neil inimene, kes teadis hauaplaadile aastanumbrid graveerida, vahest ühe tsitaadigi. Pole ühtegi X või Y märki. Pole ühtegi päris vastuseta elu.

Raske raudse ristiga rohtunud platsil puhkab mulle tundmatu Evald Prikk. Sündinud 1920, surnud 2006. No vot. Elas vanaks. Ilmselt ei käinud kuigi palju Tallinnas ning toimetas siinsamas ja ilmselt on hoopis Evaldi lapselapsed need, kes Ülemistes ummikuid tekitavad. Mis tast vanamehest ikka. Tema ajal oli maailm teistsugune ning kindlasti oleks taat samuti autoga viissada meetrit poodi käinud ja nädalas kaks pakki Indoneesiast saabunud pikateralist riisi söönud. Ta lihtsalt elas vael ajal. Nüüd saab vaid hauas oma järglaste üle uhkust tunda ja mõelda, kuidas tema vahvad mehepojad põletavad maailma ja näpistavad naisi tagumikust. Aih! Eih! Uhke tunne! Evald andis poistele rihma ja nüüd annavad nemad edasi. Pojad söimavad laste ees oma naisel näo täis ja siis söimavad pojad edasi.

„Kas kana on uhke, kui ta ära muneb?“

„Ma arvan, et see on tema jaoks loomulik ja pärast munemist on ta lihtsalt kana edasi.“

„Davai. Aga muna on uhke, et ta muneti?“

„Ma arvan, et ta ei mõtle sellele üldse.“

„Davai, okei.“

Enesekaitseks saab alati öelda, et väikeste tegude põhjal ei saa teha järeldusi. Või ikka saab? „Kuule, see tagumikust näpistamine oli nii väike asi...“ Väikesed asjad ei maksa midagi. Siin kalmistul käib nädalas paar-kolm hinge, ehk järelikult pole

seda kalmistut enam vaja? Järvakandi ühissauna kliente loeb kahe käe sõrmedel, milleks ülal pidada? Väikestest asjadest pole mõtet kirjutada. Väike tähendab, et igäüks saab hakkama.

Ramones asetab vanaema hauale küünla ning süütab tahist järgmise sigareti. Imre hoidis vasakut kätt seljal ja valutas. Kohutavalt valutas. Ilmselt istub vales asendis? Või tõmbas ära? Selg võis külma saada. Auto konditsioneer on 24/7 põhjas ning kui korraks istmele nõjatud, jalutab kont üle selgroo. Äkki magas imelikult või on närvid läbi? Täitsa kahju Imrest. Tahaksin lahendusi pakkuda, aga tundub liiga tõsine asi. Ei julge vastutada.

„A see nii väike asi.“

„Fastum geeliga, ah.“

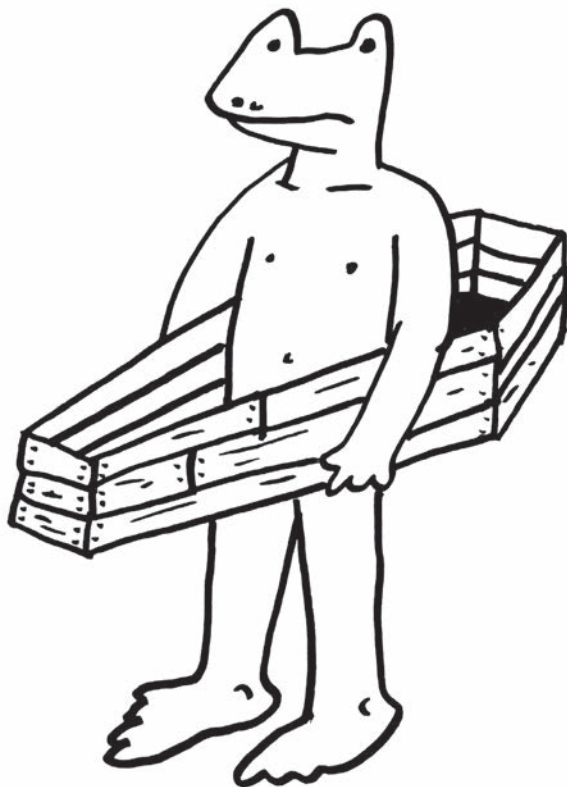
„Ma proovin Fastum geeliga, jah.“

Imre pann ajas hääled sisse ning Ramones otsustas jala edasi minna. Kuhu? Eks elu näitab. Autos panin silmad kinni ning kui avasin, seisime Nautica keskuse ees laiuval triibulisel asfaltpõllul. Ei tea, mida nad siin kasvatavad? Tallinnas on suured põllud, aga väikesed keldrid. Kelle jaoks me seda kõike teeme?

Paavel Häbi

*

Parematel jahimaadel
olles aednik
sest vaid nii saab olla igavesti õnnelik
ilmutavad end ikkagist
tahes-tahtmata
kahel jalal sead
Nad ristivad mu Tagurpidi-Antsuks
sest mu puusärk on pahupidi seljas
Keeran särgi ringi
lootes et nüüd saab rahus lilli kasta
kuid siis tunnen talumatut lehka
justkui keegi oleks juustult vaha maha koorinud
No anna kannatust
puusärk on varastatud kaltsukast
ja mina olen tagurpidi selle sees

*

Inimesed kõnnivad hanereas
kuhu?
ei tea
Rea viimane küsib eelviimaselt:
„Kuhu me läheme?“
ta ei tea ning küsib järgmiselt
Lahti läheb telefonimäng
enne kui küsimus esimeseni jõuab
tuleb ette tupik
Viimasest saab esimene ja esimesest viimane
sõnum pörkub tagasi
ning esimene laseb end maha
Teisest saab esimene

*

Ära lendavad kõik
kõik kes suviti
mulda külvasid

Mida ei näe, seda ei näe

Niklas-Taaniel Schutting

Merilin Paas-Loeza

„Mida silmad ei näe“

Tänapäev, 2021

„Mida silmad ei näe“ on Merilin Paas-Loeza noorteraamat, mis käsitleb kahe väga erineva sotsiaalse taustaga tüdruku sõprust. Hanneli on „heast perest“ pärit tütarlaps, kes pärast ema surma kolib väikelinna, kus sõbruneb Agnesega — koolis tagakiusamise all kannatava ja koduste probleemide küüsis vaevleva tüdrukuga. Kumbki aga ei tea, et Agnese ema aitas kuritöö jälgi varjata mehel, kes oli autoga alla ajanud Hanneli ema. Vaatamata klassikaaslaste pidevale survele hoiab Hanneli tugevasti Agnese poole ning üritab teda kõigest hingest aidata. Selle sõpruse taustal hargnebki tüüpiline melodraama, mis kulgeb vana sissetallatud rada, mida mööda on kulgenud paljud teisedki noorsooromaanid.

Esmalt torkab silma, et kogu lugu on üles ehitatud väga ebatõenäolisele kokkusattumusele ning üks klišee ajab teist taga. Jah, paljud lood algavad kokkusattumusega, aga enamasti on see usutavaks maskeeritud. Siin on aga tegemist puhta konstruktsiooniga: peategelane juhtub kolima just sellesse linna, kus elab tema ema surma põhjustanud autojuht, ning saab juhuslikult sõbraks just selle tütarlapsena, kelle ema aitas mõrvaril asitõendeid peita. Tõenäosus, et niisugune asi võiks ka tegelikult aset leida, on kaduvväike.

Autor ei ole suutnud enda jaoks täpselt kindlaks määrata, millele ta keskenduda tahaks. Kord tundub, nagu oleks lugu leinast ja sellega toime tulemisest, siis jälle on probleemiks koolikiusamine; kord kaldub asi suhtedraamasse, lõpuks aga kisub sootuks kriminaalromaaniks. Ent see on vaid pool häda... noh, ütleme, veerand. Hoopis enam häirib raamatu juures pidev näpuga näitamine. Igal seinal ripub Tšehhovi püss, millest melodraama reeglite kohaselt peab viimases vaatuses ka pauku tulema. Ja tulebki. Kui toas põlevad järelevalveta küünlad, siis võib olla surmkindel, et ilma tulekahjuta asi ei jää. Kui Hanneli ei taha enam klaverit mängida, siis muidugi murrab muusikaõpetaja enne suurt kontserti oma randmeluu.

Kõik tegelased on äärmiselt stereotüüpsed, ilma sügavusmõõtmega. Hanneli ja Agnes on mõlemad armsad, hoolivad ja tublid, vaatamata nende erinevale sotsiaalsele kuuluvusele. Teisedki ei kuku piiridest välja: tüüpilised kiuslikud klassikaaslased, tüüpilised toetavad õpetajad, vanemad jne. Isegi negatiivsed tegelased ei ole huvitavad. Einar on ebamäärane kurikael, kes on halb ainult sellepärast, et ta on halb, Agnese ema aga nõrk ja tahtejõuetu alkohoolik, kuid viimasel hetkel ärkab temagi südametunnistus. Põhimõtteliselt täidab iga tegelane lihtsalt mingit funktsiooni, aga see ei tee neist veel elavaid inimesi. Paljude kohta pole öelda midagi muud, kui et nood on peategelaste vastu kas lahked või kurjad, pikemalt lahata on neid raske, sest neil pole midagi väärtuslikku öelda ei enda ega ümbritseva maailma kohta. Keegi ei arutle kunagi millegi üle, mis pole otseselt looga seotud.

nimõtteliselt
 täidab iga
 tegelane
 tsalt mingit
 unksiooni,
 ja see ei tee
 neist veel
 vaid inimesi.

Stiililiselt on raamat samuti nõrk. Pidevalt tundub, et autori sõnaohtrad kirjeldused ei järgi mitte atmosfääri loomise eesmärki, vaid lihtsalt üritavad venitada lugu teatud pikkuseni. Silma riivavad arvukad sõnakordused („Rongijaamast *üle terve linna* kriiskav vile teatas Tallinna rongi saabumisest ning reisijad valgusid *üle terve linna* laiali.“ (lk 13); „Naine oli *lühikese ajaga* justkui kümme aastat vananenud ning tema silmad olid *lühikese ajaga* auku vajunud.“ (lk 189) [minu rõhutused]) ja keeleprohmakad. Tekst vohab millegipärast just seal, kus seda sugugi tarvis ei ole. Iga kord, kui keegi tänavale astub, saame autorilt väsitavalt pika pajatuse ümbritsevast, ent tähtsad sündmused, mida on kahtlemata raskem kirjeldada, juhtuvad kiiresti või üldse ridade vahel. Näiteks ei oska või ei taha autor kirjeldada Hanneli leina, nii et pärast ühekordset mainimist jääb see teema soiku. Hiljem tuleb see küll taas riivamisi jutuks, kuid rohkem vormitäiteks ja ilma psühholoogilise veenvusega.

Paljudes kohtades näeb dialoog võlts välja, eriti siis, kui Agnes emaga vaidleb. Ka noorte omavahelised jutud ei kõla kuigi veenvalt, vaid jätavad pigem mulje, nagu prooviks keegi välja mõelda, kuidas tänapäeva noored räägivad. Mõnikord langeb autor omaenda loo aukudesse. Näiteks mainib ta, et iga kord, kui Agnese ema joo, keerab Agnes oma toa ukse lukku ning blokeerib selle tooliga. Aga kui Einar tema tuppa hiilib, on uks nagu tellitult lahti. Kas Agnes unustas selle sulgeda? Või hoopis autor? Ning vaatamata sellele, et toas pole elektrit ja õues on kottpime, näevad kõik tegelased ülihästi.

Ent raamatu põhihüda seisneb selles, et autor ei jäta lugeja fantaasiale mingit ruumi — ta ei tunne vihjete, möödaminemise ja vaikimise kunsti. Enam-vähem kõik on sõnadesse valatud, rõhutatud,

kaks korda üle räägitud. Kordagi ei lasta lugejal ise järeldusteni jõuda — ikka ruttab autor pealetükkiva suflöörina temast ette. Loo moraalgi („ära hinda raamatut tema kaane järgi“) on otse välja öeldud, mitte näidatud. Hanneli ei vaja õppetunde selle kohta, et ta ei peaks Agnest hindama tema välimuse ja koduste probleemide järgi. Ei, ta on esimesest hetkest peale 100% mõistev ja hooliv sõber, kes ei tee vigu, kes saab kõigest aru ning keda ei üllata miski. Tõeliselt silmi pööritava panev moment on raamatu lõpus, kus Hanneli võtab loo moraaliga kokku, Agnes aga nendib, et öeldu on väga *deep* (lk 199). Tundub, nagu patsutaks autor iseennast oma jalustrabava sügavmõttelisuse eest õlale.

Ma ei mõista, miks seda raamatut niisugusel kujul üldse tarvis oli. Igal teosel peaks ju olema mingi väärtus ka peale selle, et see on lihtsalt valmis kirjutatud? See ei pannud mind mõtlema, ei rabanud jalust ega teinud midagi, mis oleks väärinud 215 lehekülge hinnalist trükipinda. Paljuski tundub, et raamat oleks vajanud veel mõned korrad ümber kirjutamist. Tegemist on trafaretse noorteraamatuga, mis vist isegi noortele peale ei lähe.

Arvustus pälvil Värske Rõhu kriitikakonkursil Eesti Lastekirjanduse Keskuse eripreemia.

Kuidas noored grafomaanid päriselt kirjutavad?

Loona Riin Kauge

„Grafomaania“

Kirjanike Liidu noortesektsiooni almanahh
Kultuurileht, 2022

„Grafomaania“ on Kirjanike Liidu noortesektsiooni almanahh, mis koondab 30 autori loomingut, igaühelt paar kirjutist. Sektsioon alustas tegutsemist 2021. aasta septembris. Eeskätt koolinoortele mõeldes korraldavad nad kirjanduslikke teemaõhtuid, kohtumisi kirjanikega ning kirjutamistöötubasid, mille viljadeks on ka mitmed luuletused almanahhis. Nii mõnegi autori (nt Reijo Roosi, Emma Lotta Lõhmuse, Kelli Kiipuse) tekstid on varem ilmunud Värskes Rõhus, Müürilehes ja Loomingus, kuid paljudele on „Grafomaania“ debüüdiks.

„Grafomaaniast“ paistab esmajoones silma parateksti suur mahukus: autorite tutvustused, peatoimetaja Emma Lotta Lõhmuse eessõna ning sektsiooni esimese esimehe Reijo Roosi sissejuhatus. Lõhmuse eessõnast aga selgub, et almanahhi fookuseks on siiski tekstid: „...lugegem, sest niimoodi mõtlevad ja kirjutavad noored inimesed päriselt!“ (lk 6) Sama on sõnastanud ka Roos: „Et kirjanike liidu noorte esimesest tegevusaastast jääks järgi midagi käegakatsutavat, püsivat. Ja mis tutvustaks ka eesti noori kirjutajaid, tulevase klassikuid!“ (lk 11) On iseendi tulevasteks klassikuteks nimetamine suurustamine? Eks seda näitab aeg. Ambitsioonid on igal juhul suured ja parateksti toon üpriski manifesteeriv. „Grafomaania“ tõeline eesmärk paistabki olevat end eesti kirjandusväljal kehtestada.

Silmatorikavalt suurt rolli mängib kogumikus ka visuaalne materjal: illustratsioonid ja pildid. Iga kaastöö juures on autori lühike enesetutvustus ja foto, mis võtavad kohati sama palju ruumi kui tekstid ise. Tekib küsimus, kas on pööratud liiga palju tähelepanu kirjanikuks olemisele ning kas seetõttu ei saa tekstid ise enda

eest rääkida. Kohati pärsivad vastuvõttu ka illustratsioonid, kuna need lähtuvad tekstides mainitavatest konkreetsetest esemetest, nähtustest või kujunditest. Kui luuletuses on juttu pulgakommist, käost või kokteilist, kujutab seda ka kõrvalolev joonistus. Hea illustratsioon võiks küll toetada teksti mõistmist, kuid samas jätta ka lugeja kujutlusvõimele piisavalt ruumi.

Enamikus tekstides on peidus tugevad (isiklikud) tundmused, seejuures annab eessõna tooni tervele kogumikule: „Kirjutan-loen, sest tahan pääseda sisse, pääseda lähemale.“ (lk 6) Annabel Agasild mainib oma tutvustuses, et ta „alguses ... kirjutabki endale. Et seda täiesti mõista, mis see tunne siis on“ (lk 81), Sirlis Staub aga ütleb, et „kui kortermajas kell neli öösel pimedusse karjuda ei saa, siis kallab ta oma ülevoolavad tunded luuletustesse“ (lk 91). Seega on olulisel kohal mina-positsioon ja enesekeskne vaade maailmale. Läbivalt on lüüriline mina autorile lähedane ja rollimängu leidub tekstides vähe. Tundeskaalal domineerib melanhoolia või „Z-põlvkonnale omane elus olemise äng“ (lk 77), mille saatjateks on üksindus-tunne, igatsus läheduse järele ja lapseeast välja-kasvamise nostalgia. Ehkki kogumikus on esindatud mitmed erinevad stiilid, joonistuvad siiski välja kaks põhilist, mis üksteisele vastanduvad: valdab depressiivne-individualistlik, pea-et-võigas kirjutus-laad, mis ei karda rääkida ka tabuteemadest (nt vaimsest tervisest, alkoholi tarvitamisest, suitsetamisest, vägivallast); seda tasakaalustab aga mahedam väljendusviis, kus on esil lihtsus, selgus, inimlikkus, ilu ja loodustunnetus.

Seejuures ei õnnestu autoritel emotsiooni alati veenvalt edasi anda: napib poeetilist tundlikkust ja sõnastus on konarlik. Tuleb ette ka seda, et fookus on vaid ühel kujundil, mis peaks tervet teksti kandma, kuid mis üleselgitamise ja kordamise või just vastupidi, arusaamatuks jäämise tõttu tööle ei hakka. Silma kriipisid ka klišeed, eriti armastus- või armuvaluluuletustes, mida leidub kogus ohtralt: „unes või ilmsi“, „mina su kägu“ (lk 39), „ta oli mu mai / ta oli mu kevad“ (lk 70).

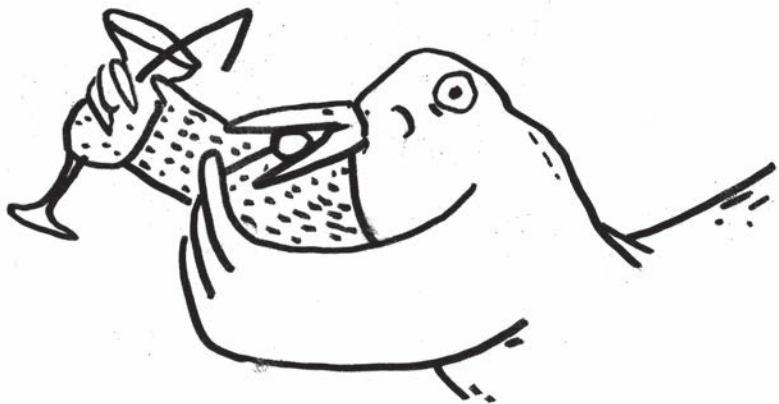
Nagu nüüdisluulele kohane, kirjutab „Grafomaania“ luuletaja vabavärssi ning teksti põhiliseks rütmistajaks on siire. Riimimaailmas orienteerutakse julgelt. Silma paistsid nii mõnedki sise- ja irdriimilahendustega luuletused, samuti mängitakse rõhkude ja silbiarvudega, nagu Nadežda Tjuska „Aster“ (lk 57) ja mustikas maasi „Armastusest“ (lk 77). Kuid need on pigem erandlikud näited. Mitmed luuletused tuginevad lõppriimile ning levinumad asendipaigutused on paaris- ja ristriimid. Vahepeal ajasid kulmu kortsu liiga lihtsad või tihti

Läbivalt on lüüriline mi autorile läh dane ja roll mängu leid tekstides vä

kasutatavad riimipaarid, nagu näiteks verd-merd (lk 32), laev-vaev (lk 89), mis mõjuvad kulunult ja võivad muuta teksti tahtmatult naljakaks, kui neid just meelega paroodiliselt ei kasutata. Nii mõjuvad read „joon oma musta kohvi / taimse piimaga / maise piinaga“ (lk 16) koomiliselt, kuigi paistab, et ülejäänud tekstil naljategemise taotlust ei ole. Riimitundlikkuse puudumine võib muuta muidu pihtimuslik-melanhoolse teksti tõsiseltvõetamatuks.

Huvitav on jälgida Tallinna Kirjanike maja ruumide kohalolu tekstides, kusjuures just need paistavad olevat kogumiku kõige õnnestunud luuletused. Emma Lotta Lõhmuse pealkirjata luuletus (lk 64) ja kõik Reijo Roosi neli luuletust on osanud hästi tabada kohatunnetuse, kokkutulemise kentsakuse ja inimese sise- ning välismaailma vahelise pinget. Kirjanike maja kõrval on tekstide aluseks ka reaalsed isikud või viited teistele teostele: Helena Tääkeri kolm luuletust põhinevad kirjandusteostel, üks tekst on pühendatud Olev Subbile, leidub ka Liisa Mudisti kordav-kõlalise luule järgija, toetatakse „Suve“ filmile ja Oskar Lutsu Tootsi-lugudele ning lugeda saab ka antiigihõngulist oodi Aphroditele. Teistest tekstidest või isikutest tõukumine annab autorile värsked ideid ja julgust ning ka lugejal on põnev seoseid leida.

Grafomaania tähendab tugevat tungi kirjutada. Seejuures nüansiga, et tulemus on rohkemõnaline ning sisutühi. Kuigi koostaja üritab eessõnas kehtestada, et pealkirjaga on mõeldud rohkem midagi vee voolamise või eiramatu tungi sarnast, kipub tekstide varieeruvat taset arvesse võttes siiski ka nüanss mängu tulema. Kui on endale juba selline nimi võetud, siis võib-olla ei peakski seda häbenema ega eitama. Olgem siis noored grafomaanid! Palju kirjutades, tagasisidet saades, kuid kindlasti ka lugedes areneb ajapikku asjatundlikkus.

Käsi peseb kätt ehk Loodusel pole enam põske, mida ette pöörata

Rasmus Kuningas

Lucy Jones

„Paradiisi kaotades“

Puänt, 2022

Tõlkinud Johanna Taiger

Raamatu kättevõtmisel tervitab mind tollimees Rousseau naivistlikus stiilis kaanekujundus: tihedad sõnajalapuhmad ja troopilised puud, kaunistatud erkkollaste õitega, roheluses peidavad end veel mõned ahvipärdikud. Ainult tiiger oleks justkui puudu, aga võib-olla on ta juba salaküttide, metsaraadajate, õlipalmiistanduste või muu inimtegevuse tagajärjel väljasuremisele määratud. Millal kaovad pildilt pärdikud? Millal puud ja sõnajalad ja roheline värv? Me oleme kaotamas loodust ja tema mitmekesisust, kuid selle kõige juures kaotame üha enam ka iseend.

Lucy Jonesi „Paradiisi kaotades“ tuumaks ongi just see idee: loodus ning inimese vaimne tervis on tihedalt seotud.

See, et loodusel on heaolule positiivne mõju, pole mingi uudis. Ühiskonnaelus on vägagi häälekas diskursus, mis püüab rahvast liikuma suunata, eriti värskes õhus ja roheluses – põhjendusega, et liikumine on tervisele kasulik ja võib-olla isegi veidi trendikas. Selles, et inimtegevuse mõjul on kadumas ja juba kadunud ökoloogiline mitmekesisus ja et industriaalkapitalistliku edule ja tarbimisele suunatud ühiskonnaga kaasneb eluslooduse süstemaatiline hävitamine, pole samuti midagi üllatavat. Kuid millegipärast on niivõrd kerge sellest mööda vaadata, jätkata tavapärasel viisil, võib-olla mõnikord kohvikusse isiklik kohvitops kaasa võtta. See kollektiivne amneesia, mida Lucy Jones oma raamatus rõhutab ja mis avaldub kiires elutempos, sotsiaalmeedia ülekasutamises, inimvaenulikus töökultuuris ja mugavas tehnoloogias, lahutab meid loodusest ja hoiab sellest eemal.

E
väl

„Paradiisi kaotades“ lähtubki väitest, et inimkond on loodusest eemaldumas: suurem osa rahvastikust elab linnades (olgu mainitud, et Jones toetub peaaegselt Suurbritannia kontekstile, kuid paljud väited pädevad ka Eestis ja mujal maailmas), mille elanikud ägavad stressi, ärevuse, õhu- ja helireostuse ning asfalteeritud väljade käes. Üha enam lapsi ja noori viibib õues ja looduses väga vähe aega: tavaline marsruut on kodu-kool-kodu, millest suur osa veedetakse ka mingi ekraani ette naelutatuna. Ka Eestis on laste ja noorukite liikumisharrastuste ja tervise probleem viimastel aastatel teemaks olnud.⁴ Täiskasvanudki elavad kujundlikult öeldes kastides: maja, auto, kontor, arvuti jne. Loodusest eemaldumisel on halvenenud aga meie kõigi tervis.

Raamat on välja kasvanud autori enda võitlusest depressiooni, alkoholi ja uimastitega. Jones pani tähele, et looduse olemasolu või puudumine mõjutas otseselt tema vaimset heaolu: näiteks nii lihtne asi nagu puu korteriakna taga kujundas autori meeleolu, ning kui remondi tõttu vaade puule kadus, viis see lõpuks teatava vaimse kriisini. Oma kogemustest ajendatuna asuski Jones lähemalt uurima, millised tagajärjed võivad olla sellel, kui inimene kaotab kontakti loodusega.

Lähenesin teosele teatava ettevaatlikkusega, sest esiti ei võinud olla kindel, kas tegu on tõsiseltvõetava teksti või hoopis spirituaalse „ökoibaga“ (tõsiseltvõetavat kirjandust vaimsuse teemadel ringleb lihtsalt vähe). Õnneks on Jones viidanud ohtralt erinevate autorite tõsiseltvõetavatele teadusuurimustele. Seejuures ei ole „Paradiisi kaotades“ akadeemiline tekst, sugugi mitte. Pigem kujuneb teoses välja hea dünaamika Jonesi enda üdini isikliku kogemuse, eripalgeliste intervjuude ja teaduslike materjalide vahel.

Julgen väita, et raamatu tugevaim külg ongi Lucy Jonesi mõtted ja kogemused, seejuures muudab lugemise eriliselt nauditavaks autori keelekasutus. Isiklikust kogemusest lähtuvad tekstijupid on ülevoolavalt soojad ja kohati poeetilised, eriti looduskirjeldused, mida on autor raamatusse tõepoolest ohtralt sisse pikkinud. Kindlasti tuleb kiita teose tõlkijat Johanna Taigerit, kes on suutnud kogu teksti mõnusasse eesti keelde panna. Eriline tänu väljendi „muda-mahlakas ja lombi-lopsakas“ eest! Juba ainuüksi see väljend paneb tahtma kohe ise õue, parki või sootuks metsa vahele jalutama minna, et vaadelda maailma läbi samasuguse hämmastuse, lapselikkuse ja

Eriline tänu
väljendi „muda-
mahlakas
ja lombi-
lopsakas“
eest!

romantikaga. Isikliku lähenemise kaudu toob Jones probleemistiku lugejale palju lähemale, muudab inimese ja looduse vahelised suhted hoomatavaks ja arusaadavaks ning selgitab mõistetavalt teadust, mis selle kõige taga peitub.

Nagu paljud teised populaarteaduslikud teosed, järgib ka „Paradiisi kaotades“ loogilist struktuuri, mis aga kohati end kordama hakkab. Teos toetub suuremas osas näidetele nagu „need inimesed siin viibivad looduses ja neil on sellest tingituna hea olla, mida tõendab see uurimus nende teadlaste poolt, kuid neil inimestel siin teises kohas on sellised mured ja ka nemad tunnevad end tänu looduses askeldamisele hästi, mida näitavad need teaduskatsed“. Samas teevadki just näidete ja väidete osakaalude suhe ja põhjalikud tõendusmaterjalid raamatu veenvaks.

Jonesi teosele iseloomulik hoiak, et viga on süsteemis ja süsteem ise peab muutuma, mõjub värskendavalt. Suhtumine, et igaüks saab looduse hoidmiseks midagi ära teha, on tore ja optimistlik, aga kui ühiskondlik suundumus kasumile ja tootlikkusele ei muutu, on ka loodus suure tõenäosusega hukule määratud. Jones pakub välja rea lahendusi, mis inimeste suhtumist muuta võiksid, alustades mõtestatumast looduskasvatusest lastele-täiskasvanutele ning teiste liikide heaolule suunatud linnaplaneerimisest kuni poliitiliste ja majanduslike süsteemide kohandamiseni looduskeskkonna vajadustele vastavaks. See viimane tähendaks nihet inimkeskselt mõtlemiselt ökoloogilisele – nimelt tundub, et inimene elab endiselt keskaegse redeli mudeli

järgi, kus tema on kõige tipus ja ülejäänud seltskond madalamatele astmetele tõugatud. Elementaarseks peab muutuma võrgustikuline mõtlemine, inimene mõtestagu enda positsiooni alati suhtes taimede, loomade, putukate ja kõigi teistega. Oma üksikul redeliastmel on inimene ära lõigatud keskkonnast ja teistest liikidest, kellega ta on tuhandeid aastaid kõrvuti elanud. Selle lõhe tõttu on kannatanud nii loodus kui ka inimese tervis.

Jones ei ürita väita, nagu oleks loodus imeravim kõikide vaimsete hädade vastu, kuid ta näitab, et tihtipeale pakub looduses viibimine võimalust endaga tegeleda, kohta, mille taustal enda muresid peegeldada. Näiteks kirjutab ta ühest vananemist kartnud naisest, kes suutis leida mõttelise paralleeli enda ja võimsate vanade puude vahel, mõistes, et nii nagu metsas, on ka ühiskonnas hinnalised kogemuste ja teadmistega inimesed. Jones kirjutab ka

Jonesi teose
iseloomulik
hoiak, et viga
on süsteemis
ja süsteem
ise peab
muutuma
mõjub
värskendava

loodusteraapiast, mida tavameditsiinis üha enam rakendatakse (nt Jaapanis kirjutatakse patsientidele välja lihtsalt „looduses jalutamist“). Samuti räägib ta lastele mõeldud looduskoolidest, aiatööde mõjust vaimsele tervisele, isegi kinnipeetavatest — kõigil neil juhtudel ilmneb loodusega kontaktis olemise positiivne toime. Käte mullaseks tegemine, taimede kasvatamine, elu rütmide tähele panemine — selles kõiges tundub tõepoolest olevat midagi meditatiivset. Eesti rahva, kultuuri ja mütoloogia kontekstis käsitleb tegelikult samu asju Valdur Mikita, seda muidugi eesti lugejale kordades sügavamale hingekurdude vahele pugedes. Jonesi tekst on küllaltki universaalne, aga näib, et kuna Mikita tekstidest aru saamiseks, keele ja maastike omavaheliste seoste ja koduõuel lagunevate kuurilogudike mõistmiseks tuleb tunda teatud kultuurikoodi, mingit veidrat eestlaseks olemise teadmust, võib Mikita mõtetel eesti lugeja jaoks olla veelgi isiklikum ja kultuurispetsiifiline tähendus. Ka Jonesi lähenemine on isiklik, aga suunatud palju laiemale publikule.

Jones hoiatab meid morni tuleviku eest samamoodi nagu Rachel Carson oma raamatus „Hääletu kevad“ eelmise sajandi keskpaigas. Ühiskond vajab selliseid äratajaid ja on suur rõõm, et neid kuuleb ja näeb üha enam — näiteks raamatutes ja filmides, kuid loomulikult ka meeleavaldustel —, isegi kui ühiskonna raputamiseks on vaja virutada purgitäis suppi vastu van Goghi taiest. „Paradiisi kaotades“ on ühest küljest uurimus eluslooduse mõjudest inimese psüühikale, teisest küljest kriitika praeguse majandusliku ja sotsiokultuurilise süsteemi pihta.

Ehk on inimkond lõpuks valmis suureks kasvama? Praegune olukord meenutab Lucy Jonesi sõnul teismelise tüdruku suhet oma emaga: „Sõge rapsimine julmade sõnadega ja paukuvad ukсед ja ilmselge harmoonia puudumine.“ (lk 234) Ehk suudame varsti emaga ära leppida ning loodusega käsikäes elama asuda.

Kuidas teha kliimateadust ja -poliitikat?

Johan Haldna

Bruno Latour

„Kuhu maanduda? Kuidas orienteeruda poliitikas”

Eesti Kunstiakadeemia Kirjastus, 2021

Tõlkinud Mart Kangur

Nagu räägiks suguvõsa kokkutulekul veidra õppejõust onuga, kes millegipärast näeb minus tulevast akadeemikut ning tunneb endal kohustust mind harida. Harida mis asjus? Suguvõsa kokkutulekule kohaselt: natukene kõiges. See on lühim ja (esmapilgul) halvamaigulisim kokkuvõtte, mille oskan teha Bruno Latouri eelviimaseks jäänud raamatust „Kuhu maanduda? Kuidas orienteeruda poliitikas“. Ka raamatu pealkiri näib mu lühimat kokkuvõtet toetavat: Latouri nime teadmata on raske aimata, millest see võiks rääkida. „Poiss, raisk, ma õpetan sulle, kuidas poliitikas orienteeruda...” — „Jah, onu Bruno.“ Pealegi on kogu raamatu maht ainult 107 lehekülge. Kuid selles tundes on peidus kolm argumenti, millest tahan pikemalt kirjutada: (1) kliimapolitiika ei kuulu majandusteadlastele ega taristuministritele; (2) kliimateadus ei kuulu teadlastele; (3) kliimast kõnelemine *peabki olema* äärmiselt laialivalguv ehk kõikehõlmav üritus.

Raamatu esimesel leheküljel võtab Latour teose raamistiku kokku nii:

„1990. aastate alguses, kohe pärast võitu kommunismi üle, mida sümboliseeris Berliini müüri langemine ja millega paljude arvates ajalugu lõppes, algas vargsi üks teine ajalugu.

Seda ajalugu iseloomustas esmalt niinimetatud deregulatsioon, mis on andnud sõnale „globaliseerumine” üha halvema kõla; aga ta märgib ka kõikjal plahvatuslikult süvenema hakkavat ebavõrdsust; ja lõpuks — mida rõhutatakse harvemini — ka seda, et sel ajal asuti süstemaatilisel kliimamuutusi eitama. („Kliimat“ mõistame siin väga laias tähenduses, nimelt inimeste suhetena oma eksistentsi materiaalsete tingimustega.)“ (lk 7)

Latour soovib need kolm nähtust (deregulatsiooni ehk heaoluriigi lammutamise, ebavõrdsuse peadpööritava kasvu ja kliimaeituse) kokku tuua, et pakkuda välja lahendus mõistatusele, miks keegi pole kliimamuutustega rahuldavalt tegeleda suutnud. Miks pole ükski valitsus reaalteadlaste manitsemisest ja avalikust arvamusest hoolimata keskkonnaprobleemidele jätkusuutlikke lahendusi leidnud? Sellele ebaoriginalsele küsimusele leiab Latour originaalse vastuse. Ta väidab, et kaasaegset poliitilist mudelit valitseb kaks „atraktorit“, nn Globaalsus ehk üleilmastumine, ning Lokaalsus ehk sulgumine või konservatiivne kohalikkus. Seejuures viib mõlema atraktori poole nii parem- kui vasakpoolseid teid. Julgen Eesti näitel väita, et nii Reformierakond kui Sotsiaaldemokraadid on suunaga Globaalse poole, kuid vastavalt parem- ning vasakpoolsetel radadel, samas kui EKRE on suunaga Lokaalse poole, segades majanduslikku vasakpoolsust parempoolsete väärtustega. Ajalugu on niisiis Latouri keskne mõiste, mille abil mõista nn Uut Kliimarežiimi,¹ mille mõju all tänapäeva inimesed ja institutsioonid tahtmatult, kuid vältimatult eksisteerivad. Latour nimelt väidab, et Uus Kliimarežiim loob kolmanda atraktori, mida ei ole võimalik paigutada praeguse poliitilise mudeli ajavektorile. See atraktor, mille ta nimetab „Maisuseks“, paigutub seevastu ajalukku, mis *ristub* olemasoleva poliitilise vektoriga. Mis on Maisuses teistmoodi? Tähtsaim erinevus seisneb poliitiliste tegutsejate piiritlemises, sest Maisus hõlmab inimeste kõrval ka kõiki teisi eluvorme, nendevahelisi süsteeme ja territooriume. Enim rõhku paneb Latour just territooriumile: „Maisus ei ole enam inimtegevuse raam, kuna ta *võtab sellest osa* [...] Ruumist on saanud mäslev ajalugu, kus meie osaleme kõrvu teistega, reageerides teistele reaktsioonidele.“ (lk 44) Tähtsaim muutus, mille kliimapoliitika peab lähitulevikus läbi tegema, on Latouri sõnul seega ajaloo ümbersuunistamine, tuleviku kui abstraktse mõiste (mitte konkreetse nägemuse) radikaalne ümberdefineerimine. Teisisõnu väidab ta, et ajaloo kaasaegne vorm (mitte sisu) on jätkusuutliku kliimapoliitika võimatuks muutnud.

Kahtlemata on see kokkuvõtte teose seisukohtadest ülelihtsustatud ja samas liiga keeruliselt sõnastatud; Latour esitleb oma seisukohti ladusalt arusaadavas keeles, lisades selgitavaid jooniseid. Tema väidete tõele vastavuse või mõistlikkuse üle otsustagu lugeja. Panin need kokkuvõtlikult kirja, et pöörduda teose kahe põhiargumendi juurde:

1 „Režiimi“ mitmene tähendus on siinkohal võtmeks: ühest küljest tähistab see „riigikorda või valitsemisviisi“, teisest küljest „looduslike tegurite mõjumise või avaldumise rütmi“ (EKSS).

Maisus
hõlmab
inimeste
kõrval ka kõiki
teisi eluvorme,
nendevahelisi
süsteeme ja
territooriume.

- (1) kliimapoliitika ei kuulu majandusteadlastele ega taristuministritele;
 (2) kliimateadus ei kuulu teadlastele.

Latouri kliimadefinitsioon ei lase mõelda kliimamuutusest tuttavalt moel ehk kui probleemist, mis hõlmab peamiselt poliitikuid, (majandus)teadlasi ja/või tarbimisharjumusi. Tema arusaam kliimast kui „inimeste suhetest oma eksistentsi materiaalsete tingimustega“ läheneb rohkem Margaret Atwoodi väitele: „See pole kliimamuutus — see on kõige muutus.“²

Latour põlastab neid, kes „uhkeldavad sellega, et on jäänud [kliimaküsimustes] „ratsionaalseteks mõtlejateks““ (lk 28). Ta süüdistab ratsionaalseid mõtlejaid selles, et nad „usuvad jätkuvalt, et faktid räägivad iseenda eest, ilma ühise maailma ja institutsioonideta, ilma avaliku eluta, ja et rumal rahvas tuleb lihtsalt vanasse heasse tahvliga klassiruumi rehkendust tegema panna, et mõistus lõpuks võidule pääseks“ (lk 28). Seda süüdistust toetab Latouri mõttemaailma alustala, veendumus, et faktid ei püsi püsti omal jõul, ilma toetuseta. „Faktid olid faktid — täpses tähenduses — sest nad olid fäbritseeritud — tähendab, et nad kerkisid esile tehislises olukordades.“³ Ta ei väida, et faktide tõelevastavust tuleks kuidagi küsimuse alla seada, vaid ütleb, et need tekivad ja avalduvad tehislises olukordades: laborites, teoreetilises raamistikus, teadlase seatud hüpoteesis, kuid ka keskkonnas, kus inimene selle faktiga kohtub. Faktidest kõneldes on kasulik seda spetsiifilist tehislikku olukorda mitte unustada. Teisisõnu, universaalseid fakte ei eksisteeri. Eksisteerivad ainult spetsiifilised faktid, mille tõelevastavus sõltub muuhulgas institutsioonide ja inimeste võrgustikust, kes seda fakti toetab või ülal hoiab. Latouri jaoks on ka kolm poliitilist atraktorit, Globaalsus, Lokaalsus ja Maisus, osaks sellest võrgustikust ning ka neil on võim spetsiifilisi fakte ülistada või toetada ja teisi ümber lükata või tühistada: „1990ndate alguses investeeris korporatsioon Exxon Mobil, olles täiesti teadlik kliimamuutuse ohtudest ja olles viimaste kohta avaldanud suurepäraseid teadusartikleid, massiivselt korruga nii pöörasesse naftapuurimisse kui ka sama pöörasesse kampaaniasse, mis ohu olemasolu eitab,“ lisab Latour (lk 23). Minu käsitluse kontekstis on oluline just asjaolu, et pöörane naftapuurimine — see Globaalseim tegevus — ning pöörane faktikampaania käisid

Faktidest
 kõneldes on
 kasulik seda
 spetsiifilist
 tehislikku
 olukorda mitte
 unustada

² „It’s not climate change — it’s everything change.“

Vt medium.com/matter/it-s-not-climate-change-it-s-everything-change-8fd9aa671804

License ID: 00237906119

³ „Facts were facts — meaning exact — because they were fabricated — meaning that they emerged out of artificial situations.“ (Bruno Latour. „Reassembling the Social: An Introduction to Actor–Network Theory“ — Oxford: Oxford University Press, 2005, lk 90.)

käsikäes. Justkui Globaalsel aktraktoril endal oleks võim faktide üle.

Ühesõnaga: faktid ei tööta alati ja igal pool. „Olukord ei ole just julgustav. Mida teha? *Ennekõike kirjeldada*. Võimatu on tegutseda poliitiliselt ilma arvele võtmata, kaardistamata, sentimeeter sentimeetri haaval ära mõõtmata iga olendit, iga inimest, kes moodustavad meie jaoks Maisuse.“ (lk 95) Selle ja järgnevate lõikude juures köidab mind Latouri arusaam kirjeldamisest kui vältimatult teaduslikust ja poliitilisest tegevusest. Latour on ka mujal avaldanud arvamust, et sotsioloogid võiksid seletamise asemel tegeleda võimalikult täpse kirjeldamisega, lisades, et „kui kirjeldus vajab endiselt seletust, tähendab see, et on tegu halva kirjeldusega.“⁴ Mind köidab eelkõige see, et kirjeldamine kui tegevus on avatud igaühele, kes tahab sellest osa võtta, amatööridest spetsialistideni, ja sünnib eelkõige huvist või kirest. Et igal asjaarmastajal on õigus midagi oma kaasmaalaste (mitte riiklike, vaid Maiste) kohta öelda. Meenub mu vanaema, kes on teinud aastaid statistikat Tallinn-Tartu maantee ääres leiduvate kurepesade arvukuse kohta, et bussisõidu ajal aega veeta. Kuid meenub ka ameerika ornitoloog Margaret Morse Nice, kes pärast bakalaureust psühholoogias ning magistrtrit bioloogias jättis akadeemilise karjääri pooleli, et pühenduda abikaasa ja ema rollile. Pikalt kestnud koduse elu ajal pani Nice aga koduhoovil toimetavate lindude territoriaalse tegevuse kohta kirja väga põhjalikke tähelepanekuid, mis on Vinciane Despret' sõnul osutunud kaasaegse ornitoloogia jaoks hindamatuks,⁵ ning nende poliitilisust on tänapäeval nii feministlikus kui keskkondlikus mõttes küllalt raske eirata.

4 „If a description remains in need of an explanation, it means that it is a bad description.“ („Reassembling the Social: An Introduction to Actor—Network Theory“, lk 137.)

5 Vinciane Despret. „Living as a Bird“ — Cambridge: Polity Press, 2022, lk 38..

📖 RAAMATUSOOVITUSED

Kristjan Haljak

Mul on alati hea meel, kui sõber mõnda raamatut soovitab. Muidugi on mõnus lugeda juhuslikult, haarata raamatupoest, antikvariaadist või tuttava riiulist midagi tundmatut, sukelduda võõraste piltide, keele ja ideede sisse ilma vähimagi suuniseta. Ometi peitub ka näilikult loogiliste soovitude taga mingi kummaline, tavapärast põhjuslikkust eirav sünkroonsus. Miks peab ta mulle just täna just nimelt selle suuna kätte andma? Sattumus on, nagu ikka, tähenduslik.

Jaan Kaplinski

„Kaks päikest. Teistmoodi muinaslood“

Tänapäev, 2005

Muinasjutud võivad olla üsnagi ideaalne sürrealistlik proosa. Aga muidugi ei pruugi – mõnikord satuvad otsijale ette igavad, lahjad, läänelikus naturalismis äranämmutatud, tühjaks pigistatud ja igasugusest psüühilisest vabadusest kuivaks väänatud moraalijutud. „Kahe päikse“ puhul seda muret pole – ja just seepärast on see ka olnud üks minu ja mu poja lemmikraamatuid. Kaplinski on oma maitse järgi välja valinud ja heas eesti keeles ümber jutustanud valimiku maailma eri paigust pärit jutte, pöörates siinsete lugejate valgustamiseks tähelepanu ka Aafrika, Ameerika ja Okeania pärimusele. Sündmuste käik on tihti tavaloojika seisukohast vaadatuna kummastav, müütiline algaeg kumab läbi nagu unes, andes lugejagi argipäevale hädavajaliku sürreaalse mõõtme. Kas sina tead, kes on To Konokonolmor? Loe, ja saad teada.

Vaino Vahing

„Sina“

„Loomingu“ raamatukogu nr 15, 1973

Paar aastat tagasi küsis elukaaslane mu käest, milliseid eesti proosaautoreid peaks välismaalastele tutvustama. Vastasin hoobilt: Vaino Vahing ja Jüri Ehilvest. Naine hakkas naerma, eks naersin ka – takkajärgi mõeldes on see naer tähenduslik. Muidugi võiksin soovitada Vahingult ka midagi muud, aga küllap on „Sina“ alustuseks hea küll, just paraja suurusega tükk – tihke nagu verikäkk või Maroko hašiš, intensiivne, valus, pingestatud. Kuidas tulla toime, kui üksinda ei saa, aga koos on hirmus. Üks võimalik *Seelenleben* on siin lugeja ees alasti kistud – ma ei tea, kas seda lugedes hakkab kergem,

aga ma ei eita selle võimalikkust. Tööde, hullu armastuse ja pideva psüühilise rahutuse üleskirjutus on igatahes mõjus. „Seisan keset õue, vaatan juba pikemat aega magistraalil sagivaid heinalisi, aga midagi ei juhtu. Taevas ei lähe pilve, äikest ei lähene; mind valdab õudus. Suur seesmine pinge on mind paigale naelutanud. See olekski nagu lõpparve mu kolmekümne kolme aastasele elule...“ (lk 44).

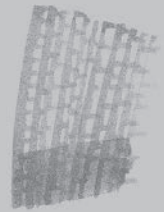
Jaan Oks

„Otsija metsas“

Ilmamaa, 2003

Jaan Oks on väga rikas. Võib-olla ei anna ta ennast tänapäeva lugejale kohe kätte, võib-olla annab ta ennast just nimelt tänapäeva lugejale kätte. Eriti tugeva tungilise laenguga on lühiproosa: „Emased“, „Nimetu elajas“, „Tume inimeselaps“. Siin on Eros ja Thanatos, siin on sugude piire ületav seksuaalsus, panpsüühiline pidu, kus piirid *mina* ja maailma vahel lahustuvad, identiteet pudeneb ja ümber tumeda, tühja tuuma käib teadvuse vool nagu ihar kass ümber teadagi mille. *Fin de siècle*'i dekadentlik vaim on elus, mida rohkem Oksa lugeda, seda elusamaks see saab. Lõppeks ilmub ka tema „küla-juttudes“ varjatuna alatiselt kohalolev müstika. See on ekstaatiline proosaluule, mis transkribeerib üht väga erilist sisemist kogemust, milles kristlikud atribuudid täidavad üksnes käepärase butafooria rolli. Misogüünia ja üleüldine inimestepõlgus on kohati pelutav – aga see, mis selle tagant läbi paistma hakkab, on kirkas kui alkeemikute must päikene, ülevoolav, pidetuses veetlev, ja võib-olla veel enam pelutav: „Ja siin on rõõmude tumedad templid täis magususi kõikide elavate ühisest tungist, kus paksult pühaduste lademed enne ja pärast upuvad, kus saladuste ookeanid linnust inimeseni merekala munast aeglase kaamelini tuksatavad, ennast poovad ja värisevad.“ (lk 245)

Jaan Oks

Otsija Metsas

INO
ING
GNA

00 AUTORID

Reijo Roos (20):
„tõmbasin myyrilehte fillist kui yftlesin et olen näitleja ja nad trykkisid selle ära“

Mona Tärk (25):
„Kokkuseadmine, kõnetavused, kuulatamised, kütmine. Iga teine mõte: kas filosoof tohib nii mõelda? Iga teine lause: kas see on sõna antud keeles?“

Mari-Liis Määrsepp (31):
„Mulle meeldib kirjutada, esineda, bussijuhte jälgida, kutsikate hingeõhk ja siidist padjapüürid. Kõigest sellest tuleb juttu ka minu päevikus.“

Greta Võsu (21): 00 - e
Markus Laanoja (21),
Piret Tänavä (22),
loe lühiiintervjuud lk 62.

Aaro Sakari (29):
„Paar aastat tagasi kirjutasin märkmikusse lause: kväär, õrnake, veereb. Umbes samal ajal mõtlesin välja ühe keelelise olendi, sooisiku, kellest kirjutama hakkasin. Sooisik hakkas mind viima kohtadesse, kuhu ma polnud kirjutades varem välja jõudnud.“

Kaarna Tuomenvirta (34):
„Minu jaoks tähendab kväärilus soo, seksuaalsuse ja poliitiliste piiride hämardamist. Püüan sedasama teha selle tekstiga.“

Atte Koskinen (25)
on soome luuletaja, kriitik ja kirjandusajakirja Tuli & Savu toimetaja. Ta õpib Helsingi ülikoolis filosoofiat. „Pilgelisus“ on tema esikkogu.

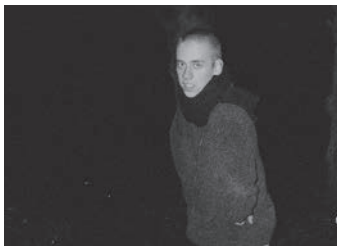
Hanna Storm (37)
on Turus elav kirjandusteaduse doktorikraadiga luuletaja ja *performance*-kunstnik, kellel on ilmunud kaks luulekogu. Esimene raamat „kutsun end külla“ („kutsun itseni küllään“, 2018) puudutab identiteedi kujunemise, nooruse ja linna-ruumi teemasid, teine luulekogu „Kanoon hoiustamisest ületalve“ („Kanoonit säilyttämisestä talven yli“, 2020) käsitleb tundmatuid ohte, isa ja lapse suhet ning *Wanderlust*'i. Augustis ilmub tema kolmas luulekogu „Silittaksin teda natuke“ („Silittäisinkö häntä vähän“), mille keskmes on kahest inimesest ja koerast koosnev ebakonventsionaalne perekond.

Rasmus Kuningas (21):
„Vikerkestale ilmub veateade: „Enesetuvastamine tekitas eksistentsiaalse kriisi.““

Niklas-Taaniel Schutting (24)
on kriitiline mõtleja.

Johan Haldna (23):
„Otsin Priit Pärna kontakti. Kui kellelgi on, siis palun saatke johanhaldna@gmail.com.“

Janika Läänemets (32)
otsib õiget sõna.

Anna Birgitta Pöder (20)
on.

Loona Riin Kauge (22):
„ja me jõime teed ja söime kooke ja tegime sohki“

Ekke Janisk (23):
„Ma olen see, kes korjab aastavahetusel kõik teie pudenenud truismid ja poolikud mõtted bussipeatustest ning parklatest kokku, et need kevadel korralikult kasvuhoonesse kasvama panna. Siis on ka järgmistel jõuludel piisavalt kumisevaid sõnu, mida pere keskel poetada või linnas joovastunult loopida.“

Anastassia Kuznetsova (15),
loe lühiintervjuud lk 14.

e. g. s. (21)
loe lühiintervjuud lk 10.

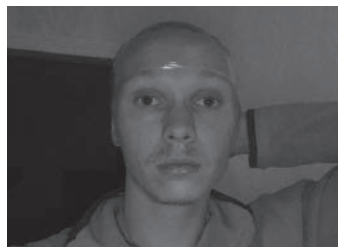
Mia Raud (17)
on tehtud nartsissist ja lapsetoetusest (noorust kaitsev süütuse veri saab otsa).

Liisi Iling (32):
„Õpin Tallinna Ülikoolis eesti filoloogiat. Vaba aega veedan luuletades. Vahel maalin, aga see on saladus, sest ma üldse ei oska. Ma vihkan sõna „viha“ kasutamist ning armastan merd ja madusid.“

Paavel Häbi (18)
ei näe läbi kivi, aga vaatab tema eest.

Andreas Kübar (25):
„Minul on ainult suu täis kurki ja ei midagi muud olulist. Ma ei mäleta, et oleksin seda söönud, aga suu oli kurki täis küll.“

Madis Miikael Arro (18):
„Ma kirjutan aeg-ajalt luuletusi.“

Pärtel Eelmeere (32), Else Lagerspetz (28)

Olete disainiga seotud juba päris pikalt – Pärtel töötab muuhulgas vabakutselise illustraatori ning Kunstiakadeemias graafilise disainerina, Else on oma kirjastuse alt välja andnud ja kujundanud mitu väga põnevat raamatut. Kuidas te graafilise disainini jõudsite ja mida te selle juures oluliseks peate?

Else: Jõudsin graafilise disainini natuke kogemata, loomuliku jätkuna kunstikoolile. Alles hiljem jõudsin jälile sellele, mis mind graafilise disaini juures kõige rohkem võlub – oskused ja teadmised, mis olen omandanud, annavad omalaadi tööriistakasti tekstiga suhestumiseks. Ühelt poolt on minu jaoks huvitav see, kuidas kujundamine ja kirjutamine võivad teineteist narratiivsete vahenditena täiendada, teisalt näiteks nende samade kirjastamisprojektidega saan luua omaette väikse platvormi, kus kas ise tekste luua või suhestuda kunsti ja kirjutistega, mis huvi pakuvad.

Pärtel: Olin 20 ja ema tõi koju lendlehe, mis reklaamis graafilise disaini ja tekstiilidisaini vastuvõttu EKAs. Guugeldasin, mis graafiline disain on, ja selgus, et olin sellega juba varem veidi tutvunud. Pean oluliseks graafilise disaini mitmekesisust. Saan olla kokkupuutes paljude erinevate valdkondadega – teha sõbrale plaadikujundust, päästeametile postkaarte, protestiplakateid, kohvimasinale kasutusjuhendit, konverentsile ilmet, teadusartikleid, noorte kirjandusajakirja jne

Millistest põhimõtetest uue kujunduse juures lähtusite?

Pärtel: Soovisime, et ajakirjas oleks struktuur, mis aitaks igat teost välja tuua ja teistest selgelt eristada. Samas oli ka oluline, et ajakiri oleks sujuv ja mõnusasti jätkuv lugemiskogemus.

Else: Värske Rõhu puhul on (muuhulgas) väga sümpaatne see, et peale noorte kirjanike pakutakse väljundit ka alustavatele illustraatoritele. Üks meie printsiipe oli, et sama põhimõtet võiks rakendada ka kirjatüüpe valides – kasutame sisutekstide puhul pariislase Lucas Le Bihani ja oma koolikaaslase Aimur Takki fonte. Aimur arendab oma Aksidentsi ka pidevalt edasi, teeb uurimistööd ja eksperimenteerib ja meie meelest on tore, et saame sellega ajakirja lehekülgedel möllata.

Kultuurisooivitus?

Pärtel: Jun Takahashi *playlist*’id Spotifys. Tal on neid seal hetkel 83 tükki. Väidetavalt on need koostatud stuudiosse sõidu aja järgi.

Else: Katsun ilukirjandust valides vältida angloameerika autoreid ja olen hiljuti innuga lugenud hispaaniakeelsete kirjanike teoseid. Eelmise aasta lemmikud olid argentiinlase Mariana Enriqueze gootilikud õuduslood, mis osutavad teravalt näiteks nais- ja transviahale ning teistele kaasaegsetele valupunktidele, ja maagilise realismi kaudu Mehhiko ääremaade viletsust kujutava Fernanda Melchori raamatud.

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:
Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:
Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:
Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:
Joosep Vesselov

Tõlke- ja päevikutoimetaja:
Mirjam Parve

Keeletoimetaja:
Liisi Rünkla

Kujundajad:
Pärtel Eelmere, Else Lagerspetz

Tel 50 17 053
vr@va.ee
www.va.ee

KOLLEEGIUM

Lauri Eesmaa, Sveta Grigorjeva, Maarja Kangro, Pille-Riin Larm, Helena Läks, Carolina Pihelgas, Johanna Ross, Mihhail Trunin, Berk Vaher, Mart Velsker, Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA
SA Kultuurileht
Voorimehe 9
10146 Tallinn

KAASTÖÖD

Luule:
saaralotta.linno@va.ee

Proosa:
joosep.vesselov@va.ee

Arvustused, esseed:
hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:
mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:
vr@va.ee

Illustratsioonid:
Pärtel Eelmere

Intervjuu fotod:
Francesco Rosso

Päeviku fotod:
Mari-Liis Mürsepp

TELLIMINE
www.tellimine.ee
Tel 617 7717

Trükk:
Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:
Holmen Book White 70g
Munken Pure 240g

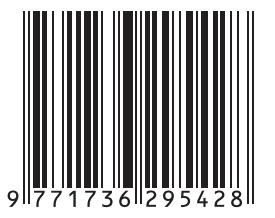
Kirjatüübid:
Self Modern (Bretagne Type Foundry)
Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 82 (2/2023)

ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)

MÄRTS 2023

e. g. s.	3
Anastassia Kuznetsova	11
Janika Läänemets.....	15
Mia Raud.....	19
Intervjuu Maryliis Teinfeldt-Grinsiga ..	25
Soome vihik	32
Välgatus: Markus Laanoja, Piret Tänav, Greta Vösu	51
Anna Birgitta Pöder.....	64
Ekke Janisk	67
Madis Miikael Arro	75
Päevik: Mari-Liis Mürsepp	77
Liisi Iling.....	88
Andreas Kübar.....	91
Paavel Häbi.....	106
Niklas-Taaniel Schutting Merilin Paas-Loezast	108
Loona Riin Kauge „Grafomaaniast“	111
Rasmus Kuningas Lucy Jonesist.....	114
Johan Haldna Bruno Latourist	118
Raamatusoovitused: Kristjan Haljak ..	122

ISSN no. 00251900 - e

3,50€